

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Zeynalov Eħram Sənan oğlunun

« Azərbaycanın Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı
münasibətləri » mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı : 060401 Dünya İqtisadiyyatı

İxtisaslaşma : Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər

Elmi rəhbər:

i.ü.f.d. Xəlilov T.T.

Magistr proqramının rəhbəri:

i.e.n., dos. M.Q.Məmmədov

Kafedra müdiri:

i.e.d., prof. Ş.H.Hacıyev

BAKİ - 2018

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
I Fəsil. Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının dünya iqtisadiyyatında rolu və mövqeyi.....	12
1.1 Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının mahiyyəti və yaranması tarixi.....	12
1.2 Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının məqsəd və funksiyaları.....	16
1.3 Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının əsas fəaliyyət istiqamətlər.....	26
II Fəsil. Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi.....	36
2.1 Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə qurumları ilə müasir əlaqələri.....	36
2.2 BYİB tərəfindən layihələr çərçivəsində Azərbaycana yatırılan xarici investisiyaların və ayrılan kreditlərin həcmi, dinamikası və təhlili.....	43
III Fəsil. Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri.....	50
3.1 Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının genişləndirilməsi istiqamətləri.....	50
3.2 BYİB-in Azərbaycanda tətbiq etdiyi inkişaf strategiyası.....	59
3.3 Neft və qeyri-neft sahələrində ölkəmizin BYİB ilə əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri.....	63
Nəticə.....	77
Ədəbiyyat siyahısı.....	79
Summary.....	82
РЕЗЮМЕ.....	83

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. **Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı** - planetimizdə qlobal iqtisadi inkişafa xidmət edən və maliyyə resurslarının bölgüsünü təşkil edən ən böyük donor təşkilatlardan biridir. Bütün üzv ölkələrin iqtisadiyyatlarını dünya iqtisadi sisteminin əsas mərkəzləri ilə birləşdirmək bankın strateji vəzifələrindən biridir. Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (BYİB), fəaliyyətinin ilk dövründə Qərbi Avropa ölkələrinin iqtisadiyyatlarının bərpasına yönəlmiş beynəlxalq maliyyə və kredit təşkilatıdır. Yalnız BVF-un üzvü olan ölkələr BYİB-in üzvü ola bilərlər. Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi və maliyyə institutları ilə qarşılıqlı əlaqəsi məsələlərinin öyrənilməsi həm nəzəri, həm də praktiki baxımdan son dərəcə aktualdır. Milli iqtisadiyyatın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası çox qəliz və ziddiyyətli bir prosesdir. Azərbaycanın iqtisadi islahatlar və inteqrasiyası prosesi bir sıra beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla əməkdaşlığı artırır. Bunlardan biri də Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankıdır (BYİB).

Müasir dövrdə beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlıq, dünya ölkələrin iqtisadi siyasətinin əsas vəzifələrindən birinə çevrilmişdir. Dissertasiya işində Azərbaycanın BYİB-a üzv olması, ölkəmizin BYİB ilə əlaqələrinin vacib xüsusiyyətləri, bankın Azərbaycanda reallaşdırdığı layihələr və onların inkişaf prioritetləri analiz edilib. BYİB inkişaf etməkdə olan ölkələrə aşağı faiz dərəcəsi ilə uzunmüddətli kreditlər və qrantlar verir. Bank, ölkəmizlə infrastruktur islahatlarının aparılmasında yaxından əməkdaşlıq edir.

Tədqiqatın məqsədi. Dissertasiya işinin məzmunu Azərbaycanın Dünya Bankının əsas qolu olan BYİB ilə olan müasir əlaqələridir. Dissertasiya işində tədqiqatın əsas məqsədi, BYİB ilə ölkəmizin əməkdaşlığı, Respublikada inkişaf etdirilən layihələr və onların potensialını dəyərləndirmək, əməkdaşlığımızın bugünkü vəziyyətini müəyyənləşdirmək və onun inkişaf istiqmətlərini göstərməkdir.

Təcrübi əhəmiyyəti. Dissertasiyada işindəki edilmiş analiz və təhlil BYİB-in Azərbaycanda reallaşdırdığı layihələrin xidmət, infrastruktur, istehsal sahələrinin təkmilləşdirilməsi yolunda müəyyən nəzəri, tədqiqi elmi baza kimi istifadə oluna bilər. BYİB layihələrinin praktiki effektivliyi, onun İEOÖ-ə həm əlavə valyuta əldə

etməyə, həm də sosial-iqtisadi infrastrukturamı inkişaf etdirməyə imkan yaradır.

Tədqiqatın predmeti və obyektı. Dissertasiya işində BYİB-in yaranma tarixi, məqsəd, vəzifələri, strukturu və əsas fəaliyyət istiqamətləri nəzərdən keçirilib. Ölkəmizdə infrastruktur dəyişiklikləri üçün neft və qeyri-neft sektoruna ayrılan kreditlərin istifadəsinin real vəziyyətini və onların inkişaf istiqamətləri müəyyənəndirilib.

İşin strukturu və həcmi. Dissertasiya işində qarşıya qoyulan məqsədə uyğun olaraq, planın quruluşu girişdən, üç fəsildən, nəticə və təkliflərdən və sonra istifadə olunmuş ədəbiyyatlardan ibarətdir. Dissertasiya işinin yazılmasında informasiya mənbəyi kimi mövzu ilə bağlı müasir milli və xarici elmi dərsliklərdən, yerli və xarici alimlərin və mütəxəssislərin araşdırmalarından istifadə edilmişdir. Dissertasiya işi ümumilikdə __ səhifədən ibarətdir.

Dissertasiyanın I fəslinin yazılması yazılması prosesində Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının mahiyyəti və yaranması tarixi araşdırılmış, məqsəd və funksiyaları araşdırılmış və əsas fəaliyyət istiqamətləri müəyyənəndirilmişdir. Həmin fəsildə BYİB-in inkişaf xüsusiyyətləri ilə bağlı sənədlərin, informasiya mənbələrinin, elmi-nəzəri yanaşmaların analizi metodlarından istifadə edilmişdir. Əsas anlayış və terminaloji sistemləri qanunvericilik aktları ilə müqayisəli və empirik təhlilindən, həmçinin təcrübə əhəmiyyətə malik biliklərin tətbiqinin analizi metodlarından istifadə edilmişdir. Tədqiqatın mərhələləri olaraq aşağıdakılar müəyyən edilmişdir:

- İlk olaraq tədqiqat etdiyimiz predmetin nəzəri əsasları öyrəniləcəkdir. Bu mərhələdə BYİB-in tarixən təşkilini şərtləndirən amillərə, onun digər beynəlxalq təşkilatlardan fərqləndirən cəhətləri nəzərdən keçiriləcəkdir. Qeyd edək ki, bu fəsildə sistemləşdirmə, qruplaşdırma, müqayisə etmə metodlarından istifadə ediləcəkdir.
- İkinci mərhələdə əldə edilmiş nəzəri və empirik məlumatların sistemləşdirilməsi və ümumiləşdirilməsindən çıxış edərək, BYİB-in bütün dünya ölkələrinə, əsasən də inkişaf etməkdə olan ölkələrə təsirinin təhlili aparılacaq və bu da təhlil edilən sahəyə təsir göstərən əsas faktorların müəyyən edilməsinə imkan yaradacaqdır. Bu mərhələdə təhlil və tərkib, induksiya və deduksiya kimi metodlardan istifadə

ediləcəkdir.

- Üçüncü mərhələdə əldə edilmiş təhlil materiallarının ümumiləşdirilməsi və analizi yolu ilə mövcud sahədə modelləşdirmə metodları və proqram yanaşması tətbiq ediləcəkdir. Məhz bunun nəticəsi olaraq BYİB-ın inkişaf istiqamətlərinin sistemləşdirilməsi və proqnozlaşdırılması aparılacaq, proqram yanaşmanın məntiqi və struktur quruluşu, reallaşdırma prosesinin şərtləri və meyarları müəyyən ediləcəkdir. Nəticədə isə tədqiqat məqsədlərinə uyğun olaraq təkliflər formalaşdırılacaqdır.

Bank qrupa qlobal miqyasda gedən inkişaf problemlərini həll etmək üçün 180-dən çox üzvü olan ölkələrlə əməkdaşlıqlarını aktiv şəkildə davam etdirir. İqlim dəyişikliyi, pandemiya və məcburi köçürülmə kimi əsas məsələlərə gəldikdə, Bank qrupu üzv dövlətlərin və tərəfdaşların iştirakı ilə müzakirələr təşkil etməklə bu məsələləri həll etməkdə aparıcı rol oynayır. Bu, böhran vəziyyətlərinin aradan qaldırılmasında və eyni zamanda uzunmüddətli davamlı inkişafın təməlini qoymağa kömək edə bilər.

Dünya Bankı Qrupu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış maliyyə qurumlarıdır. Dünya Bankı qrupu beş təşkilatdan ibarətdir:

- BYİB,
- Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (IDA),
- Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (IFC),
- Çoxtərəfli İnvestisiya Zəmanət Agentliyi (MIGA),
- İnvestisiya mübahisələrinin həlli üzrə Beynəlxalq Mərkəz (ICSID).

BYİB bu qrupun əsas təşkilatıdır. Təşkilatlar öz funksiyalarını yerinə yetirən müstəqil təşkilatlardır, lakin onların fəaliyyəti ümumi strategiyaya tabedir. Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (IDA) 1960-cı ildə Bankdan kredit ala bilməyən ən geri qalan ölkələrə maliyyə yardımı göstərmək üçün yaradılmışdır. IDA ehtiyatları inkişaf etmiş ölkələrdən, habelə BYİB-ın mənfəətlərinin köçürülməsindən yararlanır. Bir çox layihə bu təşkilatlar tərəfindən birgə maliyyələşdirilir. IDA üzvləri BYİB-ın üzvü olan 160 dövlətdir. Buna baxmayaraq bir çox ölkələrin nümayəndələri birliyin işində iştirak etmirlər. Kredit əldə etmək hüququ, adambaşına düşən illik gəlirləri 1000 ABŞ dollarından aşağı olan ölkələrdəndir. IDA 10 illik güzəşt dövrü ilə 35 ildən

40 ilə qədər uzunmüddətli kreditlər təqdim edir. Kreditlər faizsizdir, yalnız inzibati xərcləri əhatə edir. Kreditlərin strukturu əsasən sosial yönümə malikdir: məktəblərin tikintisi, xəstəxanalar, sosial təminat müəssisələrinin yaradılması, kənd təsərrüfatının inkişafı.

Bankın əsas məqsədi 2030-cu ilə qədər ifrat yoxsulluğu aradan qaldırmaq və davamlı şəkildə ümumi rifahı təmin etməkdir. Bu gün dünya ictimaiyyətinin qarşısında duran qlobal problemlər milyonlarla insanların evlərini tərk etməyə məcbur edilməsi və qeyri-sabitliyin davamıdır. İqlim dəyişikliyinə təhlükəli təsiri getdikcə daha aydın olur. Mövcud vəziyyətin təsirini bu gün bütün ölkələr hiss edirlər. Amma ən çox kasıb və əlacsız ölkələr əziyyət çəkirlər. Bu problemləri həll etmək üçün Dünya Bankı qrupu bütün üzv ölkələrlə daha dinamik bir tərəfdaş olmağı hədəfləyir. Dünya ictimaiyyətinin bu çağırışlara yetərincə cavab vermək istəyi qarşısında Dünya Bankı qrupu dünya inkişaf prosesini dəstəkləməkdə və 2030-cu ilə qədər davam edən inkişaf dövrünün məqsədlərinə çatmaqda əsas rol oynayacaqdır.

Dissertasiya işinin ikinci fəslə “Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi” adlanır. Fəslin ilk paragrafında ölkəmizin beynəlxalq maliyyə qurumları ilə müasir əlaqələri təhlil edilmişdir. Dövlətimizin xarici iqtisadi əlaqələrinin vacib xüsusiyyəti beynəlxalq və regional qurumlara inteqrasiyanı daha da genişləndirərək ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrini diversifikasiyalaşdırmaqdır. Ötən illər ərzində bu istiqamətdə effektiv işlər görülüb. Ölkəmiz, bütün nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrini genişləndirərək uğurla dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya edir. Biznes sektorunu inkişaf etdirmək, keyfiyyətli biznes və investisiya aurası yaratmaqla xarici investisiyaları ölkəyə cəlb etmək, qeyri-neft sektoruna keçidə nail olmaq bu dövrdə reallaşdırılan iqtisadi siyasətin nümunəvi addımlarından biridir. Ölkəmizdə reallaşdırılmış planlı tədbirlər nəticəsində yaranmış sahibkar təbəqəsinin rolu isə sosial-iqtisadi inkişafda əvəzsizdir.

Beynəlxalq maliyyə qurumlarının Azərbaycanla müasir dövrdəki əlaqələrinə nəzər salsaq, vəsaitlərin böyük qisminin qeyri-neft sahəsinin inkişafına istiqamətlənmişdir. Çünki, iqtisadiyyatın əsas payının neft və qaz sektorundan asılılığı dövlətin gələcək inkişafına böyük təhlükə yarada bilər. Beynəlxalq

qurumların hesabatlarına görə Azərbaycanda bu günə kimi fərqli proqramlar üzrə ən çox layihələr reallaşdıran təşkilat Dünya Bankı Qrupudur. Həmin hesabatların nəticələri göstərir ki, dövlətimiz daha çox kiçik və orta biznesin inkişafının təkmilləşdirilməsi üzrə beynəlxalq maliyyə qurumları ilə əlaqələri davam etdirməlidir. Araşdırmalar vaxtı sorğuda iştirak edən mütəxəssislərin 50%-i biznes sektorunun formalaşması üçün daha çox investisiyaların cəlb olunmasını müəyyənləşdiriblər.

Respublikada neft və qaz ixracından əldə olunan maliyyə vəsaitləri hesabına reallaşdırılması üçün tələb olunan infrastruktur yaradılmış və cəlb olunan investisiyaları effektiv və şəffaf formada idarə etmək üçün möhkəm baza formalaşdırılmışdır. Əməkdaşlığımızın ilk günündən etibarən Dünya Bankı Qrupu bu vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün ölkəmizə aktiv şəkildə yardım göstərir. Azərbaycanın neft və qaz ehtiyatları digər ixracatçı ölkələrlə müqayisədə nisbətən məhdud olduğu üçün neft bumunun vaxtı da bir qədər qısa olacaq. Ölkə iqtisadiyyatının əsas hərəkətverici mühərriki neftdir. Hal-hazırda planetimizdə baş vermiş dünya maliyyə böhranı, manatın və neftin qiymətinin qeyri-stabil vəziyyəti ölkə qarşısında duran çağırışlar növbəti 10-15 il maksimum səmərəli şəkildə istifadə edərək qeyri-neft sektoruna keçərək gələcək nəsillər üçün yoxsulluğun sürətlə azaldılması planlarını reallaşdırmaqdır. Bu çətin vəzifəni həyata keçirmək üçün Azərbaycan möhkəm makroiqtisadi intizama malik olmaq, qeyri-neft sektorunu maliyyələşdirmək üçün biznes setorunu inkişaf etdirmək, dövlət resurslarının idarə edilməsində şəffaflığı artırmaq, təhsil, səhiyyə və sosial müdafiə sahələrini gücləndirmək niyyətindədir. Azərbaycan üçün gələcəyə baxış ölkənin Avropa və Mərkəzi Asiyanın tam ortasında yerləşərək enerji və əmtəələrin regional tranzit mərkəzinə çevrilməsidir.

Azərbaycan həyata keçirilən layihələrin və YADİDP-in məqsədlərini özündə birləşdirən Ölkə Tərəfdaşlıq Strategiyası (ÖTS) çərçivəsində BYİB ilə əməkdaşlıq davam etdirilməkdədir. ÖTS ölkəmiz tərəfindən təsdiq edilmiş ehtiyaclara və prioritetlərə köklənən əməkdaşlıq planıdır. Hazırda BTİB ilə 2014-2020-cü illəri əhatə edəcək yeni Ölkə üzrə Tərəfdaşlıq Strategiyasının hazırlanması üçün konkret

tədbirlər reallaşdırılır.

Fəslin ikinci paragrafı “BYİB tərəfindən layihələr çərçivəsində Azərbaycana yatırılan xarici investisiyaların və ayrılan kreditlərin həcmi, dinamikası və təhlili” adlanır. Dünya Bankının vasitəçiliyi ilə Respublikada 1995-ci ildən başlayaraq təxminən üç milyard ABŞ dollarına yaxın qırıxdan çox layihə reallaşdırılıb. Müasir dövrə nəzər salsaq 31 dekabr 2017-ci ilə qədər 50 layihə üçün təqribən üç milyard Amerika dolları ayrılmışdır. Qeyd edək ki, 30 layihə hal hazırda reallaşdırılıb. Bu layihələrin böyük hissəsi infrastrukturun inkişafına, biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına, kənd təsərrüfatının stimullaşdırılmasına, şəffaf büdcə siyasətinə və s. yardım göstərmək məqsədi daşıyır. Ümumiyyətlə, Azərbaycan Dünya Bankı Qrupu münasibətləri yüksələn xəttlə inkişaf etməkdədir. Bugün Azərbaycan Dünya Bankı Qrupunun Ölkə Tərəfdaşlıq Strategiyasına (ÖTS) uyğun olaraq 4 istiqamətdə əlaqələrini davam etdirirlər. Dünya Bankının Respublikada həyata keçirdiyi ilk layihəsi 1995-ci ildə neft sektoruna texniki yardım proqramı oldu. Layihənin məbləği 21 milyon ABŞ dolları təşkil edib. Proqramın əsas məqsədi neft yataqlarının işlənməsi və neftin çıxarılmasına xarici investorların cəlb edilməsi, həmçinin, müvafiq qanunvericiliyin formalaşması, təlimlərin təşkili və informasiya və kommunikasiya sistemlərinin effektivliyinin gücləndirilməsi idi. Neftin ölkəmizin iqtisadiyyatındakı yerini və rolunu nəzərə alaraq qeyd edək ki, 1995-ci ildən başlayaraq Dünya Bankı qrupu tərəfindən ayrılmış kreditlərin iqtisadiyyatımız üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğu aydın olur. Bu kreditlərin əsas xüsusiyyəti onların uzunmüddətli və nisbətən az faizli olmasıdır. Qeyd edək ki, DB Qrupu ölkəmizə kreditləri 25 il müddətinə və illik 0,75% xidmət haqqı olaraq verir. Dünya Bankı Qrupu vasitəsi ilə Azərbaycana ayrılan digər kreditlər isə aqrar sektorun inkişafı ilə bağlıdır. Qeyd edək, ki kənd təsərrüfatı müəssisələrinin özəlləşdirilməsi proqramı üçün ayrılan kreditin məbləği 14,7 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir. Kreditin geri qaytarılma tarixi endirim dövrü ilə birgə 35 ildir. Verilmiş kredit üçün hesablanan faiz nisbəti isə 0.75 təşkil etmişdir. Bahs olunan layihədə başlıca məqsəd bütün ölkə daxilində yayıla biləcək ölçüdə kənd təsərrüfatı müəssisələrinin özəlləşdirilməsinə şərait yaratmaq, hazırlanan metoda

uyğun olaraq götürülmüş savxoz va kolxozların tazadan qurulması proqramını hayata keçirma vaxtının süratlandırmasıdır. Bu layiha Barda, Salyan, Lankaran, Xaçmaz va Naxçıvan Muxtar Respublikasındakı Şarur rayonlarında nümunə olaraq götürülmüş savxoz va kolxozlarda hayata keçiriləcəkdir.

Respublikamızın aqrar sektorunda görülmüş struktur dəyişiklikləri və islahatlar regionların yaşayış səviyyəsinin qalxmasında vacib rol oynayır. ÜDM-un 25%-dən 35%-nə qədərini təşkil edən aqrar sektorunda ölkə əhalisinin 44%-i fəaliyyət göstərir. Bu sektorun istehsal etdikləri məhsullar bütün ixracatın 10%-ni təşkil edir ki, bu da əsasən meyvə-tərəvəz istehsalıdır. Müasir vəziyyətdə ixrac ediləcək neft-qaz sahəsindən gözlənilən valyuta gəlirlərinin azalmasını nəzərə alsaq, aqrar sektorun məhsuldarlığını artırılması vacib faktor kimi görünür.

Respublikada əmək qabiliyyətli əhalinin 49% kənd təsərrüfatı sektorunda fəaliyyət göstərir. Bu səbəbdən aqrar sektorun güclü inkişafı ilk növbədə həyat səviyyəsinin artmasında və qeyri-neft sahəsinin davamlı inkişafında başlıca rol oynamalıdır. Ölkədə qeyri-neft sahəsinin təkmilləşməsinə istiqamətlənmiş layihələrin kompleks şəkildə reallaşması ixracyönümlü məhsulların istehsalını gücləndirən əsaslı iqtisadi mexanizmlərin tətbiqi əsasında həyata keçəcəkdir. Azərbaycanın ixrac perspektivlərinin inkişaf trayektoriyası, yerli əmtəələrin və xidmətlərin dünya bazarlarına çıxarılması və iqtisadiyyatımızın qlobal arenaya effektiv inteqrasiyasını təmin etmək üçün bu tədbirlərin reallaşması öndəki illərdə əsas istiqamətlərdən olacaqdır.

Dissertasiya işinin üçüncü fəslə Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri adlanır. Son onillikdə Azərbaycan ümumi rifahın yüksəldilməsi və yoxsulluğun miqyasının azaldılması üzrə xeyli irəliləyişə nail olub. Dünya bankının Sistemli Ölkə Diaqnostikasına (SÖD) əsasən, xəstələnmə səviyyəsi və yoxsulluq 2000-ci illərin əvvəlində təxminən 50% idisə, 2015-ci ildə təxminən 5%-ə enib. Son onillik ərzində ölkədə həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması böyük dərəcədə güclü iqtisadi göstəricilərlə izah edilir. Ancaq bununla belə ölkə iqtisadiyyatı aşağı neft qiymətlərindən və qeyri-müəyyən regional iqtisadi mühit səbəbindən güclü əks dalğalarla üzləşir. Düşük neft qiymətləri, əsas ticarət tərəfdaşlarının zəif inkişafı və

struktur dəyişikliklərinin yavaş templəri Azərbaycan iqtisadiyyatına mənfi təsir göstərərək ixracın, neft gəlirlərinin və dövlət investisiyalarının azalmasına səbəb olur.

SÖD-1 ÖTS proqramına təsir göstərə biləcək əhəmiyyətli riskləri müəyyənləşdirir və praktik olaraq yumşaldıcı tədbirləri təklif edir. İdarəetmə ilə əlaqədar risklər, əlaqələndirmə sahələrində və portfelin icrasının gücləndirilməsi ilə institusional potensialın gücləndirilməsi vasitəsilə azaldılacaqdır. Proqramın həyata keçirilməsində irəliləyiş hökumətlə birgə izlənəcək və öyrənmə baxışı zamanı düzəlişlər ediləcəkdir. Digər əsas risklər ümumi makroiqtisadi vəziyyətin pisləşməsi vəziyyətində makroiqtisadi risklərdən qaynaqlanır. Bu vəziyyətdə ÖTS proqramı hökumətdən tələb və bir əməliyyat üçün lazımı əsas yarada biləcək güclü bir islahat proqramına əsaslanan inkişaf siyasətinin birləşdirilməsinə uyğunlaşdırıla bilər. Bu, planlaşdırılmış investisiya kredit proqramını düzəltməklə və ya borc vermək zərfini genişləndirməklə büdcə dəstəyinin maliyyələşdirilməsidir. Həqiqi kreditləşmə bu səbəbdən ÖTS dövründə hökumətin tələbatı və portfelinin necə idarə edilməsi, habelə BYİB-in borc imkanları və digər borcalanların tələbindən asılı olacaqdır.

2017-ci il ölkədə milli iqtisadiyyata və iqtisadiyyatın əsas sahələrinə dair "Strateji Yol xəritələri"- in təsdiqlənməsi ilə başladı.¹ Təsdiq olunmuş sənədin əsas məqsədi qeyri-neft sektorunun davamlı və rəqabətli inkişafı yolu ilə resurslardan asılılığını azaltmaq və potensial riskləri aradan qaldırmaqdır. Hal-hazırda, iqtisadiyyatın faktiki və potensial iştirakçıları sənədin qiymətləndirilməsini apararaq gələcək iqtisadi siyasətin əsaslarını müəyyən etməyə çalışırlar. Hökumət pul siyasətinin 2018-ci ildə davam ediləcəyini açıqladı. Bu, daxili istehlak səviyyəsinə təsir edən və yerli istehsala təzyiqi artıran (yerli istehlak səviyyəsinə görə hesablanmış) bir faktordur. Beləliklə, 2018-ci ildə istehlakçı güvəninə aşağı səviyyədə qalması gözlənilir ki, bu da ölkədə iqtisadi fəaliyyətin azalmasına səbəb olacaq. Bundan başqa kommunal xidmətlərin qiymətinin artırılması üzrə Tarif Şurasının qərarı (elektrik enerjisi, təbii qaz, su) biznesin istehsal xərclərini artırması, yerli istehsalın rəqabət qabiliyyətinə zidd ola biləcəyi gözlənilir. Neft asılılığını azaltmaq və valyuta ehtiyatlarını müdafiə etmək üçün Hökumət Neft Fondundan köçürmələrin

¹ <http://www.president.az/articles/21953>

səviyyəsini aşağı salmaq niyyətindədir. Başqa sözlə, son on il ərzində ölkə dövlət büdcəsinin xərclərini maliyyələşdirmək üçün neft gəlirlərinə çox üstünlük verdikcə, 2018-ci ildə bu mənbəyə istinad etmənin minimum səviyyəyə çatması gözlənilir.

Azərbaycanı regional mərkəz kimi gücləndirmək üçün səmərəli infrastruktur sərmayələri yüksək səviyyədə saxlanılacaqdır. 2025-ci ilə qədər Azərbaycan iqtisadiyyatı Bakı-Tiflis-Qars dəmir yolu layihələrindən yararlanacaq və milli dəmiryol şəbəkəsini Gürcüstan, Türkiyə və İranın dəmir yolu şəbəkəsi ilə birləşdirəcək. Azərbaycanın diversifikasiya olunmuş nəqliyyat loqistika potensialı ölkənin ixracını artırmaq və biznes qənaətinin ümumi nəticəsidir. Bundan əlavə, inkişaf etmiş nəqliyyat infrastrukturunu Azərbaycanın bütün regionlarının daha yaxşı inteqrasiyası üçün regionlarda biznesin inkişafına əlavə təkan verəcəkdir. Əhatə dairəsi yüksək sürətli genişzolaqlı şəbəkə vasitəsilə və müasir kommunikasiya vasitələrindən istifadə vasitəsilə genişləndiriləcəkdir. Xüsusilə, dövlət idarəetməsində rəqəmsallaşdırma biznes üçün şəffaf, hesabatlı, əlverişli və öngörülən perspektivlər yaradır. Elektron xidmətlərin genişləndirilməsi Azərbaycanda biznesin beynəlxalqlaşdırılması üçün əsas olacaqdır. Büdcə infrastrukturuna özəl sektorun daha sıx iştirakı təmin ediləcək və bu, iqtisadi səmərəliliyin artmasına səbəb olacaqdır.

Dissertasiya işi nəticə ilə tamamlanır. Beləliklə, BYİB yarandığı gündən əsas məqsədi dünya ölkələrini 2-ci dünya müharibəsindən sonra dirçəltmək idisə, bugün ən əsas məqsədi yoxsulluğun qlobal səviyyədə ləğv edilməsidir. Bankın əsas fəaliyyəti də məhz bu məqsədə çatmaq üzərində qurulub.

I Fəsil. Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının dünya iqtisadiyyatında rolu və mövqeyi

1.1 Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının mahiyyəti və yaranması tarixi

BMT-nin tərkibinə daxil olan beynəlxalq maliyyə təşkilatları müasir dünya iqtisadiyyatının inkişafında mühüm rol oynayır.

Dünya Bankı Qrupu dünyada ən böyük investisiya institutudur. Dünya Bankının təşkil olunması hələ XX əsrin əvvəllərində bütün dünyanı silkələyən iqtisadi böhranlar vaxtına gedib çıxır. Dünya ədəbiyyatında bu dövr “böyük depressiya” dövrü kimi tarixə düşdü. Həmin dövrün əsas xüsusiyyətləri kimi kənd təsərrüfatı mallarının və torpaqların öz dəyərindən dəfələrlə ucuz satılması, heyvandarlığın ziyana işləməsi, yüzlərlə bankın müflisləşməsi, bütün sektorlar üzrə işsizliyin baş alıb getməsi ilə yadda qaldı. Başqa sözlə, iqtisadiyyatın bütün sektorları iflic vəziyyətinə düşdü. Bu cür vəziyyət eyni vaxtda özünü beynəlxalq pul-kredit bazarlarında da göstərmişdi. Bir sıra ölkələr, o cümlədən, Birləşmiş Krallıq qızıl standartlarından çətin də olsa imtina etməli oldu. Uzun illər pulun dəyərinin sabit saxlanmasına qulluq edən bu qanun qüvvəsini itirməyə başladı. Kağız pulun dövriyyəyə buraxılması prosesinin azaldılması iş yerlərinin ixtisarlaşmasına səbəb oldu. Həyat səviyyəsi kəskin şəkildə aşağı düşdü. Bir sıra ölkələr milli valyutanın xarici valyutaya dəyişdirilməsinə qarşı çıxıb, barter mübadiləsinə tətbiq edərək digər ölkələrin ticarət əlaqələrini pozdular. Məhsulun dəyəri ilə valyutanın nisbətini pozulması rəqabət devalvasiyasına gətirib çıxarmışdı. Beləliklə, bütün bu hadisələr nəticə etibarı ilə dünya iqtisadiyyatının iflasına gətirib çıxartdı.² Bu problemlərin həlli üçün 30-cu illərdən bir neçə dəfə beynəlxalq konfranslar təşkil edilsə də qəbul edilmiş müvəqqəti qərarlar problemləri tam həll etmirdi. Bu səbəbdən dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin birgə əməkdaşlığı vacib idi.

Dünya Bankı Qrupu inkişaf etmiş ölkələrdən maliyyə yardımı ilə inkişaf etməkdə olan ölkələrin həyat səviyyələrini yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə bir çox

² X. А. Шреплер «Международные экономические организации». Справочник Издательство: Международные отношения, 1998 г.

əlaqəli maliyyə qurumlarından ibarət çoxtərəfli kredit təşkilatıdır. Dünya Bankının yaranmasını 1944-cü ildə Bretton Vuds Konvensiyası təsdiqlədikdən sonra yaradılıb. Rəsmi olaraq, Dünya Bankı 25 iyun 1946-cı ildə işə başladı, ilk borc 1947-ci il mayın 9-da verildi (İkinci Dünya Müharibəsində Alman faşistləri tərəfindən dağılan Fransa iqtisadiyyatının yenidən qurulması üçün tərəfindən 250 milyon dollar ayırdı).

Dünya Bankı Qrupu milli hökumətlər, özəl sektor, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, regional inkişaf bankları, tədqiqat mərkəzləri və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edir. Təhsil, kənd təsərrüfatı, maliyyə və ticarət problemlərini iqlim dəyişikliyi, münaqişələrin həlli və ərzaq təhlükəsizliyi problemlərinin həllində əvəzsiz rol oynayır.

Bu gün Bankın fəaliyyəti iqtisadiyyatın bütün sahələrinə kömək göstərməklə yanaşı, yoxsulluğa qarşı mübarizə, davamlı inkişafın dəstəklənməsi və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə insanların həyat keyfiyyətinin sürətlə yaxşılaşdırılması üçün layihələr həyata keçirir.

Bank qrupu qlobal miqyasda gedən inkişaf problemlərini həll etmək üçün 180-dən çox üzvü olan ölkələrlə əməkdaşlıqlarını aktiv şəkildə davam etdirir. İqlim dəyişikliyi, pandemiya və məcburi köçürülmə kimi əsas məsələlərə gəldikdə, Bank qrupu üzv dövlətlərin və tərəfdaşların iştirakı ilə müzakirələr təşkil etməklə bu məsələləri həll etməkdə aparıcı rol oynayır. Bu, böhran vəziyyətlərinin aradan qaldırılmasında və eyni zamanda uzunmüddətli davamlı inkişafın təməlini qoymağa kömək edə bilər.

Onilliklər ərzində Dünya Bankı qrupunun xidmətlərinə tələbat daim artmaqdadır. 1947-ci ildə Dünya Bankı 497 milyon \$ həcmində 4 kredit vermişdisə, 2016-cı ildə bu rəqəm \$ 60 milyard \$ keçib.³

Dünya Bankının əsas məqsədi:

- ✓ inkişaf etməkdə olan ölkələrdə yoxsulluğun azalmasına gətirib çıxaran davamlı iqtisadi artımı təşviq etmək;
- ✓ uzunmüddətli inkişaf layihələri və kreditlər vasitəsilə istehsalın

³ <http://www.worldbank.org/>

artmasına kömək etməkdir.

Bununla yanaşı, struktur islahatları məqsədə çatmaq üçün ən əsas prioritetlərdəndir. Bura daxildir: ticarətin liberallaşdırılması, özəlləşdirmə, infrastrukturaların şaxələnməsi, təhsil və səhiyyə islahatları.

Dünya Bankının hər bir krediti xüsusi layihələrin həyata keçirilməsi xüsusi şərtlər istisna olmaqla, müvafiq hökumət tərəfindən təmin edilməlidir. Dünya Bankı ilə borc götürən ölkə üçün əməkdaşlığın əsas üstünlüyü digər beynəlxalq kreditorlarla müqayisədə kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin aşağı olmasıdır.

Dünya Bankı qrupuna daxildir:

Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı Dünya Bankı qrupunun əsas kredit təşkilatıdır. Bank 1944-cü ildə Bretton Vudsa Beynəlxalq Valyuta və Maliyyə Konfransının qərarlarına uyğun olaraq Beynəlxalq Valyuta Fondu (IMF) ilə bərabər yaradılmışdır. Bank haqqında müqavilə rəsmi olaraq 1945-ci ildə qüvvəyə girsədə, bank 1946-cı ildə fəaliyyətə başladı.

Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (BYİB) - dünyada qlobal iqtisadi inkişafa xidmət edən və maliyyə resurslarının bölgüsünü təşkil edən ən böyük donor təşkilatlardan biridir. Bütün üzv ölkələrin iqtisadiyyatlarını dünya iqtisadi sisteminin əsas mərkəzləri ilə birləşdirmək bankın strateji vəzifələrindən biridir. Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (BYİB), fəaliyyətinin ilk dövründə Qərbi Avropa ölkələrinin iqtisadiyyatlarının bərpasına yönəlmiş beynəlxalq maliyyə və kredit təşkilatıdır. Yalnız BVF-un üzvü olan ölkələr BYİB -in üzvü ola bilərlər. Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi və maliyyə institutları ilə qarşılıqlı əlaqəsi məsələlərinin öyrənilməsi həm nəzəri, həm də praktiki baxımdan son dərəcə aktualdır. Milli iqtisadiyyatın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası çox qəliz və ziddiyyətli bir prosesdir. Azərbaycanın iqtisadi islahatlar və inteqrasiyası prosesi bir sıra beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla əməkdaşlığı artırır. Bunlardan biri də Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankıdır (BYİB).

Bu gün beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlıq, dünya ölkələrin iqtisadi siyasətinin əsas vəzifələrindən birinə çevrilmişdir. Dissertasiya işində Azərbaycanın BYİB-a üzv olması, ölkəmizin BYİB ilə əlaqələrinin vacib

xüsusiyyətləri, bankın Azərbaycanda reallaşdırdığı layihələr və onların inkişaf prioritetləri analiz edilib. BYİB inkişaf etməkdə olan ölkələrə aşağı faiz dərəcəsi ilə uzunmüddətli kreditlər və qrantlar verir. Ölkəmizlə də infrastruktur islahatlarının aparılmasında yaxından əməkdaşlıq edir.

Dünya Bankı Qrupu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) ixtisaslaşdırılmış maliyyə qurumlarıdır. Bunlara daxildir: Dünya Bankı qrupu beş təşkilatdan ibarətdir:

- ✓ BYİB;
- ✓ Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (MAP);
- ✓ Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (IFC),
- ✓ Çoxtərəfli İnvestisiya Zəmanət Agentliyi (MIGA),
- ✓ İnvestisiya mübahisələrinin həlli üzrə Beynəlxalq Mərkəz (ICSID).

BYİB bu qrupun əsas təşkilatıdır. Təşkilatlar öz funksiyalarını yerinə yetirən müstəqil təşkilatlardır, lakin onların fəaliyyəti ümumi strategiyaya tabedir.

Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (BYİB) 1944-cü ildə Bretton Vuds (ABŞ) şəhərində keçirilən Beynəlxalq Pul və Maliyyə Konfransında yaradılmışdır və 1945-ci ildə fəaliyyətə başlamışdır. BMT sisteminin ixtisaslaşdırılmış bir qurum kimi bir hissəsidir. Baş qərargah Vaşinqtondadır (ABŞ). Bank layihələrin maliyyələşdirilməsində (fərdi layihələrin iqtisadi və maliyyə cəhətdən mümkünlüyünü ətraflı araşdırmaq əsasında kreditləşdirmə) böyük təcrübəyə malikdir. 1993-cü ildə BYİB qrupu filialları ilə birlikdə inkişaf etmiş ölkələrə həmin dövr üçün rekord 26 milyard dollar həcmində kredit verib (maliyyə ili 30 iyunda başa çatır). BYİB-in maliyyə vəsaitləri beynəlxalq əməliyyatlardan və beynəlxalq kapital bazarlarında orta və uzunmüddətli kreditlərdən yaranır. Vəsaitlərinin qalan hissəsini isə ayrı-ayrı ölkələrin mərkəzi banklarından alır. Qrupa qoşulmuş ölkələrdən daxilolmalar bankın büdcəsinin 5 faizini təşkil edir.

Üzv ölkələrin hökumətləri bir ölkənin iqtisadi inkişafının nisbi səviyyəsi ilə müəyyənləşdirilmiş səhmləri alaraq onların dəyərinin yalnız bir hissəsini ödəyirlər. Ödənilməmiş bu hissə bankın itkiyə məruz qaldıqda gələcəkdə kreditorlarına ödəyər

bilməsi üçün qoruyub saxladığı kapitalıdır. Onu da qeyd edək ki, bəzi tarixlərdə hələ belə hadisə olmayıb. Bu zamanət kapitalı yalnız istiqraz sahiblərinə ödənişlər üçün istifadə edilə bilər. İnzibati xərclərə və ya kreditlərin verilməsi üçün yönəldilə bilməz. Bankın üzvləri 189 dövlətdir. Banka üzv olmaq üçün müraciət edən ölkələr Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) üzvü olmalıdırlar.

1.2 Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının məqsəd və funksiyaları

Bankın əsas məqsədi 2030-cu ilə qədər ifrat yoxsulluğu aradan qaldırmaq və davamlı şəkildə ümumi rifahı təmin etməkdir. Bu gün dünya ictimaiyyətinin qarşısında duran global problemlər milyonlarla insanların evlərini tərk etməyə məcbur edilməsi və qeyri-sabitliyin davamıdır. İqlim dəyişikliyinə təhlükəli təsiri getdikcə daha aydın olur. Mövcud vəziyyətin təsirini bu gün bütün ölkələr hiss edirlər. Amma ən çox kasıb və əlacsız ölkələr əziyyət çəkirlər. Bu problemləri həll etmək üçün Dünya Bankı qrupu bütün üzv ölkələrlə daha dinamik bir tərəfdaş olmağı hədəfləyir. Dünya ictimaiyyətinin bu çağırışlara yetərincə cavab vermək istəyi qarşısında Dünya Bankı qrupu dünya inkişaf prosesini dəstəkləməkdə və 2030-cu ilə qədər davam edən inkişaf dövrünün məqsədlərinə çatmaqda əsas rol oynayacaqdır.

Son illərdə dünya daxilində həddindən artıq yoxsulluğun aradan qaldırılmasında tarixi irəliləyiş olmuşdur. Yalnız son 15 ildə yoxsulluqdan bir milyarddan çox insan azad edilib. 2015-ci ildə Dünya Bankı qrupunun hesablamalarına görə, tarixdə ilk dəfə yoxsulluqda yaşayan dünya əhalisinin payı 10% az oldu. Bu əhəmiyyətli bir mərhələdir.

Bununla yanaşı, dünya ictimaiyyətinin qarşısında duran problemlər son illərdəkindən daha çətin və daha kəskinədir. Mənfi amillər dünya iqtisadiyyatının böyüməsini tədricən dayandırmışdır; Qeyri-sabitlik və münaqişə nəticəsində on milyonlarla insanın doğma yerlərini tərk etmək məcburiyyətində qaldı; ölkələr və onların iqtisadiyyatı təbii fəlakətlərin və iqlim dəyişikliyinə şok təsirlərinə qarşı həssasdır. Bu problemlər hamımıza təsir edir, amma sərt həqiqətdir ki, ilk və ən ağır zərbə son dərəcə yoxsulluq içində olanlara dəyir.

Bu problemlərin həllində ənənəvi yanaşmalar kifayət deyil. Dünya Bankı qrupu tərəfdaşları ilə yeni əməkdaşlıq növlərini inkişaf etdirir, əlaqə dairəsi və müxtəlifliyi daim artır. Məsələn, 2015-ci maliyyə ilində Bank Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və İslam İnkişaf Bankı ilə Suriyalı qaçqınlar və qonşu icmalara dəstək olmaq üçün tərəfdaşlar oldu. Səkkiz dövlətin və Avropa Komissiyasının ilkin töhfələrinə əsasən, bu mexanizm vasitəsilə 800 milyon dollara qədər güzəştli şərtlərlə kreditlər dərhal İordaniyaya və Livana verilə bilər. Bu, həm qaçqınların, həm də yerli sakinlərin sağlamlıq və təhsil kimi mühüm xidmətlərə olan ehtiyaclarını ödəmək üçün nəzərdə tutulan proqramlardır.

Cədvəl 1.

Dünya Bankı qrupu tərəfindən tərəfdaş ölkələrə ayrılmış kreditlərin həcmi. ⁴

	2012	2013	2014	2015	2016
DÜNYA BANKI QRUPU					
Ehtiyat saxlanılan vəsaitlər	51221	50 232	58 190	59 776	64 185
Ayrılmış vəsaitlər	42 390	40 570	44 398	44 582	49 039
BYİB					
Ehtiyat saxlanılan vəsaitlər	20 582	15 249	18 604	23 528	29 729
Ayrılmış vəsaitlər	19 777	16 030	18 761	19 012	22 532
Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası					
Ehtiyat saxlanılan vəsaitlər	14 753	16 298	22 239	18 966	16 171
Ayrılmış vəsaitlər	11 061	11 228	13 432	12 905	13 191
Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası					
Ehtiyat saxlanılan vəsaitlər	9 241	11 008	9 967	10 539	11 117
Ayrılmış vəsaitlər	7 981	9 971	8 904	9 264	9 953
Çoxtərəfli İnvestisiya Zəmanət Agentliyi					
Sığorta ödənişlərinin ümumi həcmi	2 657	2 781	3 155	2 828	4 258

DB Qrupu 2016-ci maliyyə ili ərzində müxtəlif mövzuları nəzərdən keçirib. Bura məcburi köçkünlərin müasir yaşayış vəziyyəti, neftin qiymətinin aşağı

⁴ <http://documents.worldbank.org/curated/en/487561490953760948/pdf/108692-AR-v2-PUBLIC-MIGA-AR16-Russian.pdf>

düşməsinin dünya iqtisadiyyatına təsiri, davamlı enerji keçidinin idarə olunması, yoxsulluğun azaldılması və iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə, demoqrafik dəyişiklik dövründə inkişaf hədəfləri, mənzil təminatının qlobal aspektləri, maliyyə xidmətlərinin ümumi əhatə dairəsi, dövlət müəssisələrinin fəaliyyəti, qeyri-qanuni maliyyə axınları daxildir. Bundan əlavə, icraçı direktorlar İraq, Mozambik, Myanma, Pakistan, Sierra Leone və Ekvador da daxil olmaqla bir sıra ölkələrə böhrana qarşı mübarizə üçün bir sıra qərarlar qəbul etmişdir. Onlar həmçinin Qərbi Afrikada Ebola epidemiyasına xüsusi cavab olaraq Fövqəladə Maliyyələşdirmə Mexanizmi yaratmağı qərara alıblar.

Dünya Bankı bu misilsiz çağırışlar və planetin vəziyyətini yaxşılaşdırmaq baxımından qlobal inkişafın həyata keçirilməsində əvəzsiz mövqedədir. Bank, əvvəllər olduğu kimi, ölkələrə uzunmüddətli tərəfdaşlıq yardımı təmin etmək prinsipinə sadıqdır və hər bir ölkənin ehtiyaclarına uyğun strategiyalar, əməliyyatlar və yenilikçi maliyyə mexanizmləri inkişaf etdirir.

Davamlı makroiqtisadi və maliyyə siyasəti özəl sektor üçün əlverişli mühit yaradır. Bu da inkişafın effektiv planlaşdırılması və büdcə vəsaitlərinin xərclənməsi üçün əsasdır. Bank müştərilərə maliyyə idarəetmə tədbirlərini və borc idarəçiliyi siyasətini müəyyənləşdirməyə kömək edir. Məsələn, Meksikanın dövlət xərclərinə baxış zamanı hökumətin qısa və orta müddətli maliyyə konsolidasiya tədbirlərini inkişaf etdirə bilməsi üçün onların effektivliyini artırmaq məqsədi ilə bir sıra həll yolları müəyyən edilmişdir. Digər ölkələrdə olduğu kimi, Meksika da büdcənin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi və bütövlükdə dövlət sektorunun səmərəliliyinin artırılması ilə bağlı davam edən siyasi dialoqa davam edəcəkdir.

Dövlət vəsaitlərinin və onların xərclərinin səfərbər olunmasının səmərəliliyinin artırılması hökumətlərə xidmətlərin keyfiyyətini artırma imkanı verir. Bank müştərilərə dövlət sektorunun səmərəliliyinin, xüsusən də xərclərin prioritetləşdirilməsi, büdcə idarəetməsi və nəzarətinin təkmilləşdirilməsi və yerli resursların səmərəli istifadəsinə maneələrin aradan qaldırılması ilə kömək edir. Bankın bu söyləri müştəri ölkələrinə ədalətli və effektiv vergitutma sistemlərinin qurulmasına və dövlət xəzinəsinə daxilolmaların artırılmasına kömək etməkdir.

Keçmiş maliyyə ili ərzində Bank, bu sahədə son tendensiyaların öyrənilməsini artırmaq, digər dünya qurumları ilə əlaqə saxlamaq və vergitutmanın beynəlxalq aspektləri üzrə dialoqun əlaqələndirilməsini təkmilləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuş Qlobal vergi mütəxəssisləri qrupunu işə saldı. Bundan əlavə, Bank, Beynəlxalq Valyuta Fondu (İVF), İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) arasında qarşılıqlı münasibətlərin formalaşdırılması üçün yaxın zamanda Vergi Əməkdaşlığı Platforması yaradılıb. Bu təşəbbüsün əsas məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə daha effektiv vergi sistemlərinin yaradılması və onların maraqlarının nəzərə alınmasını təmin etməkdir.

İqtisadi inteqrasiya davamlı iqtisadi artımın təşviq edilməsinə kömək edərək yoxsulluğun azalmasına və daha yaxşı ödənişli işlərin yaradılmasına kömək edir. Bundan başqa Bank Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (IFC) ilə birgə, açıq rəqabət bazarlarının inkişafına və özəl investisiya üçün əlverişli mühitin yaradılmasına kömək edir.

Beləliklə, cari ildə Bank Braziliyaya iqtisadi artımın artırılması üçün əmək qabiliyyətli məhsuldarlığının artırılması ilə bağlı tövsiyələr verdi, Keniyada rəqabət mühitinin ekspert qiymətləndirilməsini apardı, Vyetnam üçün Trans-Sakit okean ortaqlığının qurulmasının siyasi və iqtisadi nəticələrini təhlil etdi. Bundan başqa Makedoniyaya ixracata yönəldilmiş sənayenin inkişafını dəstəkləmək və istehsalat obyektlərinin modernləşdirilməsi məqsədilə maliyyə vəsaitləri ayırdı. Çoxsaylı əməliyyatlar arasında Burkina Faso və Côte d'Ivoire arasındakı layihələrdə var. Bu layihələr regional ticarətin asanlaşdırılması və gömrük sisteminin islahatı yolu ilə bu ölkələr arasındakı xərclərin azaldılmasına yönəldilməlidir. Bundan əlavə, Bank Myanmada investisiya haqqında yeni qanunların hazırlanmasına kömək etmək üçün təşkilati imkanlarından istifadə etmişdir.

Bank qloballaşma şəraitində şəffaflıq və hesabatlılığın artırılması, həmçinin qanunsuz maliyyə axınlarının azaldılması məsələlərində ölkələrlə sıx əməkdaşlıq edərək hökumət orqanlarının aktivlərinin benefisiar sahibləri haqqında

məlumatlara çıxışını artırmaq, vergi məlumatlarının mübadiləsinin effektivliyini artırmaq və pul yuyulması hallarını müəyyənləşdirməyə kömək etmək üçün çalışır. Bu tədbirləri nəzərə alaraq, Bank, həmçinin, ləyaqətsiz dövlət rəsmilərinin korrupsiya və cinayət cəzalarının ödənilməsinə təmin etməyə çalışır.

Bundan əlavə, üzv ölkələrlə birgə Bank maliyyə sabitliyi və iqtisadi artımın inkişafı üçün əsas maliyyə institutlarını gücləndirmək üçün tədbirlər görür. Bank, məsləhət xidmətləri və ehtiyat menecment proqramı (RAMP) çərçivəsində, qızıl və xarici valyuta ehtiyatlarının və digər maliyyə aktivlərinin idarə edilməsini yaxşılaşdırmaq üçün 60-dan çox iştirakçı ölkələrin mərkəzi bankları, milli pensiya fondları və milli rifah fondları ilə əməkdaşlıq edir. Çünki, qızıl və xarici valyuta ehtiyatlarının sabit və likvid portfeli Mərkəzi Bankın maliyyə sabitliyi üçün ən vacib şərtədir. Bank milli və submilli səviyyələrdə borc idarəçiliyi strategiyalarının ən yaxşı təcrübələrə uyğun olaraq inkişaf etdirilməsi və həyata keçirilməsi ilə potensialı artırmaq üçün üzv dövlətlərlə əməkdaşlıq edir. Dövlət borcunun effektiv idarə olunması maliyyə sabitliyi və davamlı maliyyə siyasətinin əsasını təşkil edir.

Dünya Bankı hökumətlərin infrastruktur xidmətlərinin əlçatanlığını və keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının güclənməsinə və effektiv qərarlar qəbul etməyə kömək edir. Bu yanaşma məlumatların toplanması metodlarının təkmilləşdirilməsini, potensialın artırılmasını, vasitələrin hazırlanmasını və sınaqdan keçirilməsini, məlumatların açıqlanmasını asanlaşdırmaq və bütün maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqəni təşviq etməkdən ibarətdir.

2017-ci ilin aprel ayında Dünya Bankı digər çoxtərəfli inkişaf bankları və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə birgə ilk Qlobal İnfrastruktur Forumunu təşkil etməyə kömək etdi. İlk dəfə olaraq bütün çoxtərəfli bankların rəhbərləri bu mövzunun vacibliyini və çoxtərəfli əməkdaşlığa sadıqlığını əks etdirən infrastruktur məsələlərini müzakirə etdilər. Forum iştirakçıları gələn il infrastruktur sektoruna daha geniş miqyaslı və daha yaxşı özəl və dövlət investisiyalarının cəlb edilməsi istiqamətində tədbirləri müəyyənləşdirmişdir. Gələcək Global İnfrastruktur Forumu 2018-ci ildə keçiriləcək.

2015-ci ilin sentyabr ayında Davamlı inkişaf məqsədləri (LRC)-nin qəbul edilməsi və 2016-cı ilin aprelində Paris İqlim Dəyişikliyi Konvensiyasının imzalanması beynəlxalq ictimaiyyətin iqtisadi artım, yoxsulluğun azaldılması və ekoloji davamlılığın davamlı inkişaf üçün həyati əhəmiyyət kəsb etdiyini birmənalı şəkildə qəbul etdiyini göstərdi. Paris razılaşmasına nail olunduqdan sonra Dünya Bankı Qrupu İqlim Dəyişikliyi üzrə Fəaliyyət Planını hazırladı və bu, əsaslı dəyişikliyə səbəb oldu: iqlim dəyişikliyi məsələləri Bankın əməliyyatlarının bütün strategiyaları və sahələrində prioritetlərdən birinə daxil edildi. Plan iddialı hədəflər təyin edir və önümüzdəki beş ildə sürətlənəcək iqlim dəyişikliyinə qarşı tədbirləri müəyyən edir. Planın prioritet istiqamətlərindən biri 2020-ci ilə qədər ən azı 40 ölkə üçün ekoloji kənd təsərrüfatı istehsalına investisiyalar planlarını hazırlamaqla iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmaqda daha geniş yardım göstərməkdir.

2030-cu ilədək energetika sahəsində "Hamı üçün Davamlı Enerji" layihəsi ilə enerji xidmətlərinə universal girişi təmin, enerji səmərəliliyi artım dərəcəsi və qlobal enerji balansında bərpa olunan enerji payını ikiqat artırmaq Bankın ən əsas məqsədləridir. Məsələn, Banqladeş ev təsərrüfatlarını günəş enerjisi qurğuları ilə təchiz etmək layihəsini müvəffəqiyyətlə həyata keçirir.

Bugün neftin qeyri stabil qiyməti fonunda bir çox resurslarla zəngin ölkələr istehsal və hasilat sənayelərini inkişaf etdirmək üçün Banka müraciət edirlər. Bu da qiymət dəyişkənliyi, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, ətraf mühit və sosial davamlılığın təmin edilməsi, real sektorun idarə edilməsinin gücləndirilməsi, bölünmə təcrübəsinin genişləndirilməsi kimi problemlərin həllinə kömək edəcəkdir.

Nəqliyyat və informasiya və kommunikasiya texnologiyaları insanları işdən, bazarlardan və sosial xidmətlərdən daha əhəmiyyətli istifadə etməyə kömək edir. Bu məsələlər sözsüz ki iqlim dəyişikliyi və yol təhlükəsizliyi ilə əlaqədar dünyada davam edən müzakirələrin mərkəzindədir. Belə ki müasir yaşayış üçün vacib olan əsas xidmədlərə əlçatanlıq, səmərəlilik və təhlükəsizlik problemləri davamlı

potensialın tam həyata keçirilməsinə mane olur. Beləliklə, bu gün 1 milyard insanın bütün hava yollarına, 3 milyardı internetə çıxışı yoxdur.⁵

Daha təhlükəsiz, daha təmiz və daha səmərəli nəqliyyat sistemləri yaratmaq üçün söylər edilir: xüsusilə də, Çində, avtobusla sənişin trafikinin həcmi 40 faiz artıb və Hindistanda yol təhlükəsizliyi artıb. Yeni texnologiyalar və məlumatların idarə edilməsi həmçinin səyahət və istifadəçi ehtiyaclarının strukturunu daha səmərəli modelləşdirməyə, vətəndaşlarla qarşılıqlı əlaqə yaratmağa və ictimai nəqliyyat sistemlərinin keyfiyyətini artırmağa kömək edir. Qeyd edək ki, genişzolaqlı xidmətlərə çıxışların yaxşılaşdırılması çox vacibdir.

Şəhər əhalisinin 90% -ni təşkil edən inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqlimə zərər verməyən şəhərlərin inkişafı üçün "fərsət pəncərəsi" açılmışdır. Bank şəhərin inkişafı üçün "urbanizasiya tədqiqatları" aparır. Bu siyasət təhriflərini müəyyənləşdirmək və investisiya prioritetlərini təhlil etmək üçün dəqiq diaqnostik vasitədir. Ötən maliyyə ilində Dünya Bankının koordinasiya etdiyi və çoxtərəfli inkişaf bankları, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının agentlikləri, tədqiqat mərkəzləri və müxtəlif şəhər birlikləri tərəfindən dəstəklənən Davamlı Şəhərlər Qlobal Platforması fəaliyyət göstərir. Bu, ən qabaqcıl vasitələrə çıxışı təmin edən və sürətlə şəhər planlaması tətbiqini asanlaşdıran məlumat paylaşma proqramıdır.

Heç bir cəmiyyət öz iqtisadi güc və potensialını inteqrasiya proseslərində tam və bərabər iştirak etmədən həyata keçirə bilməz. Qlobal tendensiyanın müasir tələbi təhsil, səhiyyə, sosial müdafiə və iş yerlərinin yaradılması daxil olmaqla insan kapitalına investisiyalar cəlb olunmasıdır. Dünya Bankının fəaliyyəti insanların sağlam, firavan və daha uzun ömür yaşaması üçün bərabər imkanlara malik olmasına, məhsuldar və inklyuziv işlə təmin olunmasına kömək etməkdir. Bütün bunlar yoxsulluğun bərpası prosesinin dayandırılması və yoxsulluq mərkəzlərinin sıxlaşdığı bir çox ölkələrdə demoqrafik meyllərdən istifadə etmək üçün vacib istiqamətlərdir.

⁵ <https://openknowledge.worldbank.org>

Bank həmçinin təhlükəsiz ətraf mühitin və azyaşlı uşaqların inkişafına investisiyalarını artırır. Son elmi və iqtisadi tədqiqatlar gənc uşaqların stimullaşdırılması üçün onların düzgün qidalanma, əqli qabiliyyəti, sağlamlığı, təhsil və gələcək gəlirlərinin inkişafına dərin təsir göstərir. Bankın gənc uşaqların gələcəyinə investisiya qoyma öhdəliyi, ötən maliyyə ilində UNICEF, Erkən Uşaqlıq Hərəkəti Şəbəkəsi fondları daxil olmaqla bir sıra yenilikçi tərəfdaşlıqların formalaşmasında əks olundu.

Bank inkişaf etməkdə olan ölkələrdə hərtərəfli və keyfiyyətli təhsilin inkişafında rol oynayan dünyanın ən böyük maliyyə mənbəyidir. Qızların və qadınların hüquq və imkalarının gücləndirilməsinin vacibliyini tanıyaraq, Bank 2016-cı ilin aprel ayında növbəti beş il ərzində 2,5 milyard dollar həcmində təhsil proqramlarını həyata keçirmək niyyətindədir.⁶ Bank həmçinin sosial müdafiə proqramlarının əhatə dairəsini genişləndirmək və əhalinin yoxsul və ən həssas təbəqələrinin sarsıntılara qarşı davamlılığını artırmaq üçün Beynəlxalq Əmək Təşkilatı ilə birgə sosial müdafiəyə ehtiyacı olan hər kəs üçün sosial müdafiə konsepti hazırlamışdır. Bank Qrupunun son beş ildə 1,7 milyard dollardan çox olan pul köçürmələri sosial müdafiə sistemlərinin inkişafına yönəldilərək yoxsul ailələrə birbaşa təsir göstərmişdir. Pul köçürmələri münafiqə, qeyri-sabitlik və ya zorakılıqda yaşayan məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsi üçün əhəmiyyətli bir vasitə kimi qəbul edilir. 2015-ci ildən etibarən dünyanın hər bir ölkəsində ən az bir sosial müdafiə proqramı fəaliyyət göstərir və bu proqramlar çərçivəsində faydalananların sayı 1,9 milyard nəfəri keçib. Hal-hazırda dünyada 200 milyondan çox işsiz və iş axtaran gənclər var. Keyfiyyətli iş yerlərinin yaradılması və iqtisadi artımın təmin edilməsi tempini sürətləndirmək məqsədi ilə Bank ən azı 15 ölkədə daha keyfiyyətli və inkluziv iş yerləri yaradılmasına yardım etmək məqsədi ilə dərin diaqnostik məşğulluq sorğusu keçirir, əmək bazarında effektiv islahatlar aparır.⁷

⁶ <https://openknowledge.worldbank.org/>

⁷ <https://openknowledge.worldbank.org/>

Gender yanaşmalar həm kişilər, həm də qadınlar üçün iqtisadi imkanları məhdudlaşdırır. Tarixən də bu problem qız və qadınları daha əlverişsiz vəziyyətə qoyur. Bu da bütün ölkələrin iqtisadiyyatlarının inkişafına mane olur. Gender boşluqlarının azaldılması ölkələrə məhsuldarlığı artırmaq və gələcək nəsillər üçün perspektivləri yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər. Dünya Bankı, bu boşluqları dövlət və özəl sektorlarla əlaqələndirməkdə əməkdaşlıq edir.

Bu vəziyyət Dünya Bankı Qrupunun Gender strategiyasında (2016-2023) ətraflı əks olunur. Əhalinin bütün təbəqələrinin maraqlarına gender bərabərliyi, yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi artımda yanaşmalar əsas məqsədlərdir. Strategiya dörd əsas prioritetləri nəzərdə tutur: səhiyyə, təhsil və sosial müdafiə vasitəsilə insan kapitalının yaradılması; gender boşluqlarının aradan qaldırılması və peşə çeşidlənməsi; daha yaxşı iş yerlərinin yaradılması üçün maneələr aradan qaldırılması; qadınların əmlak hüquqlarının həyata keçirilməsində maneələrin aradan qaldırılması; torpaq, mənzil, texnoloji imkanlar və maliyyə nəzarəti; nəhayət, bu problemin həllində kişilərin və kişilərin cəlb edilməsi, qadınların sosial və hüquqi səsini gücləndirilməsidir.

Hal-hazırda qeyri-sabitlik, münaqişə və şiddətdən təsirlənən ölkələrdə təxminən 2 milyard insan yaşayır. Bu problem geniş miqyaslı və mürəkkəb bir prosesdir. Onun komponentlərinə əhalinin uzunmüddətli məcburi köçürülməsi, zorakı ekstremizm və vətəndaşların təhlükəsizliyi aiddir. Dünya Bankının yanaşması münaqişə faktorunu nəzərə alaraq inkişafı təşviq etmək təcrübəsinə əsaslanır və bu problemləri daha geniş kontekstdə həll etməyə yönəlib. 2016-cı ildə Bank tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər zamanı dünya maliyyə böhranına operativ cavab verən və humanitar iştirakçılar və inkişaf fəaliyyətləri arasında strateji tərəfdaşlıqların gücləndirilməsi üçün innovativ maliyyə həllərinin (o cümlədən özəl sektorun iştirakı ilə) inkişafına üstünlük verildi.

Dünya Bankının ehtiyat fondları (2016.)⁸

Region	BYİB (mln. \$)	İDA (mln. \$)	BYİB/MAP cəmi (mln. \$)	BYİB/MAP cəmi (%)
Afrika	669	8677	9346	20
Şərqi Asiya və Sakit okean	5176	2324	7500	16
Avropa və Mərkəzi Asiya	7039	233	7272	16
Latın Amerikasası	8035	183	8218	18
Yaxın Şərq və Şimali Afrika	5170	31	5201	11
Cənubi Asiya	3640	4723	8363	19
Cəmi	29729	16171	45900	100

Dünya Bankının əməliyyatları qeyri-sabitlik, münaqişə və şiddət problemlərinin analitik araşdırmaları ilə dəstəklənir. Münaqişə faktorununun dərəcəsini nəzərə alaraq Ölkə Tərəfdaşlıq Strategiyaları çərçivəsində sistemik ölkə diaqnostikasının qiymətləndirilməsi aparılır. Bank qeyri-sabitliyə habelə münaqişələrdən ötrü evlərini tərk etmək məcburiyyətində qalan həssas insanlara yardımın genişləndirilməsi üçün beynəlxalq əməliyyatları dəstəkləyir. 2016-cı ildə Afrikada, Cibuti, Efiopiya, Konqo, Efiopiya və Zambiya Demokratik Respublikasına məcburi köçkün və sığınacaq icmalarına təxminən 250 milyon dollar məbləğində kredit verilmişdir.⁹

Siyasi hakimiyyətin sülh yolu ilə köçürülməsi və digər "dönüş nöqtələri" zamanı qarşılıqlı əlaqələrin gücləndirilməsi və keçid proseslərinə dəstək verilməsi ölkələrdəki münaqişələrin yenidən başlanmasının qarşısını almaq baxımından son dərəcə vacibdir. İDA-ın "keçid rejimi" layihəsi ilə qeyri-sabit vəziyyətdən çıxışları sürətləndirmək, stabilliyi və davamlılığı artırmaq üçün maliyyələşdirmə səviyyəsini təmin edir. 2016-ci maliyyə ilində Qvineya-Bisau və Madaqaskar "keçid dövrü" layihəsinə daxil oldu. Bu hökumətlərin Bankın islahat proqramına sadıq qaldığı halda maliyyə dəstəyinin gücləndirilməsinin zəruriliyi və əsas

⁸ <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/24985/210852RU.pdf>

⁹ <http://projects.worldbank.org/>

tərəfdaşlar arasında əldə olunmuş qarşılıqlı anlaşmanın nəticələrinə əsaslanaraq bu ölkələrə müvafiq olaraq 20 milyon və 230 milyon ABŞ dolları məbləğində kreditlər ayrıldı.

Cədvəl 3.

Dünya Bankının verilmiş kreditləri (2016.)¹⁰

Region	BYİB (mln.\$)	MAP (mln. \$)	BYİB/MAP cəmi (mln. \$)	BYİB/MA P cəmi (%)
Afrika	874	6813	7687	21
Şərqi Asiya və Sakit okean	5205	1204	6409	18
Avropa və Mərkəzi Asiya	5167	365	5532	15
Latin Amerikası	5236	303	5539	16
Yaxın Şərq və Şimali Afrika	4427	44	4471	13
Cənubi Asiya	1623	4462	6085	17
Cəmi	22532	13191	35723	100

1.3 Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının əsas fəaliyyət istiqamətləri

2016-cı ildə Dünya Bankı qrupu öz üzvləri və özəl şirkətləri üçün kreditlər, qrantlar, kapital qoyuluşları və zəmanətlər şəklində 64,2 milyard dollar ayırmışdır. Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının xidmətlərinə olan tələbat hələ də yüksəkdir və ötən maliyyə ili ərzində onlar tərəfindən qorunan vəsaitlərin ümumi həcmi 29,7 milyard dollar təşkil edib, bu da maliyyə böhranı dövrləri istisna olmaqla, istənilən il üçün rekord rəqəmdir. Davamlı makroiqtisadi və maliyyə siyasəti iqtisadi artım üçün əlverişli mühit yaradır. Bu inkişafın effektiv planlaşdırılması və büdcə vəsaitlərinin xərclənməsi üçün əsasdır. Bank müştərilərə maliyyə idarəetmə tədbirlərinin, borc idarəçiliyi siyasətinin və iqtisadi artımın düzgün qarışığını müəyyənləşdirməyə kömək edir. İqtisadi inteqrasiya davamlı iqtisadi artımın təşviq edilməsinə yardım edir, bu da yoxsulların gəlirlərinin artırılmasına və daha yaxşı ödənişli işlərin yaradılmasına kömək edir.

¹⁰ <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/24985/210852RU.pdf>

**BYİB-in tematik istiqamətlər və sektorlar üzrə keçirdiyi əməliyyatların
həcmi (milyon ABŞ dolları).¹¹**

TEMATİK İSTİQAMƏTLƏR ÜZRƏ	2012	2013	2014	2015	2016
İqtisadiyyatın idarə olunması	1 160	353	461	715	1340
Ətraf mühitin mühafizəsi və təbii resurslardan səmərəli istifadə olunması	2 429	1 308	1 231	1 836	3 758
Maliyyə və özəl sektorlarının inkişafı	3 313	2 700	5 102	6 214	6 838
İnsan resurslarının inkişafı	2 672	1 534	1 803	1 916	2 652
Dövlət sektorunun idarəçiliyi	2 754	2 082	3 441	1 508	4 745
Hüquq sisteminin möhkəmlənməsi	98	448	244	730	406
Kənd rayonlarının inkişafı	1 921	1 771	1 844	1 745	2 974
Sosial inkişaf, gender bərabərliyi və sosial inteqrasiya	405	753	713	1 165	449
Sosial müdafiə və risklərin idarə olunması	2 244	2 025	1 230	3 357	2 563
Ticarət və inteqrasiya	1 437	1 031	403	838	1 555
Şəhərlərin inkişafı	2 150	1 243	2 132	3 503	2 447
TEMATİK İSTİQAMƏTLƏR ÜZRƏ CƏMİ	20 582	15 249	18 604	23 528	29 729
SEKTORLAR ÜZRƏ	2012	2013	2014	2015	2016
Kənd təsərrüfatı və meşə təsərrüfatı	1163	851	801	797	547
Təhsil	1296	1065	1123	1477	1754
Energetika və mədənçıxarma sənayesi	2848	1208	2356	3150	4557
Maliyyə	1410	1609	1293	3404	2634
Səhiyyə və sosial sahədə digər xidmətlər	2489	1822	1598	2949	2399
Sənaye və ticarət	713	747	1054	1653	3426
İnformasiya və rabitə	94	102	262	77	186
Dövlət idarəçiliyi və məhkəmə-hüquq sistemi	5381	4405	4806	4318	5775
Nəqliyyat	3379	2600	4032	3086	4330
Su və kanalizasiya sistemlərinin inkişafı	1807	840	1279	2616	4121
SEKTORLAR ÜZRƏ CƏMİ	20582	15249	18604	23528	29729

Qeyd: Yekun yuvarlaqlaşdırma nəticəsində yekun rəqəmlər göstəricilərin məbləği ilə üst-üstə düşməyə bilər

¹¹ <http://documents.worldbank.org/curated/en/487561490953760948/pdf/108692-AR-v2-PUBLIC-MIGA-AR16-Russian.pdf>

Bankın məqsədi analitik və konsaltinq xidmətləri daxil olmaqla kreditlər, zəmanətlər və qeyri-kredit xidmətləri vasitəsilə yoxsul və orta gəlirli ölkələrdə yoxsulluğun azaldılmasına kömək etməkdir. Bank maksimum mənfəət əldə etməyi qarşısına qoymur. Ancaq buna baxmayaraq 1948-ci ildən bəri hər il xalis mənfəət alır. Bunun hesabına da inkişaf növünün bəzi növləri maliyyələşdirilir və maliyyə sabitliyi təmin edilir ki, bu da kapital bazarlarına ucuz pul vəsaitlərinin cəlb edilməsinə imkan yaradır və borcalanlara bu şərtlərlə əlverişli şərtlər təqdim edir. Bankın nizamnamə kapitalı təxminən 191 milyard ABŞ dolları təşkil edir.

BYİB-in idarəetmə orqanlarının strukturu

1. İdarə Heyəti.
2. İcraçı direktorlar şurası.
3. İnkişaf komitəsi.
4. Bankın prezidenti

Bankın bütün səlahiyyətləri İdarə Heyətinə məxsusdur. Heyətdə hər bir dövlət bir menecer tərəfindən 5 il müddətinə təmsil olunur. Adətən üzvlər nazirlik səviyyəsində hökumət rəsmisi olur (Maliyyə Naziri və ya Mərkəzi Bankın sədri). Üzvlər ildə bir dəfə birgə iclas keçirirlər. Yeni ölkələrin qəbul edilməsi, nizamnamə kapitalının artırılması və ya azaldılması, dövlətin üzvlüyünün dayandırılması kimi məsələlər müzakirə edilir. Qərarların əksəriyyəti prosedur qaydalarında nəzərdə tutulmayıbsa qəbul edilir (vacib məsələlər üzrə üzvlərin 85% -i toplamaq lazımdır). Hər bir dövlətin səslərinin çəkisi onların bankdakı paylarına mütənasibdir (səslərin 17% - dən çoxu ABŞ-a məxsusdur ki, bu da təxminən 140 inkişaf etməkdə olan ölkənin səsinə bərabərdir). İcraçı Direktorlar Şurası (2 il müddətinə seçilir) əsas cari fəaliyyətin həyata keçirilməsinə məsuliyyət daşıyır (Bankın siyasəti, kreditlər və kreditlər üzrə təkliflər, hesabların auditi, inzibati büdcələr, Bankın siyasəti və fəaliyyəti ilə bağlı illik hesabatlar və s.). Bankın 5 idarəçi-direktoru yalnız beş böyük səhmdarı tərəfindən təyin olunur (ABŞ, Yaponiya, Almaniya, Fransa və Böyük Britaniya). Digər ölkələr qrup halında birləşir və hər biri ölkənin və ya bir qrup ölkənin seçdiyi bir icraçı direktor

tərəfindən təmsil olunur. İcraçı direktorlar Şurası öz işində müxtəlif komitələrin köməyinə əsaslanır. Bunlara birgə audit və müvəqqəti komitələr, kadr siyasəti məsələləri üzrə komitələr, rəqlamentin (qaydaların) hazırlanması, xərclərin səmərəliliyi və büdcə praktikasını və inzibati məsələlər daxildir. Bankın və BVF-nun real resursların inkişaf etməkdə olan ölkələrə köçürülməsi üzrə birgə komitəsi 1974-cü ildə yaranıb. Komitə məsləhətləşmələr apararaq Bankın və Fondun İdarə Heyətinin hesabatlarını hazırlayır. O həm də yoxsulluğun azaldılması, özəl sektorun inkişafı, sənayeləşmiş ölkələrin siyasətinin inkişaf etməkdə olan ölkələrə təsirləri, borcların azaldılması və resursların ötürülməsi kimi məsələləri müzakirə edir. Komitənin tövsiyələri Bankın və BVF-un İdarəetmə Şurasına göndərilir. Uzunmüddətli bir əməliyyata uyğun olaraq Bankın prezidenti 5 il müddətinə ən çox pay sahibi olan ABŞ vətəndaşı tərəfindən seçilir. Prezident, menecer, direktor və ya onların nümayəndəsi ola bilməz. O, İdarə heyətinin təşkili, təyin olunması və vəzifədən azad edilməsi, icraçı direktorların ümumi nəzarəti altında icra etdiyi Bankın gündəlik fəaliyyətini idarə edir.

Dünya Bankı Qrupu iki əsas növdə bank kreditləşməsinə həyata keçirir:

- inkişaf etməkdə olan ölkələrə kreditləri bazar qiymətlərinə yaxın faiz dərəcələri ilə ödəmək imkanı vermək. Bu kreditlər üçün ayrılan vəsait bank tərəfindən verilən istiqrazları satın alan investordan gəlir;
- kreditlər yalnız beynəlxalq maliyyə bazarlarında kreditlərin faiz dərəcələrini ödəmə gücünə sahib olmayan ən kasıb ölkələr üçündür. Belə ölkələrə kreditlərin verilməsi Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (MAP) tərəfindən həyata keçirilir.

Bankın əsas prioritetləri xarici ticarətin liberallaşdırılması, özəlləşdirmə, təhsil və səhiyyə sistemində islahatlar, infrastruktura investisiya kimi struktur dəyişiklikləridir. Bank adətən yoxsul ölkələrə uzun müddətli kreditləri güzəştli və diskontlaşdırılmış faiz dərəcələrində verir.

Bank əsasən iki növ kredit üzrə ixtisaslaşmışdır:

- hədəfli kreditlər xüsusi investisiya layihələrini maliyyələşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur, məsələn, yollar, körpülər və elektrik stansiyalarının tikintisi;

- proqram kreditləri, dövlətlərin iqtisadiyyatının əsas sahələrində struktur islahatlarını həyata keçirməkdə kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur, məsələn, xarici iqtisadi əlaqələri liberallaşdırmaq.

Bank kreditləri adambaşına düşən illik ÜMM-u 760 \$ səviyyəsində olan üzv ölkələr üçün nəzərdə tutulub. Hal-hazırda, BYİB istiqamət vektorunu əsasən inkişaf etməkdə olan ölkələrə, eləcə də Mərkəzi və Şərqi Avropanın dövlətlərinə yönəldib. Onun əsas fəaliyyət istiqamətləri investisiya layihələrinə onların hazırlanması, texniki və maliyyə və iqtisadi əsaslandırılması daxil olmaqla, orta və uzunmüddətli borc verilməsidir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrə kreditlər üzrə faiz dərəcəsi hər altı aydan bir yenidən nəzərdən keçirilir. Hal-hazırda illik faiz dərəcəsi təxminən 6% -dir. Kreditlər üzv dövlətin hökumətinin təminatlarına əsasən verilir. Kredit xidmətlərinə görə ödəmələr, bir qayda olaraq, onların verildikdən beş il sonra başlayır və bütün ödəmə müddəti 15-20 ildən çox olmamalıdır. Bankın inkişaf etməkdə olan ölkələrə verdiyi vəsaitlərin bir hissəsi üzv ölkələrdən alınan əmanətlər kimi qəbul edilir. Qalan hissəsi isə Bankın istiqrazlarının dünya maliyyə bazarlarına satılmasından əldə edilir.

BYİB-in maliyyələşdirmə növləri baxımından sabitləşmə (adətən büdcəni əvəz edən) və investisiya kreditləri var. Sabitləşmə kreditləri, borc verilən ölkələrin makroiqtisadi sabitləşmə və struktur islahatları siyasətini həyata keçirərkən ortaya çıxan ödəmə balansının müvəqqəti açığı və dövlət büdcəsinin kəsirini əhatə etməyi nəzərdə tutur. İnvestisiya - borc verilən ölkələrin təbii, maliyyə və əmək ehtiyatlarının səmərəli və rəasional istifadəsi üçün layihələrin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

Borc götürən ölkələrlə Bankın kredit əməkdaşlığı ölkənin iqtisadi və sosial vəziyyətinin təhlili, bankla razılaşdırılmış dövlət inkişafı prioritetlərindən irəli gələn və borc tələblərinə əsaslanaraq Direktorlar Şurası tərəfindən mütəmadi olaraq təsdiqlənən Ölkə Yardımı Strategiyası əsasında qurulur. Bank hazırda kredit və digər əməliyyatların effektivliyinin artırılmasını, keyfiyyətin yaxşılaşdırılmasını, göstərilən xidmətlərin çeşidini genişləndirilməsini, xərclərin azaldılmasını, fəaliyyətlərin mərkəzləşdirilməməsini həyata keçirir. BYİB / BVF

təşəbbüsü çərçivəsində ən kasıb inkişaf etməkdə olan ölkələrin xarici borc yükünün həddi azaldılması üçün dövlətlərə yardım göstərilməsi ehtimalı mövcuddur ki, bu da onların borcunun bir hissəsini (67%-dən -90%-ə qədər) mərhələli şəkildə azaldır. Bank ekoloji məsələlərdə fəal iştirak edir, milli ekoloji aksiyalar planlarının maliyyələşdirilməsində iştirak edir.

Bankın fəaliyyətinin mühüm elementi əmək, səhiyyə və təhsilə sərmayə qoymaqdır. 1992-ci ildən etibarən dünyada dəyişmiş iqtisadi və siyasi vəziyyətə görə Dünya Bankı kredit portfelinin pisləşən keyfiyyəti ilə bağlı öz rolunu və quruluşunu nəzərdən keçirir. Bank yeni kreditlərin verilməsində prioritetləri dəyişərək, hər bir borclu ölkə üçün layihənin bütün portfelini yenidən nəzərdən keçirir. Nəticədə, Bankın kredit portfelində keyfiyyət dəyişikliyi olmuşdur: bəndlər və limanlar kimi böyük infrastruktur yaratmaq üçün kreditlər azalmışdır; Təhsil, səhiyyə və qadın hüquqları sahəsində sosial proqramlar üçün daha çox kredit ayrılmağa başlanmışdır. Bundan əlavə, Bank özəl sektora yeni bir diqqət ayırdı. Özəl sektorun iqtisadi inkişafa təsiri danılmazdır, buna görə Dünya Bankı çətin vəziyyətdədir, çünki bu funksiyalar Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasına özəl sektorla işləmək üçün aiddir. Buna baxmayaraq, Bank özəl sektor üçün əlverişli şərait yaradır.

Dünya Bankı Qrupu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış maliyyə qurumlarıdır. Dünya Bankı qrupu beş təşkilatdan ibarətdir:

- BYİB,
- Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (MAP),
- Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (IFC),
- Çoxtərəfli İnvestisiya Zəmanət Agentliyi (MIGA),
- İnvestisiya mübahisələrinin həlli üzrə Beynəlxalq Mərkəz (ICSID).

BYİB bu qrupun əsas təşkilatıdır. Təşkilatlar öz funksiyalarını yerinə yetirən müstəqil təşkilatlardır, lakin onların fəaliyyəti ümumi strategiyaya tabedir. Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (MAP) 1960-cı ildə Bankdan kredit ala bilməyən ən geri qalan ölkələrə maliyyə yardımı göstərmək üçün yaradılmışdır. MAP ehtiyatları inkişaf etmiş ölkələrdən, habelə BYİB-in mənfəətlərinin

köçürülməsindən yararır. Bir çox layihə bu təşkilatlar tərəfindən birgə maliyyələşdirilir. MAP üzvləri BYİB-in üzvü olan 160 dövlətdir. Buna baxmayaraq bir çox ölkələrin nümayəndələri birliyin işində iştirak etmirlər. Kredit əldə etmək hüququ, adambaşına düşən illik gəlirləri 1000 ABŞ dollarından aşağı olan ölkələrdəndir. MAP 10 illik güzəşt dövrü ilə 35 ildən 40 ilə qədər uzunmüddətli kreditlər təqdim edir. Kreditlər faizsizdir, yalnız inzibati xərcləri əhatə edir. Kreditlərin strukturu əsasən sosial yönümə malikdir: məktəblərin tikintisi, xəstəxanalar, sosial təminat müəssisələrinin yaradılması, kənd təsərrüfatının inkişafı və s.

Assosasiyanın ilk maliyyələşdirilməsi 15 üzv ölkənin köməyi ilə 912,7 milyon ABŞ dolları təşkil edib (1960-cı il). İlk MAP krediti 12 May 1961-ci ildə Honduras avtomagistral yolun çəkilməsinə verilib. Kreditin məbləği 9 milyon dollar olub. 17 sentyabr 1962-ci ildə Assosasiyan təhsil üçün ilk krediti verdi. Pul Tunisdə məktəblərin tikintisi üçün ayrıldı. Kreditin məbləği 5 milyon dollar idi və 50 il müddətinə verilib.

MAP -ın əsas məqsədləri iqtisadi inkişafın təşviqi, əmək məhsuldarlığının artması, üzv dövlətlərdə yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsidir.

İdarə Heyəti tərkibi və İcra Direktorluğu BYİB-də olduğu kimi eynidir. İdarəetmə işləri BYİB əməkdaşları tərəfindən həyata keçirilir. MAP -ın heyəti beş sahəyə bölünür: əməliyyatlar, maliyyələşdirmə, siyasət, planlaşdırma və tədqiqat.

MAP -ın əsas maliyyə mənbələri BYİB-in mənfəəti, üzv dövlətlərin qoyduğu vəsaitlər, həmçinin geri qaytarılmış kreditlərdir. Üzv ölkələr üç ildən bir (hazırda 34 dövlət) MAP fondlarına növbəti vəsaitlərin cəlb edilməsi ilə bağlı məsləhətləşmələr aparan vəzifəli şəxsləri təyin edirlər. Borcun azaldılması üçün MAP fondu (Debt-Reduction Facility-Fund) ən kasıb ölkələrə xarici borcun azaldılması üçün imtiyazlı kreditlər verir (kreditlərin ümumi məbləği 100 milyon dolları keçə bilməz).

MAP-in maliyyələşdirdiyi hər bir layihə maliyyə yardımından daha səmərəli istifadə etmək məqsədilə siyasi və iqtisadi təcrübəyə məruz qalır. Kreditlər dövlətin və ya onun ərazisinin milli valyutasında verilir. MAP-da iştirak etmək və

kredit almaq hüququna yalnız BYİB-in üzvü malikdir. Son 5 ildə MAP kreditlərinin ümumi həcmnin təxminən 40% -i təşkil etmişdir. İcraçı direktorlar MAP kreditlərinin verilməsi qaydalarını və şərtlərini dərc edir. MAP-ın əsas məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bazar münasibətlərinin inkişafının sosial təminatını təşkil etməkdir.

Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası 1956-cı ildə təşkil olunmuşdur. Onun əsas məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatına xarici investisiyaların hərəkətini və özəl sektora dəstəyini stimullaşdırmaqdır. BMK üzvləri 174 dövlətdir.

Korporasiya hökumətdən zəmanət tələb etmir və bütün riskləri öz üzərinə alır, buna görə kreditlər layihənin dəyərindən 25% artıq olmamalıdır. IFC yalnız kreditlər verməklə yanaşı, milli şirkətlərin səhmlərini də satın alır. Eyni zamanda, korporasiya şirkətə sahib olmağa tələsmir, onun vəzifəsi xaricdən gələn özəl investorları cəlb etməkdir. Bu məqsədlə, IFC inkişaf etməkdə olan ölkələrin fond bazarlarının vəziyyətinə dair məlumatları sistemləşdirir və dərc edir.

Əsas fəaliyyətlərindən biri sənaye sektoruna kredit verməkdir. IFC kreditləri orta hesabla 7-8 il müddətinə verir.

Çoxtərəfli İnvestisiya Zəmanət Agentliyi (MIGA) inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatlarına birbaşa xarici sərmayələrin təşviq edilməsi üçün (1988-ci ildə) yaradılmışdır. Agentlik - siyasi böhranlar, hərbi əməliyyatlar, investorların mülkiyyətinin milliləşdirilməsi, valyuta qanunvericiliyində dəyişikliklər və valyuta konvertisiyasının ləğv edilməsi daxil olmaqla qeyri-kommersiya risklərindən investisiyaları sığortalayır. Agentlik investisiyaların həcmnin 90% -ni sığorta edir, maksimum sığorta müddəti 20 ildən çox ola bilməz. Zəmanət verməklə yanaşı, MIGA inkişaf etməkdə olan ölkələrin hökumət qurumlarına sərmayə məsləhətləşmələri aparır, hökumət rəsmiləri və potensial investorlar arasında danışıqlar təşkil edir və Qərbin özəlləşdirmə proqramları ilə bağlı biznes dairələrini məlumatlandırır.

Bir sıra hallarda, MIGA dövlətlərə investisiya imkanları ilə bağlı məlumatların yayılmasında texniki dəstəklər də verir. Təşkilat qurulduğu gündən

bu yana olan 9 minə yaxın zəmanət (17 milyard dollardan çox) təmin etmişdir. Demək olar ki, yüzdən çox inkişaf etməkdə olan ölkəyə təxminən 50 milyard dollar investisiya edilib. MİGA Dünya Bankının müstəqil qoludur. Azərbaycan bu təşkilata Sovet İttifaqının dağılmasından dərhal sonra qoşuldu (1992-ci ildə).

Bu günə qədər MİGA, BMT-nin xüsusi bir təşkilatının beynəlxalq statusu ilə öyünə bilər. Dünyanın 160-dan çox ölkəsi MİGA-nın iştirakçısıdır. Müraciət edərkən, əsas tələblərdən biri, Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının üzvlüyüdür.

Quruluşun stabil fəaliyyətinin əsası nizamnamə kapitalıdır. Bu gün artıq iki milyard ABŞ dolları və ya təxminən 200 milyon səhmdir. Hər bir qiymətli kağızı 10 min SDR-ə (Special Drawing Rights, 1 SDR = 1.082 ABŞ doll.) bərabərdir. Burada eyni zamanda abunəlik kapitalı kimi bir şey də var. Onun həcmi təxminən iki milyard dollardır. Bir zamanlar Agentliyin fəaliyyəti fond üzvlərinin ölkələr arasında maliyyə axınına ciddi maneələr törədirdi. Bu səbəbdən 1997-ci ildə nizamnamə kapitalını bir milyard dollar (o zaman nizamnamə kapitalının səviyyəsi 1,1 milyard) artırmaq qərarı alındı. Sərmayə girişi prosesi 2003-cü ilədək başa çatdırılmalıydı, lakin bir çox ölkələr öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilmədilər. Bu, öz növbəsində, yeni bir abunə elan edilməsinə ehtiyac yaratdı. MİGA sadə bir təşkilati quruluşa malikdir. Təşkilatdakı ən yüksək vəzifə İdarə Heyətidir. Onun vəzifəsi agentliyin gələcək siyasəti ilə bağlı qərar verməkdir. İcra orqanında 24 üzv var. Eyni zamanda, onlardan 6-sı maksimum payı olan dövlətlərdən təyin edilməlidir. Bütün digər üzvlər xüsusi bir alqoritm əsasında yazılır.

MİGA üzv ölkələrə kömək etmək məqsədi daşıyır. Bu vəzifə xarici investorlara zəmanət verməklə həyata keçirilir. Verilmiş təminatların müddəti 15-20 ilədək ola bilər. MİGA tərəfindən əhatə olunan risklərin əsas növləri aşağıdakılardır:

- Valyuta köçürmələri. Agentlik investor ölkənin ərazisindən göndərilən valyuta köçürmələrinin bloklaşması ilə bağlı ehtimal olunan risklərə qarşı qoruyur (məsələn, hökumət qərarına əsasən). Agentlik investorların yerli valyutanı (faiz, kapital, gəlir, borc, royalti və digər gəlirləri) ev sahibi

ölkəyə köçürmək üçün başqa (xarici) valyutaya çevirə bilmədikdə zərərin qorunmasını təmin edir. Bu sığorta, valyuta nəzarəti ilə bağlı qanunvericilik sahəsində dövlət idarəetmə orqanlarının hərəkətlərinə (hərəkətsizliyinə) və yerli valyutanın köçürülməsi və konvertasiya prosedurlarını sadələşdirən ümumi şərtlərin pozulmasına qarşı etibarlı qoruyur. Eyni zamanda qeyd edək ki, valyutanın devalvasiyası kompensasiya edilmir.

- Ekpropriasiya (əmlakdan məhrum etmə) - sərmayə qəbul edən ölkənin rəhbərliyinin hərəkətlərindən qorunmadır. Bu, təmin edilmiş investisiyalarla bağlı mülkiyyət hüququ, nəzarət və digər risklərin dayandırılması (məhdudlaşdırılması) kimi riskləri əhatə edir. Belə bir zamanətin təmin edilməsi əmlakın dövlətləşdirilməsindən və ya müsadirə olunmasının qarşısını alır. Tam ekspropriasiya baş verdikdə, MIGA səhmdar kapitalının xalis dəyərinin ödənilməsinə öz üzərinə götürür. Vəsaitlərin azaldılması ssenarisi həyata keçirildikdə, kapitalın sığortalanmış payı ödənilir.
- Müqavilənin pozulması. Vəsaitləri qəbul edən ölkənin hökuməti anlaşmanın şərtlərini pozduqda və ya ləğv etdikdə zamanətin bu forması investorları zərərdən qoruyur. Bu halda, xarici investor mübahisələrin həlli prosesinin aktivləşdirilməsinə müraciət etmək hüququna malikdir və itkiləri kompensasiya etmək üçün arbitraj məhkəməsinə müraciət edə bilər. Yatırımcı tərəf qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müddətdə kompensasiya almadıqda və ya qəbul edən tərəfin müəyyən hərəkətlərinə görə arbitraj düzəliş mexanizmi işləmirsə, MIGA kompensasiyanın vaxtında ödənilməsinə təmin edir.
- Müharibə və vətəndaş itaətsizliyi (terrorizm, sabotaj aktları və s.). Bu halda MİGA-nın əsas məqsədi hərbi əməliyyatlar, vətəndaş ittihamı, terror aktları, daxili qiyamlar, inqilablar, sabotaj, zərbə hadisələri zamanı sərmayə kapitalının itməsi (məhv edilməsi) halında maddi aktivlərə gətirib çıxaran potensial zərərlərdən qorunmaq, həmçinin kompensasiyaların

təmin edilməsidir.

1966-cı ildə qurulan Beynəlxalq İnvestisiya Mübahisələrinə Qarşı Mübarizə Mərkəzi maliyyə təşkilatı sayılmasada Dünya Bankı qrupunun üzvüdür. Mərkəz xarici investorlar üzrə inkişaf etməkdə olan ölkələrin hökumətləri arasında arbitraj və mübahisələrin həllini təmin edir. Mərkəz bir çox dövlətin investisiya qanunvericiliyi ilə bağlı geniş məlumatlara malikdir, onun əməkdaşları bu sahədə tez-tez elmi araşdırmalar aparırlar.

II Fəsil. Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi

2.1 Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə qurumları ilə müasir əlaqələri

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra xarici iqtisadi əlaqələrinin vacib xüsusiyyəti beynəlxalq, regional qurumlara inteqrasiya olmaq idi. Bu baxımdan beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin yaradılması vacib addımlardan idi. Beynəlxalq Valyuta Fondu bu təşkilatların öndə gedənlərindəndir. Əsas 1944-cü ildə ABŞ-ın Hempşir ştatının Bretton-Vuds ayalətində BMT-nin valyuta konfransında qoyulan, valyuta-maliyyə sferasında beynəlxalq əməkdaşlığı təmin etmək, beynəlxalq ticarətin genişlənməsinə və tarazlı inkişafa şərait yaratmaq, bununla da üzv ölkələrin iqtisadi yüksəlişinə yardımçı olmaq, üzv ölkələrin valyuta stabilliyinə xidmət etmək, üzv ölkələrin tədiyyə balansındakı qeyri-tarazlıqları aradan qaldırmaq məqsədi ilə onlara kreditlər vermək, bununla da beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin qarşısını alan maneələri aradan qaldırmaq, beynəlxalq ticarət münasibətlərinə maneçilik törədən valyuta idxalı məhdudiyyətlərinin aradan qaldırılmasına kömək məqsədi ilə yaradılan beynəlxalq maliyyə institutudur.¹²

Azərbaycan 18 oktyabr 1992-ci ildə BVF-yə üzv olmuşdur. BVF-un Azərbaycanla əməkdaşlığı SAP üzərinə qurulmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, ilkin qiymətləndirmələr göstərir ki, BVF-nin Azərbaycan üçün tətbiq etdiyi proqramlar ölkə iqtisadiyyatına öz təsirini göstərmişdir. Beləliklə, BVF maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilən strukturlaşdırma, daxili və xarici balanslaşdırma

¹² https://az.wikipedia.org/wiki/Beyn%C9%99lxalq_Valyuta_Fondu#sitat_qeyd-1

proqramları ilə iqtisadi sabitliyi təmin etdi.

BVF Azərbaycanda tətbiq olunan proqramlar:

- yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi artım;
- struktur strukturunun yüksəldilməsi;
- sistem dəyişikliyi;
- əlavə maliyyələşdirmə proqramları.

BVF ilə Azərbaycan arasında imzalanan Müqavilənin IV maddəsinə əsasən, IMF Azərbaycanda bir sıra sahələrdə institusional və pul idarəçiliyinin gücləndirilməsi üzrə texniki yardımını, o cümlədən dövlət xərclərinin idarə edilməsi, vergi-gömrük siyasəti və idarə edilməsi, mərkəzi bank, bank nəzarəti, pul siyasəti proqramlarının dəstəkləməsinə yardım edir. Azərbaycan BVF-un makroiqtisadi təhlillər və siyasət, maliyyə proqramlaşdırması, maliyyə siyasəti və idarə edilməsi, mərkəzi bank mühasibatlığı və bank nəzarəti təlimlərindən faydalanmışdır.

BVF-nin ekspertləri ölkəmizə daimi səfərlər edirlər. Bu səfərlər BVF-nin mütəxəssisləri ilə birbaşa olaraq inflyasiya səviyyəsinin aşağı düşməsinə və orta müddətdə inflyasiya proqnozlarının sabitləşməsinə, bank sektorunun həssaslığını qiymətləndirməyə, məzənnə və faiz dərəcələrinə yönəldilən müxtəlif müzakirələrə yönəlmişdir. Bura ilk olaraq manatla pul bazasında artım, bank sistemində yüksək likvidlik, valyuta ehtiyatları üçün diversifikasiya planı, likvidlik tələblərinin təkmilləşdirilməsi, müşahidə təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi, müvafiq bank nəzarəti gücləndirilməsi, pul və məzənnə siyasətinin təkmilləşdirilməsi, makroiqtisadi, real və xarici sektor statistika göstəriciləri ilə kəmiyyət və keyfiyyət meyarlarının artması, statistik proseslərin yaxşılaşdırılması üzrə məsləhətləşmələr daxildir.

1991-ci ildən bu günə qədər ABŞ-ın Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAID) təhsil və sağlamlıq sektoruna, həmçinin iqtisadi və demokratik islahatlara yardım etmək üçün 377 milyon dollardan çox maliyyə vəsaiti ayırır.¹³ USAID Azərbaycanın kənd təsərrüfatını daha da inkişaf etdirən və kənd əhalisində vətəndaşların iştirakını gücləndirən fəaliyyətlər vasitəsilə Azərbaycanın sosial və

¹³ <https://www.usaid.gov/azerbaijan>

iqtisadi inkişafına yardım edir. USAID-in yardımı Azərbaycan xalqının həyatına birbaşa fayda verən, iqtisadi imkanların yaranmasına və vətəndaş cəmiyyətini yerli əhali səviyyəsində inkişaf etdirmək üçün tərəfdaşlıqları genişləndirən fəaliyyətlərə yönəlib.

Azərbaycanda USAID-in humanitar proqramları xüsusilə Qarabağ bölgəsində və ətrafında münafişədən qaçan 800 mindən çox məcburi qaçqın və köçkün üçün nəzərdə tutulmuşdur. Proqramlarda həmçinin icma inkişafı, sağlamlıq və iqtisadi imkanlar və həssas əhali üçün təlim və biznesin idarə olunması məsləhətləşmələri daxil olmaqla dəstək xidmətləri müzakirə edilmişdir. Digər proqramlara ehtiyacı olan əhaliyə xidmət göstərmək üçün ABŞ-ın maliyyələşdirdiyi səhiyyə klinikaları və dərmanlar, dərman preparatları, tibbi avadanlıqlar və təchizatlar, təcili sığınacaq əşyaları, ərzaq və geyim daxil olmaqla humanitar malların verilməsi daxildir.

USAID 2011-2013 illərdə Azərbaycanın “Rəqabətqabiliyyətliliyi və Ticarət Layihəsini” həyata keçirdi. Bu layihəyə kassa əməliyyatlarında biznes proseslərinin avtomatlaşdırılması, riskə əsaslanan bank nəzarətinin gücləndirilməsi, strateji idarəetmənin institusional çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi, maliyyə idarəçiliyinin gücləndirilməsi, AMB-də əməliyyat risklərinin idarə edilməsi, DSGE modelinin yaradılması, Azərbaycan İpoteka Fondunda borc öhdəlikləri və risklərin idarə edilməsi sisteminin yaradılması, təmin edilmiş əməliyyatlar haqqında qanun layihəsinin işlənilib hazırlanması daxil idi.

İsveçrənin İqtisadi İşlər üzrə Dövlət Katibliyi (SECO) ilə Azərbaycan Milli Bankı (AMB) arasında əməkdaşlıq 2002-ci ildən başlayır. SECO real sektorda monitorinq, maliyyə proqramlaşdırması və idarəetmə bacarıqlarına texniki yardım göstərmişdir. Əməkdaşlığı daha da genişləndirmək üçün SECO və Mərkəzi Bank 2003-cü ildə ilk Texniki Yardım və Təlim Proqramı imzaladı. Daha sonra proqram 2011-ci ilə qədər davam etdi. Bundan başqa, SECO ekspertləri kəmiyyət metodları, kommersiya banklarında korporativ idarəetmə standartları, pul sektorunun proqnozlaşdırılması və real sektorun monitorinqi, maliyyə proqramları, inflyasiya modelləri, ekonometrik modellər və Mərkəzi Bankın işçiləri üçün digər mövzular

üzrə məsləhətləşmələr üzrə seminarlar keçirildilər.

SECO tərəfindən Mərkəzi Banklar üçün ikitərəfli yardım və potensialın gücləndirilməsi proqramı (2012 - 2016) AMB-da həyata keçirildi. Bu layihəyə inflyasiyanın uzun müddətli proqnozlaşdırılması, pul siyasəti təhlili üzrə iqtisadi fəaliyyət göstəricilərinin istifadəsi, beynəlxalq hesablaşmalar sisteminin tətbiq edilməsi, makroiqtisadi modellər və pul siyasətinin modelləşdirilməsi, 3P layihəsi üzrə təlimatların hazırlanması və layihələrin idarə edilməsi, beynəlxalq investisiyaların vəziyyəti, qiymətləndirmə indeksləri və təhlil nəticələrini təhlil etmək, makroiqtisadiyyat, proqnozlaşdırma üsulları, makroiqtisadi modellər və pul siyasətinin modelləşdirilməsi və s daxildir.

Dünya Bankı Qrupu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış maliyyə qurumlarıdır. Dünya Bankı qrupu beş təşkilatdan ibarətdir:

- BYİB,
- Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (MAP),
- Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (IFC),
- Çoxtərəfli İnvestisiya Zəmanət Agentliyi (MIGA),
- İnvestisiya mübahisələrinin həlli üzrə Beynəlxalq Mərkəz (ICSID).

BYİB bu qrupun əsas təşkilatıdır. Təşkilatlar öz funksiyalarını yerinə yetirən müstəqil təşkilatlardır, lakin onların fəaliyyəti ümumi strategiyaya tabedir. Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (MAP) 1960-cı ildə Bankdan kredit ala bilməyən ən geri qalan ölkələrə maliyyə yardımını göstərmək üçün yaradılmışdır.

Azərbaycan 1995-ci ildə Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının (BMK) üzvü olub. BMK ölkəmizə 2016-cı ilin dekabrın 31-nə qədər 56 layihə üzrə maliyyə xidmətləri, infrastruktur və istehsal sektorunun müxtəlif sahələrinə 473 mln. ABŞ dolları sərmayə qoyub. Qeyd edək ki, bu vəsaitlərin 250 milyon dolları BMK-ın ticarət maliyyələşdirilməsi proqramı vasitəsilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri üçün ayırılıb. BMK həmçinin özəl sektorun artım təşviqinə yönəldilmiş bir sıra məsləhət layihələri həyata keçirib. BMK Azərbaycanda əsas diqqətini iqtisadi rəqabət sahəsində tərəfdaşlıq proqramı çərçivəsində 2015-2020-ci illər üçün biznes sektoru üçün maliyyə çıxışının genişləndirilməsi üzrə təşəbbüslərin artırılması və

biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasıdır. BMK həmçinin real sektorun dəstəklənməsi üçün mühüm infrastruktur layihələri daxil olmaqla investisiya və məsləhət imkanlar axtarır.

Cədvəl 5.

BMK-ın Azərbaycanda həyata keçirilən məsləhət xidmətləri¹⁴

İllər	Layihə	Təsviri
2013-hal hazırda	Aqrobiznes sahəsində Avropa və Mərkəzi Asiyada keçirilən məsləhət proqramı	Aqrobiznes sektoru üzrə yerli şirkətlərdə qida məhsullarının təhlükəsizliyi standartlarının tətbiqinə kömək edir. Standartların yaxşılaşdırılması aqrofirmaların regional və ixrac bazarında tələbatı ödəməyə, həmçinin aqrar-sənaye komplekslərinin öz potensialını tam şəkildə reallaşdırmağa kömək edəcək. Qeyd edək ki, Avstriya Maliyyə Nazirliyi bu istiqamətdə donor tərəfdaş qismində çıxış edir
2009-hal hazırda	Azərbaycanda və Mərkəzi Asiyada infrastruktur layihələri üzrə korporativ idarəetmə proqramı	Məqsəd kiçik və orta müəssisələr üçün normativ bazanın və maliyyə infrastrukturunun yaxşılaşdırılması hesabına maliyyələşdirilməsinə istifadə imkanlarının genişləndirilməsidir. Donor tərəfdaş İsveçrənin İqtisadi məsələlər üzrə dövlət Katibliyidir (SECO)
2010-hal hazırda	Korporativ İdarəetmə Proqramı (ECA)	Proqram yerli müəssisələrin maliyyəyə çıxışını asanlaşdıraraq korporativ idarəetmə standartlarını yaxşılaşdırmağa kömək edir. Bu da öz növbəsində davamlılıq və məhsuldarlığının yüksəlməsinə gətirib çıxaracaq. Əsas donor Avstriya İnkişaf Bankının dəstəyi SECO-dur.
2014-hal hazırda	Avropada və Mərkəzi Asiyada maliyyə sistemlərinin gücləndirilməsi proqramı	Maliyyə qurumlarında vaxtı keçmiş kreditləri aşağı salınması və risklərin idarə edilməsi kiçik və orta sahibkarlığın kreditləşməsinə artırır. İsveçrənin İqtisadi məsələlər üzrə dövlət Katibliyidir (SECO).
2012-hal hazırda	ECA-dan istifadənin səmərəliliyinin artırılması proqramı	Resurseffektiv texnologiyaların və qabaqcıl təcrübənin mənimsənilməsinə investisiyaları stimullaşdırır; Sənayenin bütün sektorlarında əməliyyat praktikasını yaxşılaşdırır. Avstriya Maliyyə Nazirliyi bu istiqamətdə donor tərəfdaş qismində çıxış edir.
2014-hal hazırda	ECA-ın Aqromaliyyə layihəsi	Kənd təsərrüfatının maliyyələşdirilməsi ilə bağlı riskləri azaltmaq və kiçik və orta kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün maliyyəyə çıxışı genişləndirməyə çalışır. Layihə qanunvericilik islahatı nəticəsində kənd təsərrüfatı məhsullarının sığortasına yönəlib. Macarıstanın idxal-ixrac bankı və Avstriya Maliyyə Nazirliyi bu istiqamətdə donor tərəfdaş qismində çıxış edirlər.

¹⁴http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/0518d08043e60bf09d61bd869243d457/AzerbaijanFactSheetJan2017_v2.pdf?MOD=AJPERES

2013-hal hazırda	Azərbaycan və Mərkəzi Asiya mikro-maliyyə proqramı	Maliyyə müəssisələrinin təcrübəsini və imkanlarını artırmaq üçün məsuliyyətli mikromaliyyələşdirmə aparılır . ECO donor tərəfdaşı sayılır.
-------------------------	---	--

BMK Ölkə Tərəfdaşlıq Strategiyası üzrə investisiya vəsaitlərini kəskin artıraraq təqribən 200 milyon ABŞ dolları həcmində müəyyən etmişdir. Bu investisiyalar öz növbəsində maliyyə sahəsinin təkmilləşdirilməsinə, sahibkarlıq üçün sağlam mühitin gücləndirilməsinə və daha effektiv korporativ idarəetmə layihəsinin dəstəklənməsinə yönəlmişdir. BMK bundan başqa kiçik və orta biznes sektorunda maliyyə vəsaitlərindən yararlanmasını və onlara çıxışın genişləndirilməsini, korporativ idarəetmə sektorlarında məsləhət xidmətlərinin sayını artıraraq ictimaiyyətin maarifləndirilməsi layihələrini reallaşdırır.

Dünya Bankının əsas qurumlarından olan Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (BMK) ölkəmizdə banklara, şirkətlərə maliyyə vəsaitləri ayıraraq özəl sektorun inkişafını dəstəkləyərək kiçik və orta biznesin təkmilləşməsinə xidmət edir və istehsal sektorunun genişlənməsinə müsbət təsirini göstərir. BMK Azərbaycanda qarşısına qoyduğu bütün məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün kredit proqramını gücləndirmək niyyətindədir.

Cədvəl 6.

BMK-ın Azərbaycana yatırdığı investisiyalar. milyon ABŞ dolları (2011-2017)¹⁵

Maliyyə ili	Layihə	Həcmi	Təsviri
2016-2017	AccessBank	25.0	Kiçik biznesin kreditləşməsinə və əsaslı bazanın stimullaşdırılması üçün səhmlərin buraxılması hüququnun dəstəklənməsi
2015	Turan Bank	7.0	Mikro, kiçik və orta müəssisələrin kreditləşməsinin genişləndirilməsi üçün kredit
2013	Bank Respublika	15.0	Davamlı energetika üzrə layihələrdə iştirak edən kiçik və orta sahibkarlığın kreditləşdirilməsini genişləndirmək üçün kredit
2013	AccessBank	15.0	Azərbaycanda mikro və kiçik biznesin maliyyələşdirilməsi artırılması üçün kredit
2011	FINCA	7.0	KOB-in stimullaşdırılması üçün yerli valyutada ayrılmış kredit

Qeyd edək ki, 2009-cu ilə qədər BMK Azərbaycana investisiyalarını neft və qaz sektoruna yatırırırsa, bugün əsasən maliyyə bazarlarına və ümumi istehsal

¹⁵http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/0518d08043e60bf09d61bd869243d457/AzerbaijanFactSheetJan2017_v2.pdf?MOD=AJPERES

sahələrinə yönəldir. Bundan başqa, BMK kiçik və orta biznes, banklar, korporativ idarəetmə və ipoteka sektorlarında məsləhət yönümlü proqramlarını davam etdirir.

Dövlətimizin xarici iqtisadi əlaqələrinin vacib xüsusiyyəti beynəlxalq və regional qurumlara inteqrasiyanı daha da genişləndirərək ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrini diversifikasiyalaşdırmaqdır. Ötən illər ərzində bu istiqamətdə effektiv işlər görülmüşdür. Ölkəmiz, bütün nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrini genişləndirərək uğurla dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya edir. Biznes sektorunu inkişaf etdirmək, keyfiyyətli biznes və investisiya aurası yaratmaqla xarici investisiyaları ölkəyə cəlb etmək, qeyri-neft sektoruna keçidə nail olmaq bu dövrdə reallaşdırılan iqtisadi siyasətin nümunəvi addımlarından biridir. Ölkəmizdə reallaşdırılmış planlı tədbirlər nəticəsində yaranmış sahibkar təbəqəsinin rolu isə sosial-iqtisadi inkişafda əvəzsizdir.

Beynəlxalq maliyyə qurumlarının Azərbaycanla müasir dövrdəki əlaqələrinə nəzər salsaq, vəsaitlərin böyük qisminin qeyri-neft sahəsinin inkişafına istiqamətlənmişdir. Çünki, iqtisadiyyatın əsas payının neft və qaz sektorundan asılılığı dövlətin gələcək inkişafına böyük təhlükə yarada bilər. Beynəlxalq qurumların hesabatlarına görə Azərbaycanda bu günə kimi fərqli proqramlar üzrə ən çox layihələr reallaşdıran təşkilat Dünya Bankı Qrupudur. Həmin hesabatların nəticələri göstərir ki, dövlətimiz daha çox kiçik və orta biznesin inkişafının təkmilləşdirilməsi üzrə beynəlxalq maliyyə qurumları ilə əlaqələri davam etdirməlidir. Araşdırmalar vaxtı sorğuda iştirak edən mütəxəssislərin 50%-i biznes sektorunun formalaşması üçün daha çox investisiyaların cəlb olunmasını müəyyənləşdiriblər.

Respublikada neft və qaz ixracından əldə olunan maliyyə vəsaitləri hesabına reallaşdırılması üçün tələb olunan infrastruktur yaradılmış və cəlb olunan investisiyaları effektiv və şəffaf formada idarə etmək üçün möhkəm baza formalaşdırılmışdır. Əməkdaşlığımızın ilk günündən etibarən Dünya Bankı Qrupu bu vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün ölkəmizə aktiv şəkildə yardım göstərir. Azərbaycanın neft və qaz ehtiyatları digər ixracatçı ölkələrlə müqayisədə nisbətən məhdud olduğu üçün neft bumunun vaxtı da bir qədər qısa olacaq. Ölkə

İqtisadiyyatının əsas hərəkətverici mühərriki neftdir. Hal-hazırda planetimizdə baş vermiş dünya maliyyə böhranı, manatın və neftin qiymətinin qeyri-stabil vəziyyəti ölkə qarşısında duran çağırışlar növbəti 10-15 il maksimum səmərəli şəkildə istifadə edərək qeyri-neft sektoruna keçərək gələcək nəsillər üçün yoxsulluğun sürətlə azaldılması planlarını reallaşdırmaqdır. Bu çətin vəzifəni həyata keçirmək üçün Azərbaycan möhkəm makroiqtisadi intizama malik olmaq, qeyri-neft sektorunu maliyyələşdirmək üçün biznes sektorunu inkişaf etdirmək, dövlət resurslarının idarə edilməsində şəffaflığı artırmaq, təhsil, səhiyyə və sosial müdafiə sahələrini gücləndirmək niyyətindədir. Azərbaycan üçün gələcəyə baxış ölkənin Avropa və Mərkəzi Asiyanın tam ortasında yerləşərək enerji və əmtəələrin regional tranzit mərkəzinə çevrilməsidir.

2.2 BYİB tərəfindən layihələr çərçivəsində Azərbaycana yatırılan xarici investisiyaların və ayrılan kreditlərin həcmi, dinamikası və təhlili

Dünya Bankının vasitəçiliyi ilə Respublikada 1995-ci ildən başlayaraq təxminən üç milyard ABŞ dollarına yaxın qırıxdan çox layihə reallaşdırılıb. Müasir dövrə nəzər salsaq 31 dekabr 2017-ci ilə qədər 50 layihə üçün təqribən üç milyard Amerika dolları ayrılmışdır. Qeyd edək ki, 30 layihə hal hazırda reallaşdırılıb. Bu layihələrin böyük hissəsi infrastrukturun inkişafına, biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına, kənd təsərrüfatının stimullaşdırılmasına, şəffaf büdcə siyasətinə və s. yardım göstərmək məqsədi daşıyır. Ümumiyyətlə, Azərbaycan Dünya Bankı Qrupu münasibətləri yüksələn xəttlə inkişaf etməkdədir. Bugün Azərbaycan Dünya Bankı Qrupunun Ölkə Tərəfdaşlıq Strategiyasına (ÖTS) uyğun olaraq 4 istiqamətdə əlaqələrini davam etdirirlər.

✓ **İstiqamət I. Dövlət sektorunun idarə edilməsində keyfiyyət və şəffaflığının genişləndirilməsi.** Bu sahədə neft ixracından əldə olunan gəlirləri səmərəli istifadə etmək üçün sabit makroiqtisadi çərçivənin qorunması; dövlət xərclərinin proqnozlaşdırılması və mərkəzləşdirilməsi; dövlət və özəl sektorlarda korporativ idarəçiliyin təkmilləşdirilməsi, audit və mühasibat sistemlərinin təkmilləşdirilməsi; sahibkarlıq üçün artım yaradan inzibati və idarəetmə mühitinin

gücləndirilməsi nəzərdə tutulur.

✓ **İstiqamət II. Qeyri-neft sektorunun səmərəli və davamlı artımının genişləndirilməsi** – xidmət sektorundan istifadə imkanlarının təkmilləşdirilməsi; Kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının gücləndirilməsi və özəl sektora birbaşa investisiyaların dəstəklənməsi; kənd təsərrüfatı, turizm, tikinti infrastrukturunun və onların xidmətlərinin inkişafı; tranzit dəhlizlərinin, su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin, yolların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması; kommunal sferanın maliyyə qabiliyyətinin genişləndirilməsi.

✓ **İstiqamət III. Sosial xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması və onlardan istifadə imkanlarının genişləndirilməsi** – məcburi köçkünlərin həyat şəraitinin və iqtisadi imkanlarının yaxşılaşdırılması; keyfiyyətli səhiyyə sisteminin ümummilliyet səviyyədə təkmilləşdirilməsi ; müasir standartlara cavab verən rəqabət qabiliyyətli təhsil xidmətlərinin yaradılması; dövlət-sosial yardımın səmərəli şəkildə çatdırılması; effektiv, davamlı və daha şəffaf pensiya sisteminin formalaşdırılması.

✓ **İstiqamət IV. Ətraf mühitin mühafizəsi strategiyasının təkmilləşdirilməsi** – Xəzər dənizində canlı aləmin mühafizəsi; Abşeron yarımadasında neftdən çirklənmiş torpaqların təmizlənməsi; təbii fəlakətlərlə mübarizənin gücləndirilməsi; biomüxtəlifliyin qorunub saxlanması, meşələrin qırılmasının qarşısının alınması.

Cədvəl 7.

Dünya Bankının Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlar üçün ayırdığı kreditlər (milyon ABŞ dolları).¹⁶

Layihənin adı	Məbləğ	Müddət	Faiz	Güzeşt müddəti	Qalıq məbləğ	Qaytarılmış məbləğ	Ödənilməli məbləğ
Reabilitasiya Krediti	41.60	14.09.1995 15.04.2030	0.75	10	41.60	0.0	41.60
Institusional kredit-I	10.80	14.09.1995 01.02.2030	0.75	10	10.80	0.0	10.80
Institusional kredit-II	7.50	17.10.2002 10.01.2038	0.75	10	0.70	6.80	0.70
SAC krediti-I	52	31.07.1997 15.04.2032	0.75	10	52.0	0.0	52.0
SAC krediti (əlavə)	5.0	08.04.1999 15.04.2032	0.75	10	5.0	0.0	5.0

¹⁶ <https://openknowledge.worldbank.org>

SAC krediti-II	48.40	13.03.2002 01.01.2037	0,75	10	48.4	0.0	48.40
Cəmi: SDR	165.30				158.50	6.80	158.50
Cəmi: ABŞ \$	244.64				234.58	10.06	234.58
İqtisadiyyatın digər sahələrinə ayrılmış kreditlər							
Neft sektoruna texniki yardım	7,10	23.05.1995 15.12.2030	0,75	10	7.10	0,0	7,10
Böyük Bankın su təchizatı layihəsi	38,80	06.07.1995 01.05.2030	0,75	10	38,80	0,0	38,80
Böyük Bankın su təchizatı layihəsi-II	10,3	30.06.2003 01.05.2037	0,75	10	0,30	10,0	0,30
Qaz sisteminin reabilitasiya layihəsi	13,90	02.10.1996 01.07.2031	0,75	10	12,80	1,10	12,80
Taxira salınmaz Ekoloji Tadbirlər layihəsi	14,90	07.08.1998 15.03.2033	0,75	10	9.20	5.70	5.70
Ərazilərin barpa edilməsi üzrə pilot layihəsi – I	14,90	07.08.1998 15.03.2033	0,75	10	9.20	5.70	5.70
Ərazilərin barpa edilməsi üzrə pilot layihəsi – II	7.40	14.10.1999 15.03.2033	0,75	10	5.20	2.20	2.20
Mədəni irsin qorunması layihəsi	5.60	31.05.1999 01.02.2034	0,75	10	3.20	2.40	2.40
Təhsil islahatları layihəsi – I	3.70	29.06.1999 15.01.2034	0,75	10	3.50	0.20	0.20
Suvarma – drenaj sisteminin barpası	31.70	24.08.2000 15.01.2035	0,75	10	9.90	21.80	21.80
Sahiyyə islahatları Layihəsi	4.0	26.07.2001 15.01.2035	0,75	10	2.10	1.90	2.10
TRASECA yolunun barpası layihəsi	31.50	25.07.2001 01.06.2036	0,75	10	2.0	29.50	2.0
Maliyyə sektoruna texniki yardım	4.30	06.01.2001 01.03.2036	0,75	10	1.50	2.80	1.50
Təhsil islahatları layihəsi – II	13.20	27.05.2003 15.05.2038	0,75	10	0.0	13.20	0.0
Cəmi: SDR	259.40				126.60	132.70	126.60
Cəmi: ABŞ \$	383.91				187.37	196.54	187.37

Qeyd edək ki, Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının ölkəmizdəki ilk layihəsi 2005-ci ilin mayında, ikincisi isə 2006-cı ilin yanvarında təsdiq olunmuşdur. Dövlətin birgə maliyyələşdirməsindən irəli gələrək və geniş artım perspektivlərini nəzərə alaraq BYİB kreditlərinin illik həcmi təqribən 250 milyon dollar ətrafında müəyyənləşdirilib. Bununla belə bu kreditləşmənin ardıcılığı ilə qoyulub ki, hər dəfə yeni qərarların qəbul olunması zamanı həmin sektorda inkişaf

və islahatların real vəziyyəti nəzərə alınır. BYİB-ın köməyi, infrastruktur investisiyalar, sosial sektor və kənd yerlərinin inkişafına investisiyalarla birgə intensiv siyasət dialoqu vasitəsi ilə verilən struktur dəyişikliyi krediti və AMF-dən ibarət olmuşdur. Əsas neft və qaz daxilolmalarının alda olunmasındakı imkanın olmasını nəzərə alaraq, Bankın ümumi strategiyası idarəetməni gücləndirmək, siyasət islahatlarını müəyyən etmək və prioritetləşdirmək üçün yardımın göstərilməsi, beynəlxalq inkişaf təcrübəsinin yayılması və dövlət investisiyası layihələrinin işlənilməsi və icrası üçün yüksək keyfiyyətli texniki ekspertiza və non-haunun təminatının təmin edilməsi olmuşdur.

Dünya Bankının Respublikada həyata keçirdiyi ilk layihəsi 1995-ci ildə neft sektoruna texniki yardım proqramı oldu. Layihənin məbləği 21 milyon ABŞ dolları təşkil edib. Proqramın əsas məqsədi neft yataqlarının işlənməsi və neftin çıxarılmasına xarici investorların cəlb edilməsi, həmçinin, müvafiq qanunvericiliyin formalaşması, təlimlərin təşkili və informasiya və kommunikasiya sistemlərinin effektivliyinin gücləndirilməsi idi. Neftin ölkəmizin iqtisadiyyatındakı yerini və rolunu nəzərə alaraq qeyd etmək ki, 1995-ci ildən başlayaraq Dünya Bankı qrupu tərəfindən ayrılmış kreditlərin iqtisadiyyatımız üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğu aydın olur. Bu kreditlərin əsas xüsusiyyəti onların uzunmüddətli və nisbətən az faizli olmasıdır. Qeyd etmək ki, DB Qrupu ölkəmizə kreditləri 25 il müddətinə və illik 0,75% xidmət haqqı olaraq verir.

**DB Qrupunun Azərbaycanın neft və qaz sektoruna
ayırdığı kreditlərin həcmi.**¹⁷

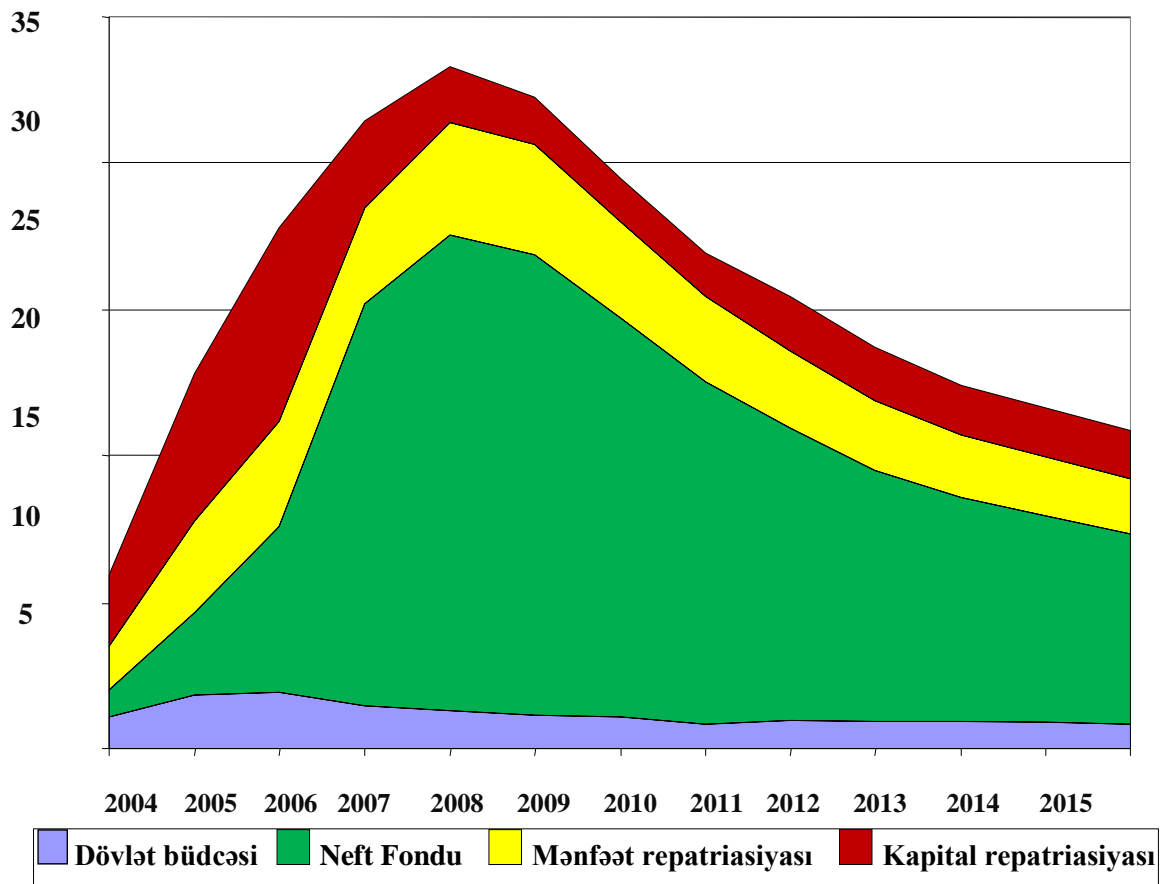
Nö	Layihənin adı	Həcmi (mln \$)	Xətti	Statusu	Tarixi
1.	Neft-qaz sektoruna Texniki Yardım Layihəsi	20.8	IBRD\İDA	Bitib	20.04.1995
2.	Qaz sisteminin Bərpası layihəsi	20.2	IBRD\İDA	Bitib	19.09.1996
3.	Günəşli qaz yatağının tadqiqi	37	Karbohidrat Ödəməsi	Dondurulub	N\A
4 .	Neft sektorunda ekoloji kapital qoyuluşu layihəsi	20	IBRD\İDA	Bitib	30.06.1998
5.	SAC 2 (neft sektoruna)	60	IBRD\İDA	Bitib	12.03.2002
6.	Neftdən çirklənmiş torpaqların bərpası layihəsi	60	IBRD\İDA	Bitib	17.06.2008
7.	Neft –qaz sektorunun reabilitasiyası layihəsi	74.5	IBRD\İDA	Bitib	17.06.2008

2010-cü ilin statistik məlumatlarına görə ölkəmizin mineral ehtiyatları 7 milyard barel neft və 1,34 trilyon kub metr qazdan ibarətdir. Dünya Bankının proqnozlarına görə 1 barel neftin qiymətinin qeyri-stabil (40-50 dollar) olmasına baxmayaraq, neft ixracından ölkəyə 20 il ərzində təxminən 340 milyard dollar gəlir gələcək. Bunlardan 65 milyard dollar əməliyyat xərcləri çıxıldıqdan sonra dövlətin fiskal gəlirlərinin 175 milyard dollar olacağı gözlənilir ki, bunun təxminən 20 milyard dolları mənfəət vergisi şəklində dövlət büdcəsinə, təxminən 155 milyard dolları isə royalti formasında Dövlət Neft Fonduna (ARDNF) yönəldiləcək. Neft konsorsiumlarının investisiya olunmuş 40 milyard dolları, üstəgəl mənfəətlərini repatriasiya edəcəkləri gözlənilir.¹⁸

¹⁷ <https://openknowledge.worldbank.org>

¹⁸ documents.worldbank.org/curated/en/.../378120AZERBAIJANI0CPS01PUBLIC1.doc

Neft gəlirləri, mənfəət və kapital repatriasiyası

Dünya Bankı Qrupu vasitəsi ilə Azərbaycana ayrılan digər kreditlər isə aqrar sektorun inkişafı ilə bağlıdır. Qeyd edək, ki kənd təsərrüfatı müəssisələrinin özəlləşdirilməsi proqramı üçün ayrılan kreditin məbləği 14,7 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir. Kreditin geri qaytarılma tarixi endirim dövrü ilə birgə 35 ildir. Verilmiş kredit üçün hesablanan faiz nisbəti isə 0.75 təşkil etmişdir. Qeyd olunan proqramda əsas məqsəd ölkə daxilində paylana biləcək həcmdə kənd təsərrüfatı müəssisələrinin özəlləşdirilməsi prosesini gücləndirmək, hazırlanmış strategiyaya əsasən savxoz və kolxozların yenidən qurulması layihəsini sürətləndirməkdir. Bu proqram Lənkaran, Xaçmaz, Bərdə, Salyan və Naxçıvan Muxtar Respublikasındakı Şarur rayonlarında nümunə olaraq götürülmüş savxoz və kolxozlarda reallaşacaq.

¹⁹ Qrafik Dünya Bankının məlumatlarına əsasən magistr tərəfindən tərtib edilib.

**Aqrar sektorun inkişafına ayrılan kreditlərin həcmi. Milyon \$
(2002-ildən başlayaraq) ²⁰**

Kredit verən təşkilat	Xərclərin ümumi miqdarı	Xərclərin miqdarı, faizlə
Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası	14.700.000	51%
Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı	9.300.000	32%
Azərbaycan Dövləti	2.170.000	8%
Müəssisələr və Fermer Təsərrüfatları	2.650.000	9%
Cəmi	28.820.000	100%

Respublikamızın aqrar sektorunda görülmüş struktur dəyişiklikləri və islahatlar regionların yaşayış səviyyəsinin qalxmasında vacib rol oynayır. ÜDM-un 25%-dən 35%-nə qədərini təşkil edən aqrar sektorunda ölkə əhalisinin 44%-i fəaliyyət göstərir. Bu sektorun istehsal etdikləri məhsullar bütün ixracatın 10%-ni təşkil edir ki, bu da əsasən meyvə-tərəvəz istehsalıdır. Müasir vəziyyətdə ixrac ediləcək neft-qaz sahəsindən gözlənilən valyuta gəlirlərinin azalmasını nəzərə alsaq, aqrar sektorun məhsuldarlığını artırılması vacib faktor kimi görünür.

Respublikada əmək qabiliyyətli əhalinin 49% kənd təsərrüfatı sektorunda fəaliyyət göstərir. Bu səbəbdən aqrar sektorun güclü inkişafı ilk növbədə həyat səviyyəsinin artmasında və qeyri-neft sahəsinin davamlı inkişafında başlıca rol oynamalıdır. Ölkədə qeyri-neft sahəsinin təkmilləşməsinə istiqamətlənmiş layihələrin kompleks şəkildə reallaşması ixracyönümlü məhsulların istehsalını gücləndirən əsaslı iqtisadi mexanizmlərin tətbiqi əsasında həyata keçəcəkdir. Azərbaycanın ixrac perspektivlərinin inkişaf trayektoriyası, yerli əmtəələrin və xidmətlərin dünya bazarlarına çıxarılması və iqtisadiyyatımızın qlobal arenaya effektiv inteqrasiyasını təmin etmək üçün bu tədbirlərin reallaşması öndəki illərdə əsas istiqamətlərdən olacaqdır.

²⁰ <https://openknowledge.worldbank.org>

III Fəsil. Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri

3.1 Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının genişləndirilməsi istiqamətləri

Son onillikdə Azərbaycan ümumi rifahın yüksəldilməsi və yoxsulluğun miqyasının azaldılması üzrə xeyli irəliləyişə nail olub. Dünya bankının Sistemli Ölkə Diaqnostikasına (SÖD) əsasən, xəstələnmə səviyyəsi və yoxsulluq 2000-ci illərin əvvəlində təxminən 50% idisə, 2015-ci ildə təxminən 5%-ə enib. Son onillik ərzində ölkədə həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması böyük dərəcədə güclü iqtisadi göstəricilərlə izah edilir. Ancaq bununla belə ölkə iqtisadiyyatı aşağı neft qiymətlərindən və qeyri-müəyyən regional iqtisadi mühit səbəbindən güclü əks dalğalarla üzləşir. Düşük neft qiymətləri, əsas ticarət tərəfdaşlarının zəif inkişafı və struktur dəyişikliklərinin yavaş tempi Azərbaycan iqtisadiyyatına mənfi təsir göstərərək ixracın, neft gəlirlərinin və dövlət investisiyalarının azalmasına səbəb olur. Qeyd edək ki, 2015-ci ildə Azərbaycanda son on il ərzində ilk maliyyə böhranı baş verdi. 2010-cu ilin neft hasilatı və ixracından əldə olunan valyuta ehtiyatları hesabına ölkədə ÜDM-u 50% səviyyəsində saxlamaq mümkün oldu. Yaranmış problemlərə və artan təzyiqa cavab olaraq, hökumət milli valyutayı devalvasiya edərək büdcəni möhkəmləndirmək üçün öhdəliyi öz üzərinə götürdü. Bu addım nisbi qiymətləri tənzimləmək və Azərbaycanın xarici ehtiyatlarına qarşı böyük xərclərin qarşısını almaq məqsədi ilə atıldı. Manatın devalvasiyası dollarla ifadədə Azərbaycan Dövlət Neft Fondundan büdcəyə edilmiş gəlirlərin və transfertlərin azalması ilə nəticələndi. Bu da öz növbəsində inflyasiyanın yüksəlməsi və bank sektorunda xarici valyuta kreditlərinin xidmət göstərilməsi xərclərinin artması riski yaradır. Bütün bu problemlərə baxmayaraq Hökumət, yüksək sosial dəyəri və həssas əhalinin sıx ehtiyaclarını nəzərə alaraq, 2015-ci il üçün əvvəlcədən planlaşdırılmış sosial xərcləri eyni səviyyədə saxlanmasına sadıq qaldı. Hökumət xərclərin səmərəliliyinin artırılması, sosial yardımın əhatə dairəsini genişləndirmək və maliyyə konsolidasiyasının səylərinin bir hissəsi kimi sosial proqramların hədəflənməsini artırmağı planlaşdırır.

Dünya bankı Azərbaycan hökumətinin inkişaf məqsədlərini aşağıdakı

prioritet sahələrdə dəstəkləmək niyyətindədir:

- ✓ Dövlət ehtiyatlarının daha səmərəli tənzimlənməsi vasitəsilə idarəetmənin möhkəmlənməsi. Dövlət və özəl sektorlar arasında münasibətlərin daha da gücləndirilməsi;
- ✓ Ölkənin əsas nəqliyyat şəbəkələrinin və genişzolaqlı rabitə xidmətlərinin inkişafı, infrastrukturun genişləndirilməsi ilə qarşılıqlı əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, istismar və texniki xidmət təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi;
- ✓ İnsan sağlamlığı və sosial rifaha müsbət təsir göstərən su və kanalizasiya imkanlarının yaxşılaşdırılması, ətraf mühitin keyfiyyətinin və digər sağlamlıq infrastrukturlarının və xidmətlərinin yaxşılaşdırılması vasitəsilə insan inkişafı və rifahının nəticələrini təbliğ etmək.

Ölkənin strateji hədəfləri Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış inkişaf strategiyasında və digər strateji sənədlərdə Azərbaycanın neft və qaz gəlirlərindən asılılığının azaldılmasına və çoxşaxəli insan kapitalı, fiziki infrastruktur və real sektora investisiyalar vasitəsilə xarici təsirlərə qarşı öz dayanıqlığının gücləndirilməsinə yönəlib. Hökumət beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq yüksək iqtisadi dərəcəsi olan layihələrə dəstək olmaq üçün Beynəlxalq Maliyyə İnstitutlarından kreditlər də daxil olmaqla, xarici valyutada pul borclarını bir qədər artırmağı planlaşdırır. Bu kateqoriyaya aid layihələr iqtisadiyyatın regional və qlobal bazarlara inteqrasiyasına kömək edəcək avtomobil yolları, nəqliyyat dəhlizləri, milli su təchizatı və kanalizasiya sistemləri, enerji paylama sistemi və s. hökumətin prioritet kimi müəyyən etdiyi sahələr daxildir.

Hökumət ayrıca dövlət xidmətlərini təmin etmək üçün, özəl sektor-dövlət və ya özəl idarəetmə müqavilələri vasitəsilə tərəfdaşlıq əlaqələrini genişləndirməyə çalışır. Hökumət, bu investisiyaları adətən daha az xarici valyuta xərcləri və uzun müddətli geri ödəmə müddətləri nəzərə alınmaqla, əsasən dövlət büdcəsindən səhiyyə, təhsil və sosial müdafiə kimi sahələrin maliyyələşdirilməsini seçmişdir. Buna baxmayaraq, hökumət inkişaf tərəfdaşlarından, texniki yardım şəklində və ya

ortaya çıxan tələblərə uyğun olaraq məhdud bir şəkildə maliyyələşdirilməkdə dəstək axtarmağı planlaşdırır. Azərbaycanın bu istiqamətdə əsas tərəfdaşları Dünya Bankı Qrupu, Asiya İnkişaf Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Almaniya İnkişaf Bankı və İsveçrə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatıdır.

Qeyd edək ki, ictimai sektorun idarə edilməsi və xidmət göstərilməsi şəffaflıq və hesabatlılığın artırılması, qanunun aliliyinin gücləndirilməsi, maliyyə daxilolmalarının təşviqi və biznes üçün sağlam mühitin yaradılması ÖTS proqramında dəstəklənəcəkdir.

Bu məqsədlə ÖTS proqramı: İctimai Çıxarış və Maliyyə Hesabatlılığı (PEFA) və Milli Korrupsiyaya qarşı mübarizə Planı (NACP) çərçivəsində həyata keçiriləcəkdir:

- ✓ Məhkəmələrin texniki və inzibati potensialının gücləndirilməsi və bütün əsas xidmətlərdən istifadə imkanlarının genişləndirilməsi;
- ✓ Maliyyə bazarının infrastrukturunu və tənzimləyici çərçivələrini təmin etmək və maliyyə vasitəçiliyinə nail olmaq üçün potensial iş yerlərinin yaradılması;
- ✓ Korporativ sektorun təmin edilməmiş segmentlərinə maliyyə imkanlarının genişləndirilməsi;
- ✓ Satınalma sahəsində təcrübənin gücləndirilməsi;
- ✓ KOM-lər üçün tənzimlənən yükün azaldılması və özəl sektorda korporativ idarəetmə təcrübəsinin yaxşılaşdırılması;
- ✓ Məlumatların toplanması və təhlili üçün potensialın gücləndirilməsi, effektiv qərar qəbuletmə proseslərinin təmin edilməsi.

Bu tədbirlər hökumətə dövlət xərclərini yeni inkişaf modelinin strateji prioritetləri ilə uyğunlaşdırmaq, fərdi investisiyalar üçün yer açmaq və öz növbəsində özəl sektorun inkişafına gətirib çıxaran bazar institutlarının gücləndirilməsinə kömək edəcəkdir. Bundan başqa əsas nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı müvafiq logistika xidmətləri ilə yanaşı, beynəlxalq əlaqələri inkişaf etdirəcək və istehsalçıların yerli və beynəlxalq bazarlara daha sürətli və daha ucuz bir şəkildə çatma yolunu açacaqdır.

ÖTS öz istiqamət vektorunu əsasən ictimai sektorun idarə edilməsi və xidmətlərinin yaxşılaşdırılmasına yönəldib. DB-ın kredit proqramı ildə təxminən 300-500 milyon dollar səviyyəsində nəzərdə tutulur. 2016-2020 maliyyə illəri üçün uzunmüddətli maliyyələşdirmə üzrə BMK göstəricilərinə əsasən investisiya proqramı 100-150 milyon ABŞ dolları həcmində olacaqdır.²¹

ÖTS dövrünün ilk yarısında mövcud investisiya fondları və məsləhət xidmətlərini qurmaq üçün BMK əməliyyatları daha çox maliyyə daxilolmalarına və biznes mühitinə dəstək verməyə davam edəcəkdir. Paralel olaraq, BMK, xüsusilə ixracata yönəldilmiş sub-sektorları dəstəkləmək məqsədi ilə, infrastruktur, istehsal, aqrobiznes və xidmətlər daxil olmaqla, real sektorda imkanlar axtaracaqdır. BMK fəaliyyətini maliyyə sektorundan kənarında genişləndirmək və buna görə də əsas investisiya proqramından daha geniş istifadə edərək özəl sektorun iştirakı üçün infrastruktur sektorunun açılmasına və biznes mühitində islahatların davam etdirilməsinə və korporativ şəffaflığın təşviqinə yönəldəcəkdir.

ÖTS proqramı resursların səmərəli idarə edilməsi, diversifikasiya edilmiş aktivlərin sosial inteqrasiyası və toplanması üçün Sistemli Ölkə Diaqnostikası tərəfindən tanınmış gender və idarəetmə mövzusunun dəstəkləyəcəkdir. Bu mövzular müvafiq olaraq DBQ-un diqqət mərkəzində olan investisiya əməliyyatları və iqtisadi rəqabət qabiliyyəti daxil olmaqla ictimai sektorun idarə edilməsinə və xidmət göstərilməsinə, həmçinin regional fərqlərin və kənd / şəhər bölünməsinin müəyyənləşdirilməsinə kömək edəcək.

SÖD-1 ÖTS proqramına təsir göstərə biləcək əhəmiyyətli riskləri müəyyənləşdirir və praktik olaraq yumşaldıcı tədbirləri təklif edir. İdarəetmə ilə əlaqədar risklər, əlaqələndirmə sahələrində və portfelin icrasının gücləndirilməsi ilə institusional potensialın gücləndirilməsi vasitəsilə azaldılacaqdır. Proqramın həyata keçirilməsində irəliləyiş hökumətlə birgə izlənəcək və öyrənmə baxışı zamanı düzəlişlər ediləcəkdir. Digər əsas risklər ümumi makroiqtisadi vəziyyətin pisləşməsi vəziyyətində makroiqtisadi risklərdən qaynaqlanır. Bu vəziyyətdə ÖTS proqramı hökumətdən tələb və bir əməliyyat üçün lazımi əsas yarada biləcək güclü

²¹ <http://documents.worldbank.org/curated/en/748271467998502035/pdf/95860-REVISED-Box385353B-OUO-9-R2015-0122-2.pdf> səh 8.

bir islahat proqramına əsaslanan inkişaf siyasətinin birləşdirilməsinə uyğunlaşdırıla bilər. Bu, planlaşdırılmış investisiya kredit proqramını düzəltməklə və ya borc vermək zərfini genişləndirməklə büdcə dəstəyinin maliyyələşdirilməsidir. Həqiqi kreditləşmə bu səbəbdən ÖTS dövründə hökumətin tələbatı və portfelinin necə idarə edilməsi, habelə BYİB-ın borc imkanları və digər borcalanların tələbindən asılı olacaqdır.

Azərbaycan Respublikası Dünya Bankına 1992-ci ildə qoşulmuşdur. 25 illik əməkdaşlıq dövründə Dünya Bankının ölkədə 50 layihə üzrə 3,5 milyard ABŞ dolları məbləğində sərmayəsi olmuşdur. Bu layihələr dövlət sektoru idarəetmə, səhiyyə və təhsildən maliyyə sektoru və infrastrukturdan bir çox sektorları əhatə edir. Bu günə qədər 910 infrastruktur layihəsi maliyyələşdirilib:²²

- *1520 km yol bərpa edilib;*
- *388 km elektrik xətləri tikilib;*
- *370 kilometrlik su kəmərləri tikilib;*
- *213 məcburi köçkün kollektivi yenidən qurulub;*
- *160 məktəb yenidən qurulmuşdur;*
- *12 km qaz kəmərləri tikilmişdir.*

Bank təhsil sektorunda da ölkəyə yardımlar göstərib. Sürətlə dəyişən dünya və iş bazarı tələblərinə cavab vermək üçün yeni tədris planı, tədris materialları və metodların inkişaf etdirilməsinə kömək edib:

- *160 min müəllim hazırlıq keçib;*
- *Yeni kurikulum və tədris metodları hazırlanmışdır;*
- *Qiymətləndirmə hədəfləri və dərslilər təkmilləşdirilmişdir;*
- *İmtahanlar və tələbələrin qiymətləndirilməsi daha açıq və ədalətlidir;*

Bank, hökumətə milli təhsilin inkişaf strategiyasını hazırlamağa kömək etdi və hazırda təhsil islahatı prosesinin əsas aspektləri üzrə siyasət məsləhətlərini təqdim edir.

Dünya Bankının səhiyyə sahəsindəki tədbirləri bu gün də davam etməkdədir. Ailə həkimi konsepsiyasının tətbiqi, səhiyyə işçilərinin sertifikatlaşdırılması

²² <http://pubdocs.worldbank.org/en/292411505655374270/World-bank-design-Eng-FINAL-9-11-2017.pdf>

səhiyyədə keyfiyyətə təminatın dəstəklənməsi, habelə səhiyyə işçilərinin sertifikatlaşdırılmasını dəstəkləyən əsas plana əsasən ölkə daxilində səhiyyə müəssisələrinin səmərəliliyi artırılıb. Bura həmçinin tibbi sığorta və yeni elektron ödəniş mexanizminin tətbiqi üzrə pilot layihənin hazırlanması daxildir.

- *Şəki və Ağdaş rayonlarında 2 yeni 100 yataqlı ümumi xəstəxana inşa edilmişdir;*
- *4 kənd xəstəxanası yenidən qurulmuşdur;*
- *8 əsas doğum evi yenidən qurulmuşdur;*
- *Şəki şəhərində Perinatal Xəstəxanası yenidən qurulmuşdur;*
- *Bakıda və Şəki şəhərində 2 təlim mərkəzi açılmışdır;*
- *7000-dən çox tibb işçilərinə müxtəlif təlimlər keçirilmişdir.²³*

Dünya Bankı tərəfindən dəstəklənən islahatlar və layihələr beynəlxalq standartlara uyğun olaraq planlaşdırılır.

Qiymət səmərəliliyi və şəffaflıq, pensiya və sosial müavinətlərin təmin edilməsində əsas məsələlərdəndir. Azərbaycanada Dünya Bankının dəstəyi ilə 2005-ci ildə yeni Pensiya Qanunu hazırlanmış və 2006-cı ildə hədəflənmiş Sosial Yardım Proqramı tətbiq edilmişdir. Bundan əlavə Bank 2016-2030-cu illər üçün Azərbaycana Çoxtərəfli İstehlak Strategiyasının hazırlanmasına kömək etmişdir. Bank strateji, iş yerlərinin yaradılması, əmək məhsuldarlığının artması və iş yerlərinin açılmasına təsir göstərən məhdudiyyətləri azaltmaq və ya aradan qaldırmaq üçün layihə və proqramlar təklif edir. Bankın ölkənin əmək bazarına göstərdiyi dəstəyin nəticələri:

- *245 peşə standartı qəbul edilmişdir;*
- *200 müvafiq təlim standartı hazırlanmışdır;*
- *63 keyfiyyət standartı hazırlanmışdır;*
- *43 yeni modul təlim proqramı hazırlanmışdır;*
- *3 yeni modul təlim mərkəzləri hazırlanmışdır;*
- *4 regional məşğulluq mərkəzi yaradılmışdır,²⁴*

²³ <http://pubdocs.worldbank.org/en/292411505655374270/World-bank-design-Eng-FINAL-9-11-2017.pdf>

²⁴ <http://pubdocs.worldbank.org/en/292411505655374270/World-bank-design-Eng-FINAL-9-11-2017.pdf>

Qeyri-neft sektorunun inkişafında nəqliyyat sektorunun rolu əvəzsizdir. Belə ki bu sektor daxili və beynəlxalq əlaqələrin, bazarlara çıxışın və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsində vacib rol oynayır. Dünya Bankı Azərbaycan dəmir yolunun infrastrukturunun yaxşılaşdırılmasına və "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC-nin institusional gücünü modernləşdirməyə kömək edir. Bank, 2001-ci ildən etibarən yol sektorunun modernləşdirilməsində Azərbaycanı dəstəkləmişdir. Dəstək ölkənin əsas avtomobil yolu koridorları boyunca təhlükəsizlik risklərinin əhəmiyyətli dərəcədə azaldılmasına gətirib çıxardı.

- *500 km dəmiryolunun dəyişdirilməsi;*
- *2016-cı ildə sərf edilən tranzit vaxt 18 saata qədər azalıb;*
- *12 yeni yarımstansiya tikilib;*
- *20 stansiyada yeni signal və onlarla düz keçid quraşdırılıb;*
- *455 km uzunluğunda magistral yollar yenidən qurulub;*
- *Bir sıra böyük körpülər və qovşaqlar yenidən qurulub;*

Hazırkı proqramda, Azərbaycanda əlavə olaraq 142 km dörd zolaqlı avtomobil yolunun yenidən qurulması prosesi həyata keçir. Bu günə qədər nəqliyyat sektoruna 1,8 milyard dollarlıq investisiya qoyulub.

"Böyük Bakı" su təchizatının bərpası layihəsi Azərbaycanda ilk Dünya Bankı layihələrindən biridir. Su təmizləyici qurğuların bərpası və şəbəkənin təmiri ilə bu layihə Bakı su paylama sistemini ümumi dağıntıdan qurtardı. Milli Su Təchizatı və Kanalizasiya Layihəsi yeni su və kanalizasiya şəbəkələri, su və çirkab suları təmizləyici qurğuların qurulmasına və kommunal xidmətlərin maliyyə dayanıqlığının artırılmasına kömək edir. Bundan başqa Bank, Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarına (International Financial Reporting Standards (IFRS)) uyğun olan avtomatlaşdırılmış uçot sistemlərini əhatə etmək məqsədilə, "Azərbaycan Dəmir Yolu" QSC və "Azərsu" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti daxil olmaqla müxtəlif ictimai obyektlərin modernləşdirilməsinə kömək edir.

Digər dəstəklərə daxildir:

- *Yol aktivlərinin keyfiyyətli idarə edilməsi, yol təhlükəsizliyi və yol sektoru potensialının artırılması;*

- *Azərbaycanda Avropa su təchizatı və kanalizasiya standartlarının tətbiqi;*
- *Dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşdirilən təşkilatlarda maliyyə hesabatlarının və mühasibat uçotunun modernləşdirilməsi;*
- *Azərbaycanda torpaq idarəsi sisteminin tam avtomatlaşdırılması.*
- *Pilotlaşdırılmış "ağıllı məhkəmələr" layihəsi ədalətdən istifadə imkanlarının yaxşılaşdırılması və məhkəmə icraatının audio-video qeydlərini təkmilləşdirəcək. Ədliyyə sistemi modernləşdirilir, fiziki və görmə əlilliyi olan insanlar üçün qabaqcıl imkanlar yaradılır.*

Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektorunun inkişafında Dünya Bankının rolu danılmazdır. Bank suvarma sisteminin təkmilləşdirilməsi və suvarma xidmətlərinin yaxşılaşdırılması üçün suvarma şəbəkələrinin bərpasına şərait yaradır.

- 150 000 hektardan artıq irriqasiya şəbəkəsi bərpa olunub;
- Bitki mənşəli məhsulların həcmi hektara 23 faiz artmışdır;
- Kənd təsərrüfatı gəlirləri hektara 100-240 manat artıb;
- Kiçik fermerlərə 85 milyon manat kredit verilmişdir;
- Orta ölçülü aqrobiznesə 30 milyon manat kredit verilmişdir;
- Yenidən qurulmuş ictimai infrastrukturun 90 faizindən çoxu hal-hazırda fəaliyyət göstərir.²⁵

Dünya Bankının 24 min fermerə və kənd sakinlərinə onların istehsalını yaxşılaşdırmaq və gəlirlərini artırmaq üçün təxminən 52 min kiçik kredit verib. Bank həmçinin baytarlıq xidmətlərinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və keyfiyyətli toxumların istehsal edilməsi üçün baytarlıq və kənd təsərrüfatı tədqiqat sistemlərini dəstəkləyir. Heyvan xəstəliklərinin idarə olunması proqramının bir hissəsi kimi brusellozə qarşı geniş miqyaslı bir peyvənd proqramı müvəffəqiyyətlə tamamlandı. Dünya Bankı həmçinin təsərrüfat məhsuldarlığının artırılması və kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kənd təsərrüfatında dəyər zəncirlərinin inkişafı yolu ilə bazarlara çıxışını asanlaşdırmaq üçün sıx əməkdaşlıq edir.

Bank, Xəzər regionunda ən böyük və ən müasir kəşfiyyat qurmaqla Azərbaycanda nəre balığının istehsalı imkanlarının bərpa olunmasında iştirak

²⁵ <http://pubdocs.worldbank.org/en/292411505655374270/World-bank-design-Eng-FINAL-9-11-2017.pdf>

etmişdir. Bundan başqa, Abşeron yarımadasında civə və neftlə çirklənmiş sahə ilə çirklənmiş xüsusi ərazilərin təmizlənməsində və ətraf mühitin mühafizəsi sisteminin institusional və tənzimləyici potensialının yaxşılaşdırılmasında köməklik göstərmişdir.

Bank maliyyə və özəl sektorda islahatlar proqramını dəstəkləyərək kapital bazarlarının müasirləşdirilməsi ilə nəticələndi:

- 2015-ci ildə “Qiymətli kağızlar bazarı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” qüvvəyə mindi;
- Yeni qiymətli kağızlar bazarının tənzimləyici çərçivəsinin qəbul edilməsi və icrası başlandı;
- Qiymətli kağızların ticarətinə, yerləşdirilməsinə, rəsmiləşdirilməsinə və nəzarətinə dair yeni informasiya sisteminin quraşdırılması başlandı.

Bu fəaliyyətlərlə yanaşı, Azərpoçtun əməliyyat və maliyyə dayanıqlılığı da maliyyə xidmətləri göstərilməsinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında, xüsusilə də banklara çıxış imkanlarının məhdudlaşdırılmasının qarşısını aldı. Maliyyə xidmətlərinin, o cümlədən Azərpoçt da daxil olmaqla dövlət müəssisələrinin potensialının artırılması məqsədilə, kapital bazarında islahatlar, istehlakçıların mühafizəsi, maliyyə mübadiləsi, maliyyə savadlılığı, investisiya mühiti, investisiya təşviqi və siyasət, monitorinq və qiymətləndirmə üzrə təlimlər və seminarlar keçirilmişdir. Dünya Bankı hazırda hökumətə rəqabətə davamlı qeyri-neft sənayesinin inkişafını təşviq etmək üçün sənaye obyektləri və sənaye parkları üçün qaydalar və düzəlişləri təkmilləşdirməkdə kömək edir.

Bankın fəaliyyəti milli şəxsiyyət və ictimai birliyin möhkəmləndirilməsində məqsədi Azərbaycan mədəniyyətinə dəstək vermək və məlumatlandırmaqdır. Bu təşəbbüslərə əsasən, Bank, qlobal əhəmiyyətə malik dörd tarixi abidəni - Bakıda Şirvanşahlar sarayı, Şəki şəhərində Xan sarayı və Naxçıvanda yerləşən Məbəd Xatun türbələrini qorunub saxlanılmasında və qismən bərpa olunmasında yaxından iştirak edib. Beləliklə, Azərbaycanın bu tarixi əsərlərin qorunması və bərpası imkanlarının gücləndirilməsi bu işdə mühüm element olmuşdur. Bundan başqa, Bankın Bakı-Şamaxı-İsmayıllı-Qəbələ-Şəki-Qax-Zaqatala-Balakən rayonlarında

Şimal-Qərb Dəhlizi üçün "Turizm İnkişafı Strategiyası" gələcəkdə məşğulluq artımını stimullaşdıracaq.

Dünya Bankı Azərbaycan Dövlət Neft Fondunun (ARDNF) yaradılmasında mühüm rol oynayıb və bu pullar təhlükəsiz investisiyalarda gələcək nəsillər üçün idarə qorunacaq. Dünya Bankının maliyyələşdirdiyi Enerji Göndərmə Layihəsi hökumətə elektrik enerjisi istehsalını və ötürülməsini gücləndirməyə kömək etdi. Yeni nəzarət nəzarəti və məlumatların əldə edilməsi (SCADA) sistemi ölkədə elektrik ötürücülük əməliyyatını təkmilləşdirdi və "Azərenerji"-in idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün texniki yardım göstərdi. Dünya Bankı Trans-Anadolu təbii qaz boru kəməri (TANAP) layihəsində Azərbaycanın səhmləri üçün 400 milyon dollar həcmində krediti təsdiq edib. Cənub Qaz Dəhlizi Proqramının bir hissəsi olan TANAP Azərbaycanın Şah Dəniz yatağından Türkiyəyə və daha sonra Avropaya nəql ediləcək.

2016-cı ilin sonunda BMK ölkəyə 473 milyon ABŞ dolları məbləğində sərmayə qoymuşdur ki, bunlardan 73 milyon ABŞ dolları digər kreditorlar tərəfindən maliyyələşdirilmiş, maliyyə xidmətləri, infrastruktur və istehsal sahələri daxil olmaqla bir sıra sektorlarda 56 uzunmüddətli layihələrin maliyyələşdirilməsinə yönəldilmişdir. Bundan əlavə, BMK ticarət maliyyələşdirmə proqramı vasitəsilə 80 milyon ABŞ dolları məbləğində ticarət təmin edib və Bakı-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru kəməri üçün 250 milyon dollar ayırıb.

BMK investisiya mühiti, korporativ idarəetmə və maliyyə sektoru üzrə risklərin idarə edilməsi kimi sahələrdə özəl sektorun inkişafı üçün əlverişli mühit yaratmağa yönəlmiş məsləhət layihələrini də həyata keçirmişdir. IFC Azərbaycanda bank-kredit infrastrukturunun inkişafına dəstək verməklə yanaşı, Azərbaycanda risklərin idarəedici funksiyası və təhlükəsiz əməliyyatlar sisteminin formalaşdırılmasına kömək edir.

3.2 BYİB-in Azərbaycanda tətbiq etdiyi inkişaf strategiyası

Son illərə nəzər yetirsək Azərbaycan regional sabitlik və qlobal enerji siyasətinin ortasında pragmatik balans siyasətini həyata keçirərək, siyasi sabitliyini qorudu. Bir tərəfdən, Avro-Atlantik inteqrasiyasına çalışır və Avropanın enerji

təhlükəsizliyində mühüm rol oynayır. Digər tərəfdən, qonşuları ilə yaxşı əlaqələr saxlayır. Ötən on il ərzində yoxsulluğun azaldılmasında və gəlirlərin artmasında, təkmilləşdirilmiş ictimai və infrastruktur xidmətlərinin inkişafında iqtisadi nailiyyətlər hökumətə beynəlxalq dəstəyi daha da genişləndirdi. 2013-cü ilin oktyabr ayının prezident seçkiləri sonrası ölkədə təhsil, sosial xidmətlər, kənd təsərrüfatı və elektron hökumət kimi seçilmiş sahələrdə islahatların sürətləndirilməsi diqqətdən kənar qalmadı. Minimum əmək haqqı 2000 ilə 2016 arasında 20 qat artdı və eyni dövrdə real əmək haqqı illik 11% nisbətində artdı. 2016-cü ildə ÜDM-un 5,4 faizini təşkil edən büdcədən (pensiylar və digər sosial yardımlar) artan köçürmələr ikitərəfli məqsədlər üzrə irəliləyişə mühüm təsir göstərib. Ancaq bununla belə ölkədə aparılan islahatlar çox vaxt qeyri-bərabər, epizodik və mürəkkəbdir. Təhsilin keyfiyyəti, daha yaxşı ödənişli iş yerlərinin yaradılması ilə bağlı təkmilləşdirmələr olduqca qeyri-adekvatdır. 2013-cü il Qafqaz Barometrinin məlumatına əsasən, əhalinin yalnız 65 faizi təhsil sistemində tam və ya bir qədər güvənir.²⁶

Neft ixracından əldə olunan gəlirlər iqtisadiyyatı stimullaşdırdı, lakin əmək bazarının keyfiyyətinin yüksəldilməsinə kömək etməyib. Ümumilikdə Azərbaycanda işsizliyin səviyyəsi 2000-ci ildə 11,8 faizdən 2016-cü ildə 5,0 faizədək azalıb. DBQ artan məhsuldarlıq əmək bazarının effektiv tənzimlənməsi və daha yaxşı hədəflənmiş təhlükəsizlik şəbəkələri üçün əhəmiyyətli siyasət və institusional dəyişikliklərə çağırır.

2017-ci il ölkədə milli iqtisadiyyata və iqtisadiyyatın əsas sahələrinə dair "Strateji Yol xəritələri"- in təsdiqlənməsi ilə başladı.²⁷ Təsdiq olunmuş sənədin əsas məqsədi qeyri-neft sektorunun davamlı və rəqabətli inkişafı yolu ilə resurslardan asılılığını azaltmaq və potensial riskləri aradan qaldırmaqdır. Hal-hazırda, iqtisadiyyatın faktiki və potensial iştirakçıları sənədin qiymətləndirilməsini apararaq gələcək iqtisadi siyasətin əsaslarını müəyyən etməyə çalışırlar. Hökumət pul siyasətinin 2018-ci ildə davam ediləcəyini açıqladı. Bu, daxili istehlak

²⁶ Mənbə: Azərbaycanın Sistemli Ölkə Diaqnostikası, s.52

²⁷ <http://www.president.az/articles/21953>

səviyyəsinə təsir edən və yerli istehsala təzyiqləri artıran (yerli istehlak səviyyəsinə görə hesablanmış) bir faktır. Beləliklə, 2018-ci ildə istehlakçı güvəninə aşağı səviyyədə qalması gözlənilir ki, bu da ölkədə iqtisadi fəaliyyətin azalmasına səbəb olacaq. Bundan başqa kommunal xidmətlərin qiymətinin artırılması üzrə Tarif Şurasının qərarı (elektrik enerjisi, təbii qaz, su) biznesin istehsal xərclərini artırması, yerli istehsalın rəqabət qabiliyyətinə zidd ola biləcəyi gözlənilir. Neft asılılığını azaltmaq və valyuta ehtiyatlarını müdafiə etmək üçün Hökumət Neft Fondundan köçürmələrin səviyyəsini aşağı salmaq niyyətindədir. Başqa sözlə, son on il ərzində ölkə dövlət büdcəsinin xərclərini maliyyələşdirmək üçün neft gəlirlərinə çox üstünlük verdikcə, 2018-ci ildə bu mənbəyə istinad etmənin minimum səviyyəyə çatması gözlənilir.

CESD (İqtisadi və Sosial İnkişaf Mərkəzi) ekspertlərinin fikrincə, 2018-ci il iqtisadiyyat üçün dönüş nöqtəsi ola bilər. Neft qiymətlərində əhəmiyyətli artım olmazsa və Hökumət Strateji Yol xəritələrinin tətbiqinə sadıqdırsa qeyri-neft sektorunda təşəbbüs, xüsusilə də kənd təsərrüfatı, turizm və yüngül sənaye inkişaf edə bilər. Ümumiyyətlə, 2017-ci ildə müşahidə olunan iqtisadi depressiyanın 2018-ci ildə davam edəcəyi gözlənilir.²⁸

2016-cı ilin dekabrında təsdiqlənmiş və ölkənin iqtisadiyyatının ayrı-ayrı sahələrini əhatə edən Strateji Yol xəritələri 2017-ci ildə hökumətə müəyyən öhdəliklər qoydu. Buna baxmayaraq, iqtisadi dinamikanı əhəmiyyətli dərəcədə sürətləndirmək mümkün olmayacaqdır. Bunun səbəbi il ərzində daxili tələblərə əsaslanan iqtisadi artımı nəzərdə tutan amillərlə bağlı konservativ yanaşmanın qorunub saxlanmasıdır. Belə ki, 2018-ci il dövlət büdcəsi cari maliyyə ili proqnozları ilə müqayisədə 8,6% az olacaq. Bu, öz növbəsində, uzunmüddətli büdcə xərcləri hesabına əldə edilən ÜDM dinamikasına mənfi təsir göstərir. Digər tərəfdən, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının 2017-ci il üçün pul siyasətinin əsas istiqamətləri haqqında bəyanatından aydın olur ki, valyuta məzənnəsinin və inflyasiyanın nəzarət altında saxlanması üçün sıx pul siyasəti aparılacaq (Mərkəzi Bankı müvafiq pul proqramı vasitəsilə pul təchizatı kanallarını

²⁸ http://cesd.az/new/wp-content/uploads/2017/01/2017-forecast-for-the-economy_Azerbaijan-1.pdf

əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdıracaq və sıx pul siyasəti həyata keçiriləcək).²⁹ Başqa sözlə, kreditlərin məhdudlaşdırılması 2018-ci ildə də müşahidə olunacaq.

CESD ekspertləri düşünürlər ki, 2018-ci ildə iki rəqəmli inflyasiya davam edəcəkdir. Çünki, manat, idxal olunan malların və xidmətlərin qiymətlərinin qaçılmaz olaraq artırılacağı hökumət tərəfindən açıq şəkildə dəyişkən məzənnə rejiminə keçid nəticəsində manatın təxminən 20-30% dəyərini itirəcəkdir. Eyni zamanda, nəzərə alınmalıdır ki, ümumi tələbatın kəskin azalması müxtəlif fəaliyyət istiqamətlərində malların qiymətinin artırılmasına maneə törədir. Bu məhsul çatışmazlığına gətirib çıxara bilər və istehlakçı qiymətləri üzərində yüksək təzyiqlik kritik ola bilər. İdxalın asılılığına dair tədbirlərin uzunmüddətli effektivliyi daxil olmaqla, yuxarıda göstərilən amillər nəzərə alınmaqla, CESD ekspertləri 2018-ci ildə də inflyasiyanın yüksək səviyyəsini proqnozlaşdırırlar. Qeyd etmək lazımdır ki, 2017-ci ildə inflyasiya səviyyəsi 13,7% səviyyəsində oldu.³⁰

Azərbaycan Respublikasının milli valyutası "manat" ölkə iqtisadiyyatında müşahidə olunan dəyişikliklərə həssas bir reaksiya göstərdi. Son 3 il ərzində manatın kəskin devalvasiyası ilə bağlı ümumi zərər 57% təşkil etmişdir. Qeyd edək ki, manatın məzənnəsi aşağıdakı amillərdən təsirlənəcəkdir:

- ✓ Üzən məzənnə rejiminə keçid - il ərzində valyuta rejiminin liberallaşma cəhdləri manatın dəyərsizləşməsinə nəzərdə tutan amillərdən biridir;
- ✓ Dövlət Neft Fondu valyuta alımını məhdudlaşdırır - 2017-ci ilin proqnozuna nisbətən Dövlət Neft Fondunun dövlət büdcəsinə köçürmələri 20% azalıb (6,1 milyard manat. Bu da Neft Fonduna valyuta konvertasiyası perspektivlərini azaldır.

Yuxarıda göstərilənlərlə yanaşı, CESD ekspertləri FED-in daha sərt pul siyasətini həyata keçirmək, ixracatda qeyri-neft iqtisadiyyatının payının aşağı artması, cari vəsaitlərin kəsirinin aşağı salınma ehtimalı nəzərə alınmaqla 2018-ci ildə USD / Manat nisbəti 2.2-2.5 səviyyəsini proqnozlaşdırırlar.

²⁹ <http://www.cbar.az/assets/4254/2017-BEYANAT - SON.pdf>

³⁰ <http://bbn.az/2017-ci-ilin-10-ayinda-orta-illik-inflyasiya-13-7-t%C9%99skil-edib/>

CESD ekspertləri hesab edirlər ki, əhalinin gəlirləri 2017-ci ildə aşağıdakı əsas amillərin təsiri ilə formalaşacaq:

- İşsizlik artacaq - qeyri-dövlət müəssisələrinin bağlanması və ya onların fəaliyyətinin azalması, işdən azad olunma hallarının sürətlə artmasına səbəb olacaq və bu da əhalinin gəlir mənbələrini azaldacaqdır;
- İki rəqəmli idxal inflyasiyası əhali gəlirinin real azalmasına səbəb olacaq;
- Biznesin gəlirliliyi azalacaq - son istehlak bazarında idxaldan asılılıq, eləcə də istehsalatda istehsal xərclərinin artmasına səbəb olacaqdır. Əhalinin satın alma gücü əhəmiyyətli dərəcədə azalacaq. Nəticədə, sahibkarlıq subyektləri aşağı mənfəət marjının səviyyəsini qəbul etməyə məcbur olacaqlar. Başqa sözlə, rentabellik kəskin azalaraq əhalinin gəlirlərinə mənfi təsir göstərəcək.

Dünya Bankı Qrupu hal-hazırda dünyada baş vermiş global maliyyə böhranı, ölkə valyutasının (manatın) və neftin qiymətinin qeyri-stabil vəziyyəti ilə bağlı olaraq ölkə qarşısında duran çağırışlardan növbəti 10-15 il maksimum səmərəli şəkildə istifadə etməyə çağırır. Azərbaycanın yaxın gələcəkdə əsas məqsədi qeyri-neft sektoruna keçərək gələcək nəsillər üçün yoxsulluğun sürətlə azaldılması planlarını reallaşdırmaqdır. Bu çətin vəzifəni həyata keçirmək üçün Azərbaycan möhkəm makroiqtisadi intizama malik olmaq, qeyri-neft sektorunu maliyyələşdirmək üçün biznes sektorunu inkişaf etdirmək, dövlət resurslarının idarə edilməsində şəffaflığı artırmaq, təhsil, səhiyyə və sosial müdafiə sahələrini gücləndirmək niyyətindədir. Azərbaycan üçün gələcəyə baxış ölkənin Avropa və Mərkəzi Asiyanın tam mərkəzində yerləşərək enerji və əmtəələrin regional tranzit mərkəzinə çevrilməsidir.

3.3 Neft və qeyri-neft sahələrində ölkəmizin BYİB ilə əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri

Azərbaycan dünyanın ən qədim neft istehsal edən ölkələrindən biridir. Son on il ərzində ölkə təbii qaz sektorunu sürətlə inkişaf etdirir. Şahdəniz yatağı bu

ehtiyatların ən böyük payını təşkil edir. Azərbaycan 2015-ci ildə ilk növbədə Şahdəniz və Azəri-Çıraq-Günəşli yataqlarından təxminən 19 milyard kubmetr qaz hasil edib, hazırda isə təxminən 8,1 milyard kubmetr ixrac edir. TANAP ilə illik 16 milyard kubmetr ixrac ediləcək. Azərbaycanda qaz hasilatından və nəqlindən əldə olunan gəlirlər, xüsusilə də neft hasilatının azaldılması baxımından əhəmiyyətli olacaq və hökumətin orta və uzunmüddətli dövrdə iqtisadi artımın qorunub saxlanmasına imkan verəcəkdir.

Azərbaycan bu təşəbbüsün başlanğıcında 2004-cü ildə Mədən Sənayesində Şəffaflıq Təşəbbüsünə (MHŞT) qoşuldu və 2009-cu ildə MHŞT-nin tamamilə tam şəkildə təsdiq olunduğu ilk ölkədir. Ölkədə fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatlarının son sualları Azərbaycandan MHŞT tərəfindən uyğunluq yoxlaması. Hökumətin məqsədləri aşağıdakılardır:

- (a) uyğunluğunu bərpa etmək;
- (b) hökumət qurumları arasında şəffaflıq hesabatlarının yayılması üçün ilk ölkələrdən biri olmaq;
- (c) çıxarış sənayesinə dair məlumatların hazırlanmasını və şəffaflığın idarəetmə sistemlərinin ayrılmaz bir hissəsini təşkil etməklə məlumatların açıqlanması ilə özünün hasilat sənayesinin idarəetmə sistemini gücləndirmək.

Azərbaycan Hökuməti ARDNF-də (ARDNF, Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu, 1999-cu ildə enerjinin ixracından əldə olunan mənfəəti konsolidasiya etmək və gəlir gətirən fəaliyyətlərə investisiya qoymaq üçün dövlət vasitəsi kimi yaradılan) MHŞT üzrə Milli İdarəetmə heyəti yaratdı Azərbaycanda MHŞT-in fəaliyyəti. ARDNF ölkənin hasilat sənayesinin idarəetmə sisteminin, o cümlədən müqavilələrin və lisenziyaların verilməsi, monitorinq əməliyyatları, ətraf mühitin qorunması və sosial məsuliyyətin azaldılması tələblərini, vergilərin yığılmasını, gəlirlərin paylanmasını və davamlı inkişaf siyasəti və layihələrinin həyata keçirilməsini qiymətləndirməyi planlaşdırır . Bu qiymətləndirmənin nəticələrinə əsasən ARDNF hasilat sənayeləri üçün açıqlamalar və şəffaflığın daha da təkmilləşdirilməsi, ölkənin mineral ehtiyatlarının inkişafını şəffaf və səmərəli şəkildə effektiv şəkildə tənzimləmək üçün dövlət qurumlarının potensialını

gücləndirəcək və özəl sektor inkişafı. Bu, təklif olunan Layihə ilə paralel olaraq, ARDNF tərəfindən həyata keçirilmiş bir proqramdır. AİİB və digər beynəlxalq maliyyə qurumları (İFİ) bu təşəbbüsə dəstək verir və onun həyata keçirilməsində iştirak etmək yolları ilə əlaqədar maraqlı tərəflərlə əlaqə saxlayacaqlar.

Avropanın qaz istehsalı təxminən 10 il əvvəl başlayandan bəri, Aİ indi qaz tədarükünün üçdə iki hissəsini idxal edir. Avropada istehsalın azalması proqnozlaşdırılır. Beynəlxalq Enerji Agentliyi (IEA) Avropada illik istehsalını 2040-cı ilə qədər təxminən 100 milyard kubmetr azaldacaq (bunlar AB-də təxminən 80 milyard kubmetr). Avropada tələbat və istehsal azalması ilə fərqi ödəmək üçün Avropaya idxalata arxalana davam edəcək.

Şərqi Avropa, o cümlədən İtaliya, bir mənbədən qaza daha çox bağlıdır. Cənub qaz dəhlizi mövcud və təklif olunan bir sıra boru kəmərləri ilə əlaqələri asanlaşdırır və Cənub və Mərkəzi Avropada (və İtaliya və Avstriya vasitəsilə Qərbi Avropa) qaz bazarlarına təminat verir. Buna görə də, Cənub Qaz Dəhlizinin inkişafı həm təchizat, həm də marşrutun diversifikasiyası üçün AB-nin ən yüksək enerji təhlükəsizliyi prioritetlərindən biridir. TANAP vasitəsilə Avropaya 10 milyard / illik qaz axını Avropanın idxalının təxminən 3,5 faizini təşkil edəcək (və təxminən 7 milyard maya 20 milyard / il axımına qədər).

Təqribən 40 milyard ABŞ dolları həcmində investisiya qoyuluşu nəzərdə tutulan, uzunluğu 3 min 500 kilometr və 4 seqmentdən ibarət olan “Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsi Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı “Şahdəniz-2” yatağından hasil olunacaq qazı 7 ölkə - Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə, Yunanıstan, Albaniya və İtaliyadan keçən boru kəmərləri ilə əvvəlcə Türkiyəyə, sonra isə Avropaya çatdıracaq. Azərbaycan təbii qazının bu il Türkiyəyə, 2020-ci ilədək isə Avropaya nəql edilməsi planlaşdırılır. Bu nəhəng layihə ilə Azərbaycan dünyanın sayılan qaz ixracatçılarından biri olacaq. Boru kəmərləri sisteminin nəql etmə gücü sonralar ildə 31 milyard kubmetrə qədər artırılacaq. Cənub Qaz Dəhlizi Avropa İttifaqı üçün prioritet enerji layihələrindəndir. Layihə Türkiyə ilə Avropanın enerji təhlükəsizliyi baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır və onun

reallaşdırılması prosesi həlledici mərhələyə daxil olub.³¹

Layihənin əlaqədar ölkələrin, xüsusilə Türkiyə və Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına müsbət təsirləri proqnozlaşdırılır. Layihə, Azərbaycanın regional və Avropa enerji bazarlarına inteqrasiyasına kömək edərək, onun keçid və tranzit rolunu gücləndirəcək. Layihə Azərbaycana təbii qaz ixracının illik 8,1 milyard kubmetrindən təqribən 24 milyard kubmetrədək artmasına kömək edəcək. Layihə həmçinin Mineral Ehtiyatların Hasilatı üzrə Şəffaflıq Təşəbbüsünə uyğun olaraq, şəffaflıq və hesabatlılıq üzrə global standartlara riayət etmək üçün Azərbaycanın resurs sektorlarını gücləndirəcəkdir.

Neft hasilatının azaldılması təbii qaz ixracatının artması ilə ölkə iqtisadiyyatı öz aktiv bazasını artırmağa və iqtisadi artımı təmin etməyə imkan tapacaq. Bu layihənin həyata keçirilməsi ilə yanaşı, Azərbaycan öz ixrac bazasını Qafqaz regionundan Avropaya uğurla diversifikasiya etmiş olacaq.

Hökumət ayrıca özəl sektorun inkişafına dəstək verən gömrük rəsmiləşdirilməsi və lisenziyalaşdırmanın sadələşdirilməsi də daxil olmaqla struktur islahatlarını sürətləndirmişdir. 2016-cı ilin dekabrında hökumət, iqtisadiyyatın inkişafı və uzunmüddətli hədəfləri əks etdirən milli iqtisadiyyat və əsas iqtisadi sektorlar üçün "Strateji Yol xəritəsi"-ni işə saldı.

Strateji Yol xəritəsi 11 iqtisadi sektorda milli iqtisadi perspektivləri əhatə edən 12 sənəddən ibarətdir. 2016-cı il dekabrın 6-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən təsdiq edilmişdir. Qeyd edək ki, CESD (İqtisadi və Sosial İnkişaf Mərkəzi) ekspertləri bu layihənin həyata keçirilməsinin monitorinqini, qiymətləndirilməsini və əlaqələndirilməsini aparır.

Strateji Yol xəritəsi, özəl sektorda yerli və beynəlxalq nümayəndələr ilə ünsiyyət və əməkdaşlıq daxil olmaqla, iqtisadi inkişafa yardım edən bütün amillərə kömək edəcəkdir. Dövlət investisiyaları katalizator kimi fəaliyyət göstərəcək, özəl sektor isə iqtisadi inkişaf üçün lokomotiv olacaq. Milli iqtisadiyyatın strukturu təkmilləşdirilmiş biznes mühiti ilə, orta müddətli xərclər çərçivəsində maliyyə

³¹ <https://azertag.az/xeber/2018-ci-il-Cenub-Qaz-Dehlizi-layihesinin-tamamlanmasi-uchun-helledici-il-olacaq-1138149>

institutlarının yaradılması, maliyyə və bank sisteminin bərpası və dəyişkən mübadiləyə əsaslanan pul sisteminin təkmilləşdirilməsi, həmçinin xarici bazarlara çıxış imkanlarının genişləndirilməsi vasitəsilə yenilənə bilər. Buna görə milli strateji baxımından dörd strateji hədəf seçilmişdir. Bu hədəflərə nail olmaq və 11 sektorda yol xəritələrinin tətbiq edilməsi, real və maliyyə sektoru arasında təmin edilən balans vasitəsilə davamlı iqtisadi inkişafa imkan verəcəkdir.

İlk strateji hədəf olaraq, Azərbaycan maliyyə davamlılığını təmin edəcək və üzən valyuta rejimi əsasında pul siyasətinin formalaşdıracaq. Maliyyə və pul sisteminin əlaqələndirilməsi makroiqtisadi sabitliyi təmin edəcəkdir. Milli iqtisadi baxımdan ikinci hədəf özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi yolu ilə iqtisadiyyatın dinamik xüsusiyyətlərini təmin etməkdir. Üçüncü məqsəd milli iqtisadi perspektivlərə uyğun olaraq real əmək bazarındakı insan kapitalının inkişafı ilə bağlıdır. Nəhayət, dördüncü hədəf biznes mühitini yaxşılaşdırmaqdır. Buradakı milli iqtisadi perspektivdə müəyyən edilmiş 11 sektorun davamlı inkişafını təmin edəcək ümumi məsələlər əhatə olunur.

Azərbaycan iqtisadiyyatı müxtəlif dəyişikliklərə məruz qalan mühitdə orta və uzun müddətli perspektivlərdə inkişaf edir. Belə təsirlərin müşahidəsi və anlaşılması, bununla əlaqədar olan çətinlikləri aradan qaldırmaq və təklif etdikləri imkanlardan istifadə etmək baxımından vacibdir. Belə bir halda, gözlənilməz proseslərin baş verməsi ehtimalı böyük olmasına baxmayaraq, qlobal iqtisadiyyata dair bir sıra tendensiyaların ilk təsir əlamətləri bu gün artıq görünür. Aydınır ki, bu təsirlərin dördü Azərbaycan üçün vacibdir: qlobal güc mərkəzinin Asiyanın inkişaf etməkdə olan bazarına keçməsi, texnoloji yeniliklər, geosiyasi konfigurasiyanın dəyişməsi, neft və qaz qiymətlərinin dəyişməsidir.

Ötən illərdə neft qiymətləri azalıb və qiymət dəyişkənliyi artmışdır: 2008-ci ildə bir barel üçün neftin qiyməti 150 dollara yaxın olarkən, 2018-ci ildə 70 dollardan aşağıdır. Neftin qiymətinin qlobal azalması Azərbaycanın iqtisadiyyatına ciddi təsir göstərir. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən 2010-2014-cü illərdə iqtisadi artım tempi yavaşladı və orta illik 2,7% səviyyəsinə düşdü. 2015-ci ildə ixracın və dövlət büdcəsinin gəlirlərinin azalması əvvəlki illərə

nisbətən işsizlik səviyyəsinin 2% artmasına gətirib çıxardı.

Proqnozlar göstərir ki, neft və qaz tələbatının artması 2050-ci ilədək hər il 0,7 faiz azalacaq³², ümumi enerji sektorunda qaz yanacaqlarının payı azalacaq. Bu şərtlərdə əvvəlki yüksək neft qiymətlərinə qayıtmaq gözlənilmədiyindən, gələcəkdə neft gəlirləri əsasında yüksək sürətli davamlı inkişafa nail olacağı proqnozlaşdırılmır. Beynəlxalq Valyuta Fondunun verdiyi məlumata görə, Azərbaycan iqtisadiyyatı 2025-ci ilədək illik 2-3 faiz artacaq. Bu temp ötən bir neçə il ərzində müşahidə olunan artım səviyyəsinə uyğundur. Bununla belə, bu cür aşağı artım iqtisadi məqsədlərə nail olmaq, eləcə də mövcud və gələcək nəsillər üçün yeni iş yerlərinin yaradılması üçün kifayət deyil. Bu baxımdan, neftin qiymətinin aşağı olması şəraitində yeni təməllər üzərində qurulmaqla Azərbaycanda daha yüksək artım tempi əldə ediləcək.

Sürətli iqtisadi diversifikasiya üçün iki potensial imkan mövcuddur və imkanlardan istifadə etmək üçün hazırda müvafiq addımlar atılmalıdır. Regionun iqtisadi inkişaf dinamikası daim dəyişir və ixracını artırmaq üçün imkanlar yaradır. Azərbaycan ümumi əhalisi 300 milyondan çox və ÜDM 3 trilyon ABŞ dolları olan üç böyük iqtisadiyyat və - İran, Türkiyə və Rusiya arasında yerləşir.³³

Mövcud iqtisadi inkişaf modeli həyat dövrünü müvəffəqiyyətlə tamamlayır və hədəflərinə nail olur. Yeni dövrün ən əhəmiyyətli strateji məqsədi “neft hasilatı və ixracatı” modelindən əsaslı “qeyri-neft modelinə” keçidi təmin etməkdir. Bu, institusional mühitin keyfiyyətini, əlverişli maliyyələşdirmə mənbələrini, kifayət qədər biznes seqmentləşdirməsini və ixtisaslaşmasını, yeni çağırışlara uyğun olaraq makroiqtisadi siyasətin modernləşdirilməsini və nəhayət, yüksək ixtisaslı insan kapitalının sıx şəkildə qurulmasını tələb edir. Ölkənin gələcək iqtisadi inkişafı üçün "inkişaf nöqtələrini" seçmək mühüm strateji qərardır. Məhsuldarlığa və səmərəliliklə əsaslanan artıma keçid, qlobal dəyər zəncirinə inteqrasiya, iqtisadi inkişafın keyfiyyəti və davamlılığı baxımından açıq bir strateji seçimdir. Bununla birlikdə, hər iki modelin qısa və orta müddətdə birləşməsi strateji seçim modelinə

³² Economist Intelligence Unit. <http://country.eiu.com/azerbaijan>

³³ <https://openknowledge.worldbank.org>

daha sürətli keçidi təmin edə bilər.

Xüsusilə nəzərə alınmalıdır ki, Azərbaycanın regionlarında işçi qüvvəsi Bakı şəhərinə nisbətən daha ucuzdur və bu, əmək qabiliyyətli klasterin inkişafı üçün böyük potensial yaradır. Buna baxmayaraq, strateji seçim məhsuldarlığa əsaslanan artımın yaradılmasıdır. Bu məqsədlə yüksək keyfiyyətli institusional mühit, mövcud maliyyə mənbələri, düzgün segmentasiya və biznesin ixtisaslaşması, yüksək ixtisaslaşmış insan kapitalının inkişafı tələb olunur.

Böyük miqyaslı institusional islahatlar, qısa və orta müddətli və ya uzunmüddətli perspektivdə strateji problemlərə kifayət qədər reaksiya vermək baxımından ən mühüm islahat gündəmindədir. Yüksək keyfiyyətli, daha səmərəli və inklüziv institutlar biznes və investisiya mühitini yaxşılaşdıraraq, qısa müddətdə aşağı neft qiymətlərinin mənfi təsirlərini minimuma endirmək və orta və uzunmüddətli məhsuldarlığa əsaslanan artımın keçidinə imkan verən bir təməlin yaradılmasıdır. İlk növbədə institusional islahatların həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı addımlar zəruridir:

- ✓ Davamlı məhkəmə islahatları. Məhkəmə institutlarının daha da gücləndirilməsi və qanunun aliliyi mülkiyyət hüquqlarının qorunması üçün əvvəlcədən şərtidir. Bu sahədə sürətləndirilən islahatlar mövcud və potensial investorların qorunmasında və investisiyaların gələcəkdə qaytarılmasına olan inamını artıracadır;
- ✓ Qanunların aliliyinin gücləndirilməsi. Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, daha şəffaf tətbiq edilmə qaydaları, təkmilləşdirilmiş proyeksiya qabiliyyəti və eyni zamanda qanunvericilik təşəbbüslərini dəstəkləyən mexanizmin gücləndirilməsi şərtidir;
- ✓ Təkmilləşdirilmiş biznes mühiti. Hökumət tərəfindən liberallaşdırılmış biznesin tənzimlənməsi, vergi və gömrük administrasiyasının keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılması, bazara giriş məhdudiyyətlərinin minimuma endirilməsi və s.;
- ✓ Yeni inkişaf paradiqması üçün genişlənən maliyyələşdirmə mənbələri islahat gündəmində olan məsələlərdən biridir. Birincisi, dövlət və özəl

maliyyələşdirmə mənbələrinin potensialı təsdiqlənməlidir, sonra xarici investisiyaların təşviq edilməsi üçün ciddi səylər göstərilməlidir.

- ✓ Daxili maliyyə mənbələrinin optimallaşdırılması. Dövlət maliyyələşməsində prioritet inkişaf sahələri yaradılmalıdır. Daha sonra bu sahələr, Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu və digər maliyyə mənbələri tərəfindən maliyyələşdirilə bilər.
- ✓ Xarici maliyyə mənbələrinin genişləndirilməsi. Ölkədəki məhkəmə islahatları və qanunun aliliyinin sürətləndirilməsi xarici investorların biznes təşəbbüslərinin genişləndirilməsinə kömək edə bilər. Bu islahatlara əlavə olaraq xaricdə keçirilən intensiv investisiya sərgiləri, prioritet sahələrdə investisiyalar üçün xüsusi imtiyazların verilməsi (yerli investorlar üçün eyni şərait) böyümə modelinin xarici maliyyələşdirilməsini təmin edə bilər. Yeni inkişaf modelinin səmərəliliyini təmin etmək üçün iqtisadi siyasət və iqtisadi siyasətin formalaşdırılması və həyata keçirilməsinin daha da təkmilləşdirilməsi və modernləşdirilməsi lazımdır. Bu məqsədlə aşağıdakı islahat tədbirləri görülməlidir:
- ✓ Fiskal siyasətin səmərəliliyinin yüksəldilməsi. Fiskal siyasətin dominantlığının azaldılması və maliyyə siyasətinin ötürücülüğünün artırılması yeni inkişaf paradigmasında vacib istiqamətlərdən biridir. Region ölkələri və əsas ticarət tərəfdaşları ilə müqayisədə rəqabətli qeyri-neft sektorunun diversifikasiyası büdcənin vergi bazasının genişləndirilməsinə kömək edə bilər. Bu məqsədlə ən uyğun və rəqabətə davamlı vergi və tarif dərəcələrinin müəyyənləşdirilməsi, inkişaf etmiş biznes və investisiya imkanlarını təmin edən yeni çərçivənin inkişafı üçün təcili tədbirlər nəzərdən keçirilə bilər. Digər tərəfdən, əks istiqamətdə maliyyə tənzimləmələrinin tətbiqi, şəffaflığın və hesabatlılığın təmin edilməsi, dövlət investisiyalarının idarə olunmasının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması fiskal idarəetmənin təkmilləşdirilməsi baxımından əsas prioritetlərdir.
- ✓ Pul dövriyyəsinin səmərəliliyinin artırılması. Bu sahədə ciddi problem pul siyasətinin iqtisadiyyata ötürülməsinə aiddir. Yüksək ötürücülük hesabına

banklararası pul bazarının inkişafı, pul siyasətinə olan inamın artması, kifayət qədər idarəetmə çərçivəsi əsasında iqtisadi gözləntilərin qurulması, maliyyə sabitliyi siyasətini gücləndirməklə, dollarlaşdırmanın azalmasını qismən təmin etmək mümkündür.

2020-ci ilə qədər milli iqtisadiyyata dair strateji görünüş Azərbaycan iqtisadiyyatının xarici şokların mənfi təsirlərindən yaranmış vəziyyətdən qaynaqlandığını təmin etmək üçün qısa müddətdə sabitliyə nail olmaqdır; orta müddətli yeni sürücülər vasitəsilə diversifikasiyanı və inkişafı bərpa etmək; dövrün sonuna qədər qlobal iqtisadiyyata daha çox inteqrasiya yolu ilə rəqabət qabiliyyətini artırmaq. Azərbaycan 2020 konsepsiyası gələcək dövrün iqtisadi əsaslarının inkişafına xidmət edəcəkdir. Bundan başqa Azərbaycanın Avropanın enerji təhlükəsizliyi və nəqliyyat-logistika koridorlarının inkişafında mühüm rolunu saxlamaqla yanaşı, Azərbaycan iqtisadiyyatının Strateji Yolu haqda təsvir olunan istiqamətlərdə irəliləməsi təmin olunacaqdır. İqtisadi diversifikasiyanın əsas məqsədi və ixtisaslaşmanın artması qeyri-neft sektorunda daha çox dəyər yaratmaq yolu ilə gəlirlərin artırılması və bərabər paylanmasına nail olmaqdır. Son 10 ildə qazanılmış neftdən əldə edilən gəlirlər əhalinin məşğulluq səviyyəsini artırdı. Buna baxmayaraq, neft sektorunda aşağı əmək zəifliyi səbəbindən, bu sektorda birbaşa iştirak edən işçilərin sayı ümumi işçi qüvvəsinin yalnız 1 faizi deməkdir. 2020-ci ilə qədər strateji konsepsiya bazarlara çıxış imkanlarının genişləndirilməsini əhatə edir. Ticarət infrastrukturunun yaxşılaşdırılması və ticarətin açıqlığının gücləndirilməsi daxili bazarın qorunması siyasətinə uyğun olmalıdır, belə ki, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadənin daha çox dəyəri ölkədə qalır və ədalətli şəkildə bölüşdürülür.

İnkişafın davamlılığını artırmaq üçün ölkənin iqtisadiyyatından, dövlət büdcəsindən və neftdən asılılığı azalmalıdır. Neft gəlirləri mal və xidmətlərin daxili tələbatına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir, neft qiymətlərinin dəyişməsi ölkədə iqtisadi sabitliyi pozur. Bununla yanaşı, neft gəlirləri neft qiymətlərində xarici valyuta dəyişmələrinin əsas mənbəyidir, çünki ölkənin milli valyutası dəyərini itirir. Makroiqtisadi göstəricilərdən, xüsusən dövlət büdcəsindən neft

gəlirlərindən asılılığını aradan qaldırmaq üçün “Qızıl qayda” nın tətbiqi nəzərdə tutulur. Beləliklə, nəsillər arasında yığılmış neft gəlirlərinin ədalətli bölüşdürülməsi təmin ediləcək və ARDNF-nin dövlət büdcəsinə köçürmələri səviyyəsinin davamlı inkişaf ehtiyacları ilə uyğunlaşdırılması təmin ediləcəkdir. Pul siyasətinin səbəb olduğu qiymət sabitliyi milli valyutaya olan inamı artırır, intizamlı maliyyə siyasətinin inkişafına xidmət edir və iqtisadi artıma müsbət təsir göstərir. Pul siyasətinin hədəfləri, maliyyə çərçivəsi və iqtisadi böyümə hədəfləri bir-birini dəstəkləyəcəkdir. Maliyyə bazarlarının dərinliyi, xidmətlərin çeşidi, keyfiyyəti və üstünlükləri artırılacaq. 2016-2020-ci illərdə Strateji Yolların tətbiqi prosesində sosial təsirlər qiymətləndiriləcək; yeni iş yerlərinin yaradılması ilə yanaşı, mənzil təminatının yaxşılaşdırılması üçün səylər göstəriləcək; ən son tələblərə uyğun olaraq təhsil və sağlamlıq xidmətlərinin təmin olunmasını dəstəkləyən sistem inkişafına dəstək olmaq; kommunal xidmətlərin təkmilləşdirilməsi və ünvanlı sosial yardımdan reabilitasiyaya keçməsi yolu ilə yoxsulluğun azaldılması və s. 2025-ci ilə qədər uzunmüddətli perspektivdə davamlı inkişafa imza atan Azərbaycanın məqsədi iqtisadiyyatının bütün komponentləri arasında faydalı əməkdaşlıq çərçivəsində əlavə dəyər vasitəsilə gücləndirilmiş rəqabət qabiliyyətinə nail olmaqdır.

Özəl sektorun dəstəyi ilə müşayiət olunan azad rəqabət mühitinin inkişafı xüsusilə milli iqtisadiyyata investisiyaların həcmnin artmasına və bazarlara çıxışın artmasına səbəb olacaqdır. Qlobal və regional kontekstdə əsas amillər nəzərə alınmaqla milli iqtisadiyyatın artımı davam ediləcək və qlobal və regional dəyər zəncirlərinə inteqrasiyaya əsas yaranacaqdır. Makroiqtisadi sabitliyin qorunması, biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, özəl sektorun investisiya girişlərinin təşviqi və dövlət sektorunun dəstəklənməsi 2025-ci ilə qədər Azərbaycanın iqtisadi inkişaf perspektivlərinin əsasını təşkil edir. Sabit makroiqtisadi mühit daha diversifikasiyalı və davamlı iqtisadiyyat üçün əsas yaradır. Makroiqtisadi siyasət seçimi bu mühitin formasını müəyyənləşdirir. Dünya İqtisadi Forumunun Qlobal Rəqabətlik Hesabatına əsasən Azərbaycan ən sabit makroiqtisadi mühitə malik 10 ölkə arasında yer tutdu. Ən sabit makroiqtisadi mühitə malik olan 10

ölkənin arasında Azərbaycanın mövqeyini qorumaq üçün gələcək 10 il ərzində daha çox şaxələndirilmiş gəlir strukturu yaradılacaqdır. Neft Fondunun köçürmələri və maliyyə intizamı ilə əlaqədar “qızıl qayda” nın tətbiq edilməsi güclü xərclər çərçivəsinə əsaslanan iqtisadiyyatı neft qiymətlərinin dəyişkənliyindən xilas edəcək, ARDNF-ə ehtiyatların yığılmasına və dövlət borclarının aşağı səviyyədə saxlanmasına imkan verəcəkdir. Borc səviyyəsinin davamlı inkişaf potensialına uyğun olaraq saxlanılması və təbii ehtiyatların ilkin və balans borclarını nəzərə almaq üçün maliyyə qaydaları hazırlanacaqdır. Büdcə tələbləri dövlət xərclərinin səmərəliliyinin təmin edilməsi məqsədilə aydın şəkildə müəyyən edilmiş məqsədlər, eləcə də göstəricilərlə bağlı olacaqdır. Bütün bunlar Azərbaycanın əsas reyting agentliklərindən investisiya dərəcəli reyting almasına imkan verə bilər. Bundan əlavə, mühüm iqtisadi göstəricilər və açıq kredit reytingi və ya potensial aktiv balonları kimi mühüm risklərin davam etdirilməsi sistemi davamlı inkişafı dəstəkləyəcəkdir.

Maliyyə sektorunda sabillik və likvidlik 2025-ci ilə qədər effektiv maliyyə və pul idarə olunmasını təmin edəcəkdir. Bu məqsədlə dövlət istiqrazlarının və digər qiymətli kağızların likvidliyi təmin edilməlidir. Mühüm qiymət göstəricisi olaraq, likvidliyin artması banklararası bazarın inkişafına kömək edəcək, nəticədə real iqtisadiyyata daha çox kredit vəsaitinin axınını artıracaqdır. Bundan əlavə, dərin kapital bazarları çevik yerli investisiyalar üçün yeni imkanlar yaradacaq və bu, müvəqqəti investisiya imkanları axtaran sərmayəçilər üçün xüsusilə vacibdir. Bu prioritetin əsas məqsədi daha çox kreditörünü kapital bazarlarına daha çox cəlb etmək, kapital bazarlarının daha da şaxələndirilməsini və dəyişkənliyinin azalmasını, eləcə də manatın daha cəlbedici olmasını təmin etmək üçün manata qoyulan investisiyalar üçün daha geniş imkanlar yaratmaqdır. Hal-hazırda ABŞ dolları olan depozitlər tədricən manata çevriləcəkdir. Dərin kapital bazarında həmçinin Mərkəzi Bankın daha effektiv bir pul siyasəti tətbiq etməsi və bazarın qeyri-sabit olması halında ən son çarənin kreditörü kimi çıxış etməsi mümkün olacaqdır. Maliyyə sektorunda sabitlik təmin olunacaq, orta müddətli struktur islahatları gücləndiriləcək və maliyyə sektoru 2025-ci ilədək qlobal səviyyədə

uzunmüddətli açıq rəqabətə hazır olacaqdır. 2025-ci ilədək Azərbaycan sənaye inqilabının dördüncü dalğasına, bazarlara və maliyyə sahələrinə bərabər imkan verən rəqabət mühiti yaradır. Azərbaycan dünya standartlarına uyğun olaraq yerli biznesin və xarici investorların fəaliyyətinin bərqərar olmasına şərait yaradacaq biznes mühitinə nail olacaqdır. Biznesin asanlıqı üç əsas sahəni əhatə edən investisiyalar üçün şərait yaratmaq; beynəlxalq dəyər zəncirlərinə inteqrasiya; və biznes əməliyyatları üçün qlobal standartlara nail olmaqdır.

Azərbaycanı regional mərkəz kimi gücləndirmək üçün səmərəli infrastruktur sərmayələri yüksək səviyyədə saxlanılacaqdır. 2025-ci ilə qədər Azərbaycan iqtisadiyyatı Bakı-Tiflis-Qars dəmir yolu layihələrindən yararlanacaq və milli dəmiryol şəbəkəsini Gürcüstan, Türkiyə və İranın dəmir yolu şəbəkəsi ilə birləşdirəcək. Azərbaycanın diversifikasiya olunmuş nəqliyyat loqistika potensialı ölkənin ixracını artırmaq və biznes qənaətinin ümumi nəticəsidir. Bundan əlavə, inkişaf etmiş nəqliyyat infrastrukturunu Azərbaycanın bütün regionlarının daha yaxşı inteqrasiyası üçün regionlarda biznesin inkişafına əlavə təkan verəcəkdir. Əhatə dairəsi yüksək sürətli genişzolaqlı şəbəkə vasitəsilə və müasir kommunikasiya vasitələrindən istifadə vasitəsilə genişləndiriləcəkdir. Xüsusilə, dövlət idarəetməsində rəqəmsallaşdırma biznes üçün şəffaf, hesabatlı, əlverişli və öngörülən perspektivlər yaradır. Elektron xidmətlərin genişləndirilməsi Azərbaycanda biznesin beynəlxalqlaşdırılması üçün əsas olacaqdır. Büdcə infrastrukturuna özəl sektorun daha sıx iştirakı təmin ediləcək və bu, iqtisadi səmərəliliyin artmasına səbəb olacaqdır. Bundan əlavə, yüksək keyfiyyətli kommunal xidmətlər rəqabətqabiliyyətli qiymətlərlə təmin ediləcək və sonradan Azərbaycan kommunal qiymətləri baxımından bölgədə aparıcı yerlərdən birini tutacaq (dünya reytingində Azərbaycan 65-ci yerdən 35-ci yerə qədər yüksələcəkdir).

Xüsusən, MDB ölkələri və regionun vacib ölkələri Türkiyə, Gürcüstan və İran kimi ticarət razılaşmalarına əsaslanan aşağı gömrük tarifləri şəraitində iqtisadi baxımdan Azərbaycan regional ticarət mərkəzi kimi güclənəcəkdir. Azərbaycanın qeyri-neft malları və xidmətlərinə görə regional inteqrasiya Azərbaycanın

geosiyasi və iqtisadi vəziyyəti üçün vacibdir. Məsələn, Azərbaycanın bütün kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının təxminən 90% Rusiya, Gürcüstan və Mərkəzi Asiya ölkələrinə ixrac edilir. Bundan əlavə, regional inteqrasiya xarici sərmayəçilər üçün Azərbaycanın ixrac sərmayədarlığını artıracaqdır.

Azərbaycan şirkətlərində ticarətin və keyfiyyətin dəqiq qiymətləndirilməsini təmin etmək üçün beynəlxalq standartlar və sertifikatlar tətbiq olunacaq. Beynəlxalq sertifikatlardan geniş istifadə daha etibarlı keyfiyyət meyarını yaradır və yerli istehlak səviyyəsini artırır. Azərbaycana ən yaxın iki regional bazar – Avropa İttifaqı və Avrasiya İttifaqı standartlarından istifadə edir. Qeyri-neft ixracatı həmin standartlara uyğun mal və xidmətlər vasitəsilə genişləndiriləcəkdir. Nəticədə, “Made in Azerbaijan” markası beynəlxalq bazarlarda keyfiyyətli bir göstərici olacaq. Azərbaycanda istehsal edilmiş məhsulları və onların istehsalçılarını təsvir edən internet portalı Azərbaycanda “Made in Azerbaijan” markasının populyar olmasını təmin etmək məqsədi ilə işlərin effektivliyini yaxşılaşdırmaq üçün yaradılacaq. Bu portalda məlumatların üç dildə - Azərbaycan, ingilis və rus dillərində yerləşdirilməsi istifadəçilərin çeşidini genişləndirəcək və yerli məhsulların reklamı baxımından daha faydalı olacaqdır. Nəticədə istehsalçı istehlakçı münasibətləri daha asan olacaq, rəqabət qabiliyyətli yerli məhsulların ixracı artıracaqdır. Struktur islahatları gündəmində bir sıra irəliləyişlərə baxmayaraq, ölkənin çətin iş mühiti, məhdud makroiqtisadi siyasət koordinasiyası və davamlı bank sektorunun zəiflikləri özəl sektorun artımını məhdudlaşdırmağa davam edir və iqtisadi diversifikasiyanı neftdən uzaqlaşdırır. Azərbaycan nəqliyyat və ticarətin inkişafı üçün son regional əlaqələndirici təşəbbüslərdən istifadə etməyə çalışır. Xüsusilə, ölkə Şərqi-Qərbi və Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizlərinin sponsorlarından biridir. Bu səy sərhəd xarici ticarət üçün infrastruktur və logistika işinin təkmilləşdirilməsini tələb edəcəkdir. Bank ölkəyə dövlət resurslarının idarə edilməsinin gücləndirilməsinə, ictimai xidmətlərin göstərilməsinə yardımçı olmaq, ətraf mühitin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına, həmçinin seçilmiş infrastruktur şəbəkələrini təkmilləşdirməyə, ölkənin maliyyələşdirilməsini artırmağa, özəl sektorda tənzimləyici yükü azaltmağa və iqtisadiyyatın dəstəklənməsinə kömək

edəcəkdir.

Azərbaycan əhalisinin yeddi faizi (təxminən 623 min nəfər) məcburi köçkün vəziyyətindədir və Azərbaycanı dünyadakı məcburi köçkünlərdən (məcburi köçkünlərdən) ən yüksək səviyyədə saxlayır. Bu çağırışa cavab vermək üçün Dünya Bankı və Azərbaycan Hökuməti 2012-ci ildən məcburi köçkünlərin yaşayış şəraiti və yaşayış səviyyəsinin proqnozunu həyata keçirir. Dünya Bankı tərəfindən ayrılmış kreditlər məcburi köçkünlərin həyat şəraiti və iqtisadi cəhətdən özünə inamını artırmaq məqsədi daşıyır.

Dünya Bankı 2018-ci ildən başlayaraq Şahdəniz qaz yatağının istifadəyə verilməsindən sonra ÜDM-in sürətinin artmasını proqnozlaşdırır. Bununla belə, Hökumət, makroiqtisadi sabitliyin qorunması üçün həm maliyyə və həm də pul siyasətlərinə sıx bir mövqe tutmağı qərara aldığından qeyri-neft sektorunun böyüməsi zəif olaraq qalacaq və bank sektoru yavaş yavaş özəl sektoru dəstəkləmək üçün gücə qovuşur. Bazarda məhdud likvidlik səbəbiylə inflyasiya azalacaq və ildə təxminən 5 faiz səviyyəsində olacaq. Eyni zamanda nəzərdə tutulan xərclərin konsolidasiyası nəticəsində 2017- 2019-cu illər üzrə konsolidə edilmiş maliyyə vəziyyətində nəzərəçarpacaq bir yaxşılaşma olacaqdır. Hökumət hərəkət planları ilə yol xəritəsinin sənədini təqib edərsə, investisiya konsepsiyasının tətbiqi gecikəcək, çünki maliyyə konsolidasiyası hökumət üçün orta müddətli siyasət prioritetləri olaraq qalacaq.

Son illər ölkə iqtisadiyyatının çoxtərəfli və güclü inkişafı ulu öndər Heydər Əliyevin uzunmüddətli siyasətin özəyi olaraq sosial-iqtisadi inkişaf konsepsiyasına əsaslanır. Azərbaycan hər sahədə uğurlu nailiyyətlərə imza atır, iqtisadi inkişaf tempinə görə İEÖ-dən heç də geri qalmır. Ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələri Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında daha da güclənərək səmərəli şəkildə davam etdirilir.

Nəticə

Beləliklə, Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı - planetimizdə qlobal iqtisadi inkişafa xidmət edən və maliyyə resurslarının bölgüsünü təşkil edən ən böyük donor təşkilatlardan biridir. Bütün üzv ölkələrin iqtisadiyyatlarını dünya iqtisadi sisteminin əsas mərkəzləri ilə birləşdirmək bankın strateji vəzifələrindən biridir. Bank milli hökumətlər, özəl sektor, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, regional inkişaf bankları, tədqiqat mərkəzləri və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edir. Təhsil, kənd təsərrüfatı, maliyyə və ticarət problemlərini iqlim dəyişikliyi, münafişələrin həlli və ərzaq təhlükəsizliyi problemlərinin həllində əvəzsiz rol oynayır. Bu gün Bankın fəaliyyəti iqtisadiyyatın bütün sahələrinə kömək göstərməklə yanaşı, yoxsulluğa qarşı mübarizə, davamlı inkişafın dəstəklənməsi və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə insanların həyat keyfiyyətinin sürətlə yaxşılaşdırılması üçün layihələr həyata keçirir.

Bankın əsas məqsədi 2030-cu ilə qədər ifrat yoxsulluğu aradan qaldırmaq və davamlı şəkildə ümumi rifahı təmin etməkdir. Bu gün dünya ictimaiyyətinin qarşısında duran qlobal problemlər milyonlarla insanların evlərini tərk etməyə məcbur edilməsi və qeyri-sabitliyin davamıdır. İqlim dəyişikliyinə təhlükəli təsiri getdikcə daha aydın olur. Mövcud vəziyyətin təsirini bu gün bütün ölkələr hiss edirlər. Amma ən çox kasıb və əlacsız ölkələr əziyyət çəkirlər. Bu problemləri həll etmək üçün Dünya Bankı qrupu bütün üzv ölkələrlə daha dinamik bir tərəfdaş olmağı hədəfləyir. Dünya ictimaiyyətinin bu çağırışlara yetərinə cavab vermək istəyi qarşısında Dünya Bankı qrupu dünya inkişaf prosesini dəstəkləməkdə və 2030-cu ilə qədər davam edən inkişaf dövrünün məqsədlərinə çatmaqda əsas rol oynayacaqdır.

Dünya Bankının vasitəçiliyi ilə Respublikada 1995-ci ildən başlayaraq təxminən üç milyard ABŞ dollarına yaxın qırıxdan çox layihə reallaşdırılıb. Müasir dövrə nəzər salsaq 31 dekabr 2017-ci ilə qədər 50 layihə üçün təqribən üç milyard Amerika dolları ayrılmışdır. Qeyd edək ki, 30 layihə hal hazırda reallaşdırılıb. Bu layihələrin böyük hissəsi infrastrukturun inkişafına, biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına, kənd təsərrüfatının

stimullaşdırılmasına, şəffaf büdcə siyasətinə və s. yardım göstərmək məqsədi daşıyır. Ümumiyyətlə, Azərbaycan Dünya Bankı Qrupu münasibətləri yüksələn xəttlə inkişaf etməkdədir.

Ölkənin strateji hədəfləri Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış inkişaf strategiyasında və digər strateji sənədlərdə Azərbaycanın neft və qaz gəlirlərindən asılılığının azaldılmasına və çoxşaxəli insan kapitalı, fiziki infrastruktur və real sektora investisiyalar vasitəsilə xarici təsirlərə qarşı öz dayanıqlığının gücləndirilməsinə yönəlib. Hökumət beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq yüksək iqtisadi dərəcəsi olan layihələrə dəstək olmaq üçün Beynəlxalq Maliyyə İnstitutlarından kreditlər də daxil olmaqla, xarici valyutada pul borclarını bir qədər artırmağı planlaşdırır. Bu kateqoriyaya aid layihələr iqtisadiyyatın regional və qlobal bazarlara inteqrasiyasına kömək edəcək avtomobil yolları, nəqliyyat dəhlizləri, milli su təchizatı və kanalizasiya sistemləri, enerji paylama sistemi və s. hökumətin prioritet kimi müəyyən etdiyi sahələr daxildir.

Dünya Bankı Qrupu hal-hazırda dünyada baş vermiş qlobal maliyyə böhranı, ölkə valyutasının (manatın) və neftin qiymətinin qeyri-stabil vəziyyəti ilə bağlı olaraq ölkə qarşısında duran çağırışlardan növbəti 10-15 il maksimum səmərəli şəkildə istifadə etməyə çağırır. Azərbaycanın yaxın gələcəkdə əsas məqsədi qeyri-neft sektoruna keçərək gələcək nəsillər üçün yoxsulluğun sürətlə azaldılması planlarını reallaşdırmaqdır. Bu çətin vəzifəni həyata keçirmək üçün Azərbaycan möhkəm makroiqtisadi intizama malik olmaq, qeyri-neft sektorunu maliyyələşdirmək üçün biznes setorunu inkişaf etdirmək, dövlət resurslarının idarə edilməsində şəffaflığı artırmaq, təhsil, səhiyyə və sosial müdafiə sahələrini gücləndirmək niyyətindədir. Azərbaycan üçün gələcəyə baxış ölkənin Avropa və Mərkəzi Asiyanın tam mərkəzində yerləşərək enerji və əmtəələrin regional tranzit mərkəzinə çevrilməsidir.

Ədəbiyyat siyahısı.

1. Müzəffər Məmmədov, Elçin İbadov “Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar”/ BAKI-2008.
2. Zahid Məmmədov “Beynəlxalq valyuta-kredit münasibətləri və xarici ölkələrin pul-kredit sistemi” BAKI-2008
3. Əli Həsənov “Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti”. BAKI-2005
3. Osman Nuri Araz , Elçin Süleymanov “ Azərbaycan iqtisadiyyatı”. BAKI-2010
5. Dünyamalı Vəliyev, Mayıl Rəhimov “Beynəlxalq Maliyyə”, Bakı, 2008.
6. Stiqlis C.E. Qloballaşma va onun doğurduğu narazılıqlar. İqtisadi islahatlar markazi. Bakı, 2004.
7. Elçin Süleymanov ”Azərbaycan və Avropa yenidən Qurma və İnkişaf Bankı Münasibətləri”, Azərbaycan Müstəqillikdən Sonra Beynəlxalq Konfransın Materialları, Bakı, 3-4 Mart 2003, ss .101-102
8. Elçin Süleymanov, ”Müstəqillik Sonrası Azərbaycan və Dünya Bankı Münasibətləri”, Azərbaycan Müstəqillikdən Sonra Beynəlxalq Konfransın Materialları, Bakı 3-4 Mart 2003, ss .102-103
9. Nail Fətəliyev –Aygül Şamçıyeva –Ruqiyyət Məmmədova, ”Dünya Bankı və Onun Azərbaycandakı Fəaliyyəti” Məşvərət Bülleteni ,No:3(39), s 26
10. Dünya Bankı və Azərbaycan. (hesabatlar) 2009-2017.
11. Dünya Bankı 2009-2016–ci illərdə Azərbaycanda 14 layihə,525 Qəzet,05.04.2016.
14. Dünya Bankı Nəşri, Dünya Bankının Orta Asiya və Azərbaycandakı fəalyyətləri, Azərbaycan, 1995 Oktyabr.
15. “International Financial Institutions” Age F. Bakker
16. Anthony Saunders, Marcid Millon Cornett “Financial Markets and Institutions”
17. Pedro Belli, Jack R. Anderson, Howard N. Barnum “Economic Analysis of Investment Operations”.

18. “Financial Globalization and Exchange Rates” Philip R. Lane Gian Maria, Milesi-Ferretti
19. The atlas of global development” World Bank for 2011
20. “International finance and Caribbean development” P. Desmond Brunton, S. Valerie Kelsick.
21. News Release, World Bank Group helps Azerbaijan improve water supply, Washington, 2015.
22. News Release, World Bank approves first loan to Azerbaijan , Washington, 2009.
23. News Release, World Bank to support Gas sistem rehabilitation in Azerbaijan, Washington, 2016.
24. News Release, “World Bank helps expand economic reforms in Azerbaijan”, Washington, 2015.
25. News Release, “World Bank to support eviromental sector in Azerbaijan”, Washington, 2015.
26. News Release, “World Bank to support reconstruction efforts in Azerbaijan”. Washington, 2016.
27. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistikası Komitəsi, Bakı, 2009-2017.
28. X. A. Шреплер « Международные экономические организации». Справочник Издательство: Международные отношения, 1998 г.
29. <http://documents.worldbank.org/curated/en/487561490953760948/pdf/108692-AR-v2-PUBLIC-MIGA-AR16-Russian.pdf>
30. <https://openknowledge.worldbank.org>
31. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/24985/210852RU.pdf>
32. <http://projects.worldbank.org/>
33. <https://az.wikipedia.org/wiki/Az>
34. <http://anl.az/el/emb/QARABAQ/beynelxalq-senedler/iet.pdf>
35. http://minenergy.gov.az/upload/files/beynekxalq_teshkilatlar/%C4%B0ET.pdf

36. https://az.wikipedia.org/wiki/Beyn%C9%99lxalq_Valyuta_Fondu#sitat_qeyd-1
37. http://economy.gov.az/index.php?option=com_content&view=article&id=292&Itemid=182&lang=az
38. https://az.wikipedia.org/wiki/Beyn%C9%99lxalq_Valyuta_Fondu#sitat_qeyd
39. https://az.wikipedia.org/wiki/Qara_D%C9%99niz_%C4%B0qtisadi
40. <http://www.mfa.gov.az/content/947>
41. http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/0518d08043e60bf09d61bd869243d457/AzerbaijanFactSheetJan2017_v2.pdf?MOD=AJPERES
42. <http://pubdocs.worldbank.org/en/292411505655374270/World-bank-design-Eng-FINAL-9-11-2017.pdf>
43. <http://www.president.az/articles/21953>
44. http://cesd.az/new/wp-content/uploads/2017/01/2017-forecast-for-the-economy_Azerbaijan-1.pdf
45. http://www.cbar.az/assets/4254/2017-BEYANAT_-_SON.pdf
46. <http://bbn.az/2017-ci-ilin-10-ayinda-orta-illik-inflyasiya-13-7-t%C9%99skil-edib/>
47. https://azertag.az/xeber/2018_ci_il_Cenub_Qaz_Dehlizi_layihesinin_tamamlanmasi_uchun_helledici_il_olacaq-1138149
48. Economist Intelligence Unit. <http://country.eiu.com/azerbaijan>

Summary

In this thesis, modern economic relations of the Republic of Azerbaijan with IBRD were investigated. In the introduction of the work, the relevance of the topic was substantiated, the scientific and practical significance of the work, the goals and objectives, the methodological basis of scientific development.

In the first chapter, the theoretical and methodological basis for the formation and development of the real estate market, the legal basis for the successful implementation of this process were studied.

The second chapter of the work is devoted to the study of the current state of regulation of the process of formation and development of the IBRD with Azerbaijan,

In the third chapter, the issues of improving the legal mechanism for regulating the formation and activities of IBRD in Azerbaijan are analyzed.

At the end of the dissertation, substantiated conclusions were obtained and concrete proposals were made on the development of the real estate market in the Republic of Azerbaijan.

РЕЗЮМЕ

В диссертации были исследованы современные экономические отношения Азербайджанской Республики с МБРР. Во введении работы были обоснованы актуальность темы исследования, научная и практическая значимость работы, цели и задачи, методологическая основа научной разработки.

В первой главе были изучены теоретико-методологическая база формирования и развития рынка недвижимости, правовые основы успешной реализации данного процесса.

Вторая глава работы посвящается изучению современного состояния регулирования процесса формирования и развития МБРР с Азербайджаном.

В третьей главе анализируются вопросы совершенствования правового механизма регулирования процесса формирования и деятельности МБРР в Азербайджане.

В конце диссертации получены обоснованные выводы и сделаны конкретные предложения по развитию рынка недвижимости в Азербайджанской Республике

Referat

Müasir dövrdə beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlıq, dünya ölkələrin iqtisadi siyasətinin əsas vəzifələrindən birinə çevrilmişdir. Dissertasiya işində Azərbaycanın BYİB-a üzv olması, ölkəmizin BYİB ilə əlaqələrinin vacib xüsusiyyətləri, bankın Azərbaycanda reallaşdırdığı layihələr və onların inkişaf prioritetləri analiz edilib. BYİB inkişaf etməkdə olan ölkələrə aşağı faiz dərəcəsi ilə uzunmüddətli kreditlər və qrantlar verir. Bank, ölkəmizlə infrastruktur islahatlarının aparılmasında yaxından əməkdaşlıq edir.

Tədqiqatın məqsədi. Dissertasiya işinin məzmunu Azərbaycanın Dünya Bankının əsas qolu olan BYİB ilə olan müasir əlaqələridir. Dissertasiya işində tədqiqatın əsas məqsədi, BYİB ilə ölkəmizin əməkdaşlığı, Respublikada inkişaf etdirilən layihələr və onların potensialını dəyərləndirmək, əməkdaşlığımızın bugünkü vəziyyətini müəyyənləşdirmək və onun inkişaf istiqmətlərini göstərməkdir.

Təcrübi əhəmiyyəti. Dissertasiyada işindəki edilmiş analiz və təhlil BYİB-in Azərbaycanda reallaşdırdığı layihələrin xidmət, infrastruktur, istehsal sahələrinin təkmilləşdirilməsi yolunda müəyyən nəzəri, tədqiqi elmi baza kimi istifadə oluna bilər. BYİB layihələrinin praktiki effektivliyi, onun İEOÖ-ə həm əlavə valyuta əldə etməyə, həm də sosial-iqtisadi infrastrukturunu inkişaf etdirməyə imkan yaradır.

Tədqiqatın predmeti və obyektı. Dissertasiya işində BYİB-in yaranma tarixi, məqsəd, vəzifələri, strukturu və əsas fəaliyyət istiqmətləri nəzərdən keçirilib. Ölkəmizdə infrastruktur dəyişiklikləri üçün neft və qeyri-neft sektoruna ayrılan kreditlərin istifadəsinin real vəziyyətini və onların inkişaf istiqmətləri müəyyənləşdirilib.

İşin strukturu və həcmi. Dissertasiya işində qarşıya qoyulan məqsədə uyğun olaraq, planın quruluşu girişdən, üç fəsildən, nəticə və təkliflərdən və sonra istifadə olunmuş ədəbiyyatlardan ibarətdir. Dissertasiya işinin yazılmasında informasiya mənbəyi kimi mövzu ilə bağlı müasir milli və xarici elmi dərsliklərdən, yerli və xarici alimlərin və mütəxəssislərin araşdırmalarından istifadə edilmişdir.

Dissertasiya işi ümumilikdə __ səhifədən ibarətdir.

Dissertasiyanın I fəslinin yazılması yazılması prosesində Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının mahiyyəti və yaranması tarixi araşdırılmış, məqsəd və funksiyaları araşdırılmış və əsas fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir. Həmin fəsildə BYİB-in inkişaf xüsusiyyətləri ilə bağlı sənədlərin, informasiya mənbələrinin, elmi-nəzəri yanaşmaların analizi metodlarından istifadə edilmişdir. Əsas anlayış və terminaloji sistemləri qanunvericilik aktları ilə müqayisəli və empirik təhlilindən, həmçinin təcrübi əhəmiyyətə malik biliklərin tətbiqinin analizi metodlarından istifadə edilmişdir. Tədqiqatın mərhələləri olaraq aşağıdakılar müəyyən edilmişdir:

- İlk olaraq tədqiqat etdiyimiz predmetin nəzəri əsasları öyrəniləcəkdir. Bu mərhələdə BYİB-in tarixən təşkilini şərtləndirən amillərə, onun digər beynəlxalq təşkilatlardan fərqləndirən cəhətləri nəzərdən keçiriləcəkdir. Qeyd edək ki, bu fəsildə sistemləşdirmə, qruplaşdırma, müqayisə etmə metodlarından istifadə ediləcəkdir.
- İkinci mərhələdə əldə edilmiş nəzəri və empirik məlumatların sistemləşdirilməsi və ümumiləşdirilməsindən çıxış edərək, BYİB-in bütün dünya ölkələrinə, əsasən də inkişaf etməkdə olan ölkələrə təsirinin təhlili aparılacaq və bu da təhlil edilən sahəyə təsir göstərən əsas faktorların müəyyən edilməsinə imkan yaradacaqdır. Bu mərhələdə təhlil və tərkib, induksiya və deduksiya kimi metodlardan istifadə ediləcəkdir.
- Üçüncü mərhələdə əldə edilmiş təhlil materiallarının ümumiləşdirilməsi və analizi yolu ilə mövcud sahədə modelləşdirmə metodları və proqram yanaşması tətbiq ediləcəkdir. Məhz bunun nəticəsi olaraq BYİB-in inkişaf istiqamətlərinin sistemləşdirilməsi və proqnozlaşdırılması aparılacaq, proqram yanaşmanın məntiqi və struktur quruluşu, reallaşdırma prosesinin şərtləri və meyarları müəyyən ediləcəkdir. Nəticədə isə tədqiqat məqsədlərinə uyğun olaraq təkliflər formalaşdırılacaqdır.

Dissertasiya işinin ikinci fəslə “Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi” adlanır. Fəslin ilk paraqrafında

ölkəmizin beynəlxalq maliyyə qurumları ilə müasir əlaqələri təhlil edilmişdir. Dövlətimizin xarici iqtisadi əlaqələrinin vacib xüsusiyyəti beynəlxalq və regional qurumlara inteqrasiyanı daha da genişləndirərək ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrini diversifikasiyalaşdırmaqdır. Ötən illər ərzində bu istiqamətdə effektiv işlər görülmüşdür. Ölkəmiz, bütün nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrini genişləndirərək uğurla dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya edir. Biznes sektorunu inkişaf etdirmək, keyfiyyətli biznes və investisiya aurası yaratmaqla xarici investisiyaları ölkəyə cəlb etmək, qeyri-neft sektoruna keçidə nail olmaq bu dövrdə reallaşdırılan iqtisadi siyasətin nümunəvi addımlarından biridir. Ölkəmizdə reallaşdırılmış planlı tədbirlər nəticəsində yaranmış sahibkar təbəqəsinin rolu isə sosial-iqtisadi inkişafda əvəzsizdir.

Dissertasiya işinin üçüncü fəslə Azərbaycanın BYİB ilə əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri adlanır. Son onillikdə Azərbaycan ümumi rifahın yüksəldilməsi və yoxsulluğun miqyasının azaldılması üzrə xeyli irəliləyişə nail olub. Dünya bankının Sistemli Ölkə Diaqnostikasına (SÖD) əsasən, xəstələnmə səviyyəsi və yoxsulluq 2000-ci illərin əvvəlində təxminən 50% idisə, 2015-ci ildə təxminən 5%-ə enib. Son onillik ərzində ölkədə həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması böyük dərəcədə güclü iqtisadi göstəricilərlə izah edilir. Ancaq bununla belə ölkə iqtisadiyyatı aşağı neft qiymətlərindən və qeyri-müəyyən regional iqtisadi mühit səbəbindən güclü əks dalğalarla üzləşir. Düşük neft qiymətləri, əsas ticarət tərəfdaşlarının zəif inkişafı və struktur dəyişikliklərinin yavaş tempi Azərbaycan iqtisadiyyatına mənfi təsir göstərərək ixracın, neft gəlirlərinin və dövlət investisiyalarının azalmasına səbəb olur.

Dissertasiya işi nəticə ilə tamamlanır. Beləliklə, BYİB yarandığı gündən əsas məqsədi dünya ölkələrini 2-ci dünya müharibəsindən sonra dirçəltmək idisə, bugün ən əsas məqsədi yoxsulluğun qlobal səviyyədə ləğv edilməsidir. Bankın əsas fəaliyyəti də məhz bu məqsədə çatmaq üzərində qurulub.